

**T.C.
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**DİN VE ÖTEKİ BAĞLAMINDA
İSLAMOFOBİ
(Yüksek Lisans Tezi)**

İsa Ertuğrul ELMA

**Prof. Dr. Faruk KARACA
Danışman**

**RİZE
2021**

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalında, İsa Ertuğrul Elma tarafından hazırlanan *Din ve Öteki Bağlamında İslamofobi* başlıklı bu çalışma, 13.08.2021 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Faruk KARACA

Kabul/Red

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Emine BATTAL

Kabul/Red

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Hızır HACIKELEŞOĞLU

Kabul/Red

___/___/___

İmza

Doç. Dr. Ahmet YANIK

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Felsefe ve Din Bilimleri Tezli Yüksek Lisans Programından mezun olmak üzere teslim ettiğim “Din ve Öteki Bağlamında İslamofobi” konulu tezimi, bilim ve araştırma etiği prensiplerine riayet edilerek tarafımdan yazılmıştır.

Eserimde, başka kaynaklardan aktarılan bütün bilgi ve alıntılar, Enstitünüz Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak açıkça gösterilmiştir. Kaynağı gösterilenler dışında kalan bütün bilgiler uygun araştırma yöntemi kullanılarak tarafımdan edinilmiş ve esere bu şekilde yansıtılmıştır. Şahsıma ait olmayan hiçbir bilgi, kasıt veya kusurlar, şahsıma aitmiş gibi gösterilmemiştir. İnternet kaynakları dahil, sahibine / kaynağına atıf yapılmaksızın hiçbir bilgi kullanılmamıştır.

Aksinin ortaya çıkması halinde doğacak bütün hukuki, idari, akademik ve etik sorumluluk tarafıma ait olacaktır. Eserin tesliminden sonra herhangi bir zamanda, bilim etiğine aykırılık tespit edilmesi ve / veya eserimle ilgili intihal veya intihal şeklinde anlaşılabilecek bir durumun ortaya çıkması halinde; Üniversiteniz ve eğitim kadronuzun hiçbir şekilde sorumlu tutulmayacağını hür irademle kabul, beyan ve taahhüt ederim. **13/08/2021**

(İmza)

İsa Ertuğrul ELMA

ÖN SÖZ

Küresel ve modern dünyada farklı kimliklerle bir arada yaşama arzusu çok kültürlülüğü beraberinde getirmiştir. Birlikte yaşama arzusu, öteki ile kurulacak muhtemel ilişkilerin güçlenmesine neden olacağı gibi farklı din, ırk ve kültürlerin çatışmasına da zemin hazırlayacaktır. İslam korkusu olarak nitelendirilen İslamofobi, Müslümanlara yönelik korku, nefret, ön yargı, dışlama, ayrımcılık ve ötekileştirme gibi çeşitli şekillerde ifade edilir. Batı tarihinde uzun bir geçmişe sahip olan bu kavramın gündelik hayatta, politikada bir başka deyişle; real politikte farklı ifade biçimleri kazandığı görülmektedir. Batı dünyasında İslamofobi, İslam'a ve Müslümanlara yönelik uygulanan olumsuz tutum ve davranışların gerekçesi olarak gösterilmektedir. “Zulmün coğrafyası olmaz” sözü kabilince her ne kadar Doğuda da İslamofobinin çeşitli biçimleri görülse de genelde batı dünyasında siyaset, medya, bilgisayar oyunları ve çeşitli platformlar aracılığıyla İslamofobinin hızla yayıldığı ve meşrulaştırıldığı söylenebilir. Dolayısıyla ırkçılığın farklı bir tezahürü olan İslamofobinin tüm dünyayı tehdit eden küresel bir olgu haline dönüştüğü söylenebilir.

Bu tez çalışmasının konusunu din ve öteki bağlamında İslamofobi oluşturmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde din ve öteki kavramlarının sosyolojik analizleri yapılarak, İslam dininin ötekileştirme içeren olgu ve olaylara karşı tutumu incelenmiştir. İkinci bölümünde İslamofobinin tarihsel süreç içerisinde oluşumu, İslamofobiye hazırlayan faktörler, besleyen kaynaklar, İslamofobinin bilgisayar oyunları, siyaset ve medya aracılığıyla popülerleşmesi ve İslamofobik şiddet olayları hakkında bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümünde ise İslamofobi ile mücadele kapsamında neler yapılması gerektiğinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Çalışmama engin bilgi ve tecrübeleriyle katkıda bulunan, yönlendirme ve bilgileriyle çalışmamın bilimsel temeller ışığında şekillenmesini sağlayan değerli danışman hocam sayın Prof. Dr. Faruk KARACA'ya, çalışmamı okuma

fedakarlığını göstererek tezime önemli katkılarda bulunan değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Hızır HACIKELEŞOĞLU'na en içten şükranlarımı sunarım. Ayrıca kıymetli fikirleriyle araştırmamın zenginleşmesine katkı sağlayan değerli hocam Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ'a ve değerli arkadaşlarıma sonsuz teşekkür ederim.

Son olarak bugünlere gelmemde büyük emek sahibi olan, desteklerini ve güvenlerini esirgemeyen biricik anneme ve rahmetli babama teşekkürü bir borç bilirim.

İsa Ertuğrul ELMA

RİZE, 2021

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	2
ETİK BEYAN.....	3
ÖN SÖZ	4
İÇİNDEKİLER	6
ÖZET	8
ABSTRACT.....	9
KISALTMALAR.....	10
GİRİŞ	11
Araştırmanın Konusu	14
Araştırmanın Amacı.....	15
Araştırmanın Yöntemi	15

BİRİNCİ BÖLÜM

TEMEL KAVRAMLAR

1.1. DİN	16
1.2. ÖTEKİ	21
1.2.1. Sosyolojik Olarak Öteki.....	24
1.2.2. Doğu ve Batı Ayrımı Olarak Öteki.....	27
1.3. ÖTEKİLEŞTİRME	32
1.4. KUR’AN’A GÖRE ÖTEKİNİN KONUMU.....	34

İKİNCİ BÖLÜM

DİN VE ÖTEKİ BAĞLAMINDA İSLAMOFOBİ

2.1. İSLAMOFOBİ.....	40

2.1.1. İSLAMOFOBİ KAVRAMININ ORTAYA ÇIKIŞI	42
2.1.2. İSLAMOFOBİYİ HAZIRLAYAN FAKTÖRLER	44
2.1.2.1. Runnymede Trust Raporu.....	44
2.1.2.2. 11 Eylül Olayları ve Sonrası İslamofobi	46
2.1.2.3. Medeniyetler Çatışması Kapsamında İslamofobi.....	50
2.1.2.4. Selman Rüşdi ve “Şeytan Ayetleri” Romanı	52
2.1.2.5. Karikatür Krizi ve Charlie Hebdo	53
2.1.2.6. Avrupa’nın Nefret Söylemleri ve İslamofobi.....	54
2.1.2.7. İslamofobinin Yükselmesinde Aşırı İslami Grupların Rolü.....	59
2.2. ŞİDDET OLAYLARI VE İSLAMOFOBİ	64
2.2.1. Yeni Zelanda Cami Saldırısı ve Saldırganın Analizi.....	69
2.3. BİLGİSAYAR OYUNLARINDA İSLAMOFOBİ	74

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLAMOFOBİ İLE MÜCADELE

3.1. İSLAMOFOBİ İLE MÜCADELE KAPSAMINDA KUR’AN’IN BAKIŞ AÇISI	83
3.2. HZ. MUHAMMED ÖRNEKLİĞİNDE İSLAM’IN TANITILMASI.....	88
3.3. AŞIRI İSLAMİ GRUPLARLA MÜCADELE KAPSAMINDA MÜSLÜMANLARIN ROLÜ	91
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	93
KAYNAKLAR	98
ÖZ GEÇMİŞ.....	108

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Ana Bilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri

Tez Türü: Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Faruk KARACA

Hazırlayan: İsa Ertuğrul ELMA

Yıl: 2021

Sayfa Sayısı: 108

ÖZET

DİN VE ÖTEKİ BAĞLAMINDA İSLAMOFOBİ

Bu çalışmanın temel amacı; din ve öteki bağlamında İslamofobi olgusunu incelemektir. Araştırma doküman analizi yöntemiyle hazırlanmaya çalışılmıştır. Araştırma kapsamında öncelikle konunun kavramsal analizi yapılarak, İslamofobinin tarihsel boyutları ortaya çıkarılmış ve İslamofobiyle mücadele kapsamında çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Bu çalışmada 11 Eylül saldırılarından sonra popülerleşen İslamofobi olgusunun din ve öteki bağlamında nasıl oluştuğu; İslamofobi olgusunun tarihi ve sosyolojik altyapısının kimler tarafından nasıl kurgulandığı, İslamofobinin hangi araçlarla yaygınlaştığı ve İslamofobiye maruz kalan Müslüman dünyanın göstermesi gereken reflekslerin ya da sağlıklı mücadelenin belirlenmesi hedeflenmektedir. Dolayısıyla Avrupa tarafından bilinçli olarak kullanılan İslamofobinin, tüm insanlığı ve Müslümanları ne kadar yakından ilgilendirdiğinin önemi ortaya konulmaya gayret edilmiştir.

Sonuç olarak İslamofobinin özelde İslam dünyasını genelde tüm insanlığı tehdit eden bir unsur olduğu, çok kültürlü yaşam biçimini engellediği; İslam dinine yönelik çeşitli ön yargı, nefret ve ötekileştirme kampanyalarına yola açtığı neticesine ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 11 Eylül, Avrupa, İslamofobi, öteki, nefret, ötekileştirme.

Recep Tayyip Erdogan University Institute of Graduate Studies

Department: Philosophy and Religious Sciences

Thesis Type: Master Thesis

Supervisor: Prof. Dr. Faruk KARACA

Author: İsa Ertuğrul ELMA

Year: 2021

Pages: 108

ABSTRACT

ISLAMOPHOBIA IN THE CONTEXT OF RELIGION AND THE OTHER

The main aim of this study is to examine the phenomenon of Islamophobia in the context of religion and the other. An attempt was made to prepare the research using the method of Document Analysis. As part of the research, the historical dimensions of Islamophobia were revealed and various suggestions were made as part of the fight against Islamophobia.

In this study, how the phenomenon of Islamophobia, which became popular after the September 11 attacks, emerged in the context of religion and the other; It is aimed to determine the historical and sociological infrastructure of the phenomenon of Islamophobia, by whom and how, the means by which Islamophobia is widespread, and the reflexes or healthy struggle that the Muslim world exposed to Islamophobia should show. Therefore, the importance of Islamophobia, which is used consciously by Europe, concerns all humanity and Muslims, has been tried to be revealed.

As a result, it has been concluded that Islamophobia is an element that threatens the Islamic world in general, hinders the multicultural lifestyle, and initiates various campaigns of prejudice, hatred, and othering against the Islamic religion.

Keywords: September 11, Europe, Islamophobia, other, hate, othering.

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AMP	: Filistin için Amerikalı Müslümanlar
c.	: Cilt
CAIR	: Amerikan İslam İlişkileri Konseyi
CCIF	: Fransa’da İslamofobiye Karşı Kollektif
CFCM	: Fransa İslam Konseyi
çev.	: Çeviren
DAEŞ	: Irak ve Şam İslam Devleti
ed.	: Editör
EUMC	: Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığını İzleme Merkezi
FETÖ	: Fetullahçı Terör Örgütü
FRA	: Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı
GLA	: Küresel Özgürlük Ordusu
H.	: Hicri
H.	: Hazret
ISNA	: Kuzey Amerika İslam Toplumu
İŞİD	: Irak ve Şam İslam Devleti
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
vb.	: Ve benzeri
vs.	: Vesaire
yy.	: Yüz yıl

GİRİŞ

Modern çağın en önemli küresel problemi haline gelen İslamofobi, kelime anlamı olarak “İslam korkusu” anlamına gelmektedir. Terim olarak İslamofobi, İslam dinine veya Müslümanlara karşı duyulan kin, nefret, ayrımcılık ve düşmanlık olarak tanımlanmaktadır. İslamofobi, İslam’a karşı kin, nefret ve düşmanlık besleme anlamına gelen irrasyonel bir korkuyu ve nefreti içerisinde barındıran bir fenomendir. Sosyolojik, siyasi, ekonomik ve tarihsel birçok nedeni olan bu kavramın, küresel dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan Müslümanlar üzerinde pek çok fiziksel ve psikolojik travmalara neden olduğu görülür.

İslamofobi, 11 Eylül 2001’de ABD’deki ikiz kulelere yapılan terör saldırılarından sonra popülerlik kazanmıştır. Yakın tarihte vuku bulan bu olay ve sonrasında yaşanan hadiseler sonucu, Avrupa’da İslamofobinin gizli yüzü belirgin bir hal almış, tarihsel ve kültürel ön yargıların yeniden canlanmasına neden olmuştur. İslamofobi, ABD ve Avrupa ülkelerinde yaşayan Müslümanların toplum tarafından dışlanmalarına ve ayrımcılığa maruz bırakılmalarına neden olmuştur.

İslamofobinin kültürel, ekonomik ve siyasi açıdan tüm dünyayı etkileyen sosyolojik bir olgu olarak ele alınması mümkündür. Avrupa’da giderek yaygınlaşan ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve nefret söylemleri; bilgisayar oyunları, medya ve siyaset aracılığıyla İslam’ın ve Müslümanların korku nesnesi kılınmasıyla yükselişe geçmektedir. İslamofobi, İslam’ın gelişerek yayılması ve Müslüman nüfusun Avrupa’da artışı sonucu Batılı çevrelerce İslam’a karşı bir antipatinin gelişmesini tetiklemiştir. Bunun sonucunda Müslüman vatandaşlara yapılan baskı, dışlama, ayrımcılık ve ötekileştirme politikaları üzerine yoğunlaşmıştır.

Avrupa’da popülerleşen İslamofobi; tarihi, kültürel, siyasal ve dini açıdan çeşitli kaynaklardan beslenmektedir. Tarihsel bir arka planı olan bu ön yargı ve düşmanlığın, Hristiyanlar ve Müslümanlar arasında yaşanan askeri, siyasi, dini ve ekonomik birçok sürtüşmeyle yeni korkuların oluşmasına neden olduğu gözlenir.

Bu kavramın oluşmasında tarihte Müslümanlarla yaşanan savaşlar sonucu Batılılarda oluşan olumsuz Müslüman profili oldukça önemlidir. Birlikte yaşamanın ve çok kültürlülüğün bir motto haline geldiği modern dünyada, Müslümanların dini ve kültürel anlamda ötekileştirilmesi oldukça köklü bir geçmişe dayanmaktadır. Avrupalıların Endülüs Emevi Devleti ile karşılaşmaları, Haçlı Seferlerinin düzenlenmesi, Osmanlı'nın Avrupa'da ilerleyişi ve günümüz dünyasında Müslümanlar ile Batı toplumu arasında yaşanan birtakım hadiselerin İslamofobiye beslediği görülmektedir.¹

Tarihsel süreçte, Doğu ile Batı arasında yaşanan gerginliğin en önemli nedenlerinden birinin din ve ötekileştirme olduğu görülür. Ontolojik olarak kendisini evrenin merkezinde gören bir topluluğun, ötekini barbar, bağınaz ve ilkel olarak nitelendirmesi doğal olarak ben tasavvurundan kaynaklanmaktadır.² Dolayısıyla Batı'nın öteki ile olan ilişkilerinde din konusunun belirleyici olduğu gözlenir. Nitekim Doğu ve Batı tarihinde yaşanan savaşların birçoğu din olgusundan kaynaklanmaktadır. Bu kapsamda Batı'nın, Doğu kurgusunun şekillenmesinin, genellikle din ve ötekileştirme perspektifi üzerinden yapılan Oryantalist bakış açısından kaynaklandığı düşünülebilir.³

İslamofobinin gün yüzüne çıkmasında en büyük etkenlerden biri SSCB'nin dağılması ve komünizm tehlikesinin sona ermesidir. Bu tehlikenin ortadan kalkmasıyla dünyada yeni bir öteki alanı oluşmuştur. Batı, bu alanı eski düşmanı olan İslam ile doldurmak istemiştir. Dolayısıyla Batı açısından eski düşman hortlatılmış ve dolayısıyla İslam ve Müslümanlar hedef alınmıştır. İslam sadece bir din veya ideoloji olarak ele alınmamış, bir kültür ve medeniyet olarak da Batı tarafından ötekileştirilmek istenmiştir. Bu bağlamda Samuel Huntington'un "Medeniyetler Çatışması" tezi, İslam'ı Batı için potansiyel tehdit olarak lanse etmenin ideolojik zeminini oluşturmuştur. Özellikle Avrupa Birliği (AB) ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarafından, 11 Eylül olayları sonrası Müslümanlar açısından kritik bir dönemin başladığı gözlemlenebilir. Böylece dünyanın bir tarafı diğer tarafını hedef göstererek kendi var olma imkanını

---

¹ Nilüfer Göle, *İç İçe Girişler: İslam ve Avrupa*, (İstanbul: Metis Yayınları, 2010), 14-15.

² İbrahim Kalın, *İslam ve Batı* (Ankara: İsam Yayınları, 2019), 7.

³ Ejder Okumuş, "Müslümanların İslamofobi ile İmtihani", *İnsanlığın İslamofobi ile İmtihani*. ed. Ejder Okumuş. (Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2018), 1/372.

başkasının yok olduğu bir zeminde bulmaya çalışmıştır. Bir başka ifadeyle; İslamofobi zuhur etmiş ve körüklenmiştir.

İnsanlar kendilerini tanıma noktasında başka bireylerin fikir ve düşüncelerine ihtiyaç duyarlar. Yani insan öteki olmadan kendini anlamlandıramaz. Başka bir deyişle insanoğlu kendini ancak öteki üzerinden tanımlayabilir. İnsanlar aidiyet duygusuna ihtiyaç duyan bir varlık olarak yaratılmıştır. Doğal olarak çeşitli sosyal gruplara dahil olup kendilerini o gruplar üzerinden tanımlamaya ve anlamlandırmaya çalışır. Kendilerini ait oldukları gruplarda, huzurlu ve mutlu hissederler. Kendileri dışında var olan kimlikleri ise öteki olarak adlandırıp dışlarlar. Bir grubun kendisini tanımlayabilmesi ve anlamlandırabilmesi ancak öteki grubun varlığına dayanır. Bu nedenle bir grup kendini tanımlamak için öteki grupta bulunmayan özellikleri kendinde bulundurmak ister. Öyle ki insanoğlu fitratı gereği bir dine inanma ve bağlanma ihtiyacı duyar. Bu yüzden dinler insanoğlunun kimliğinin belirlenmesinde büyük rol oynayan temel unsurlardan biridir. Dolayısıyla dini kimlikler üzerinden ötekileştirmelerin yapılması bu yüzden kaçınılmazdır. Çünkü yeryüzünde var olan tüm dinler, kendilerine inanan bireyleri doğru yola ileteceğinin müjdesini vermektedir. Günümüzde Avrupa’da popülerlik kazanan İslamofobinin aslında din ve öteki bağlamı sonucu meydana geldiği anlaşılmaktadır.⁴ Doğu ve Batı arasında yaşanan kimlik krizleri, Batı’nın kendisini modern ve aydın olarak görmesi, Doğu’yu ise ilkel ve bağnazlıkla suçlamasının temelinde dini ötekileştirmenin olduğu görülmektedir. Bundan dolayı Batı, Müslümanları “bize ait” olarak görmemekte, Müslümanları öteki ve düşman olarak vasıflandırıp korkulması gereken bir tehdit olarak algılamaktadır.⁵ Bu bağlamda ülkemizde İslamofobi adına çeşitli kitapların, makalelerin ve tezlerin yazıldığı, sempozyumlar ve paneller gibi çeşitli bilimsel faaliyetlerin düzenlendiği görülmüştür. Dolayısıyla yapılan tüm bu çalışmaların İslamofobiye tanıma, tanımlama ve İslamofobiyle mücadele konusunda bilime katkı sağladığı söylenebilir. Bu noktada İslamofobiye, sürekli içerisinde bulunduğumuz, günlük yaşam içerisinde geliştirdiğimiz ilişkiler üzerinden değerlendirmek, “öteki”

---

⁴ Zeynep Atikkan, *Avrupa Benim Batı Avrupa’da Aşırı Sağın Yükselişi* (İstanbul: Metis Yayınları, 2014), 61-62.

⁵ Gerard Delanty, *Avrupa’nın İcadı*, çev. Hüsamettin İnaç (Ankara: Adres Yayınları, 2014), 99.

bağlamında yeniden organize etmek; bu döngüsel ilişkiyi İslamofobi üzerinden okumak ve araştırmak önem arz etmektedir. Bu bağlamda bu çalışmanın temel amacı, öteki ile ilgili Doğudaki ve Batıdaki klasikleşmiş ve modern çalışmaları dikkate alarak, buradan elde ettiğimiz intibayı kendi anlam ufukumuzda yorumlamaya çalışarak hem ilahiyat alanında hem de diğer alanlarda yapılacak çalışmalara katkı sağlayabilmektir.

Bu çalışmanın sınırlılıkları ise din ve öteki kavramları ele alınırken tüm dinler ele alınmamış, konu İslam dini ile sınırlandırılmıştır. Son olarak ülkemizde İslamofobi olgusu ile ilgili akademik kaynaklar tarandığında daha çok Siyasal Bilimler ve Uluslararası İlişkiler bölümlerinin çalışmalarına rastlanmakta, İlahiyat bölümüne dair yapılan çalışmaların az olduğuna şahit olduk. Bundan dolayı yapılan bu çalışmanın İlahiyat alanına katkı sağlayacağı kanaatine varılmıştır.

Araştırmanın Konusu

Bu çalışmanın konusunu toplumsal açıdan sosyolojinin ilgi alanına giren din ve öteki kavramlarıyla son yılların popüler bir nefret söylemi haline gelen İslamofobi olgusunun Batı merkezli ele alınışı oluşturmaktadır. Yani Batı dünyasında var olan İslamofobi olgusunu din ve öteki üzerinden okumaya çalışarak, Müslümanların bu olguyu nasıl önleyebileceği incelenecektir. Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra Avrupa’da yaygınlaşan İslam düşmanlığının sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel arka planını anlamaya çalışmaktır. Avrupa’da çeşitli araçlarla yayılan bu düşmanlığın, modern dünyada kültürel ırkçılığa nasıl dönüştüğü, İslamofobi olgusunun din ve öteki perspektifi üzerinden okunabilirliği, gündelik hayatta ötekileştirme üzerinden İslamofobinin okunabilirliği, İslamofobi kavramının sosyolojik mi yoksa fenomen mi bir olgu olduğu, İslamofobi ile ötekileştirme arasında nasıl bir korelasyonun olduğu, İslamofobinin görünürlük kazandığı olay veya olguların neler olduğu, İslamofobinin yükselmesinde neden olan faktörlerin neler olduğu, İslamofobinin hangi oyunlar ve platformlar aracılığıyla yayılmak istendiği, İslamofobiye besleyen şiddet olaylarının neler olduğu ve İslamofobi ile nasıl mücadele edilebileceği gibi sorular araştırmanın ana problemini oluşturmaktadır. Çalışmamız boyunca bu sorulara cevap aranmış, tezimizin son

kısmı sonuç ve öneriler kısmında İslamofobi ile mücadele kapsamında çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Araştırmanın Amacı

Araştırma, din ve öteki kavramlarının sosyolojik olarak incelenmesi, bu kavramlar arasındaki ilişkinin ortaya çıkarılması ve en nihayetinde İslamofobi olgusunu bu kavramlar üzerinden okumayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, din ve öteki kavramlarının sosyolojik analizleri yapılarak, İslamofobinin tarihsel gelişim sürecinin ortaya konulması, İslam dininin ötekileştirmeye nasıl baktığı irdelenmektedir. Batı'nın yeni bir öteki alanı oluşturmak için İslam'ı neden ötekileştirip "günah keçisi" haline dönüştürdüğü ve İslamofobi ile mücadele kapsamında neler yapılabileceğinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Araştırmada batının zihin dünyasında öteki konumunda olduğunu düşündüğümüz İslam dini ile İslamofobi arasındaki ilişkinin ortaya konulması hedeflenmektedir. Bu hedefle hem sosyoloji hem de din sosyolojisi alanlarının literatürüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca İslamofobiyi çeşitli açılardan ele alarak bu konuda yapılan tartışmalara katkı sağlamayı gaye edinmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada nitel bir araştırma yöntemi olan doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Din, öteki ve İslamofobi kavramlarının tanımları verilerek kuramsal ve kavramsal analizleri yapılmış, İslamofobi'ye neden olan faktörler ve sosyolojik altyapıları incelenmiştir. Bu doğrultuda konu ile ilgili kitap, tez, makale, bildiri, rapor, inceleme ve araştırmalardan istifade edilmiş, ihtiyaç duyulduğunda yayınlanan basılı ve elektronik gazete ve dergiler taranmış, medya ve sosyal medyadaki olabildiğince kayda değer bulgulara yer verilmek suretiyle konu ele alınmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEMEL KAVRAMLAR

1.1. DİN

Din kelimesinin tam olarak herkes tarafından kabullenilebilen ortak bir tanımını bulunmamaktadır. Bundan dolayıdır ki bütün din veya inanç gruplarını kapsayacak diğer bir ifadeyle “efradını cami, ağyarını mani” bir tarif bulmak oldukça zor bir durum olarak görülmektedir.⁶

Din kelimesinin Arapçadaki “de-ye-ne” veya “dâ-ne” kökünden türediği ifade edilir. Arap dili ve belagatında “usul, âdet, tutulan yol ve huy” gibi anlamlara gelir. Tıpkı “Peygamber kavminin dininden idi.” sözünde ifade edildiği gibi din kelimesinden maksadın aslında usul ve âdet anlamları olduğu anlaşılmaktadır.⁷

Günümüzde gerek Doğuda gerek Batıda, özellikle de Avrupa-Hristiyan dünyasında, kullanılan bütün dillerde ortak olan “din” (religion) kelimesi, etimolojik olarak Latince “religio” kelimesine dayanmaktadır.⁸

Din kelimesi, Kur’an-ı Kerim’de doksan iki yerde kullanılmaktadır. Bu kelimenin kullanıldığı yerlerde din, “yönetme, yönetilme, itaat, teslimiyet, hüküm, tapma, İslam, tevhit, şariat, hudut, âdet, ceza, hesap ve millet” gibi farklı manalarda kullanıldığı görülmektedir.⁹

Son devirlerde yetişen bazı İslam bilginlerine göre din kelimesinin Kur’an’daki geniş anlamına binaen bazı tanımlar ortaya konulmuştur. Örneğin Muhammed Abduh’a göre¹⁰ din, “İnsanın kendisinden istenilen davranışları tam bir

---

⁶ Kemaleddin Taş, “Sosyolojik Din Tanımları”, *Din Sosyolojisi*. ed. Niyazi Akyüz & İhsan Çapcıoğlu (Ankara: Grafiker Yayınları, 2018), 5/38.

⁷ Ünver Günay, *Din Sosyolojisi*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2014), 212.

⁸ Bernard Lewis, *İslam ve Batı*, çev. Çağdaş Sümer (Ankara: Akılçelen Kitaplar, 2017), 16.

⁹ Mehmet Okuyan vd., “Kur’an Verilerine Göre “Öteki”nin Konumu”, *İslam ve Öteki*. ed. Cafer Sadık Yaran (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2001), 1/165.

¹⁰ Muhammed Abduh, *Fatiha Suresi ve Amme Cüzü Tefsiri* (İstanbul: İşaret Yayınları, 2018), 103.

teslimiyetle yerine getirmek maksadıyla yaratıcısına yani Allah'a boyun eğmesidir.” olarak tanımlanmıştır. Reşid Rıza'ya göre ise din, “kişinin kendi çabasıyla öğrenemediği sadece vahiy vasıtasıyla öğrenebileceği gerçekler bütünü” olarak tanımlamakta ve başka bir tanımda ise din, “Allah'ın insanlığa kendilerinden birinin dili aracılığıyla ihsan ettiği, kendisine bu aracı tarafından hiçbir müdahalenin söz konusu olmadığı ve yine bu aracının ne bir başkasından ne de kendi kendine elde edeceği bilgi ile ulaşamayacağı ilahî bir düzenlemedir.” şeklinde dinin neliği ifade edilmiştir.¹¹

Rudolf Otto'ya göre “Din, kutsalın tecrübesidir”. Otto, bu tecrübeyi “korkutucu ve hayran bırakıcı sır” olarak belirtmektedir. Herbert Spencer dini, “Her şeyin bizim bilgimizin üstüne çıkan bir kudretin tezahürü olduğunu kabul etmek” olduğunu söylemektedir.¹²; Max Müller'e göre ise din, “insanın, çeşitli adlar ve değişen görünüşler altındaki sonsuzu kavramasını sağlayan zihni bir melekesi veya yeteneği”¹³; Comte'a göre ise “insanlık kültü”¹⁴; E. Durkheim'e göre, “bir cemaatin meydana gelmesini sağlayan ayin ve inançlar sistemi”¹⁵; Marx'a göre “kalpsiz bir dünyanın kalbi, insanın afyonu ve insanı bu dünyaya soyutlayan bir nesne”¹⁶; M. Weber'e göre; “insanın yaşamına anlam ve amaç katan özne” dir.¹⁷ Nitekim görüldüğü gibi din tanımları düşünürlerin öznel tecrübelerine ve dünyayı algılayışlarına göre değişmektedir.

İslami sosyoloji öncüsü olarak kabul edilen İbn-i Haldun'a göre din ile dünyevi arzuların ve hısimlığın ötesine geçtiği için kan bağına dayalı asabiyeden çok daha güçlü bir sadakat ve teslimiyet duygusu yaratılmaktadır. Ona göre din, bir

---

¹¹ Muhammed Abduh- Muhammed Reşid Rıza , *Tefsiru'l-Menar* (İstanbul: Ekin Yayınları, 2012), 1/69.

¹² Tümer Günay, “Çeşitli Yönleriyle Din”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28/1 (1987): 225-226.

¹³ F. Max Müller, *Physical Religion*. (London: The Gifford Lectures, 1981), 294.

¹⁴ A. Comte, *Pozitif Felsefe Dersleri ve Pozitif Anlayış Üzerine Konuşma*. çev. Erkan Ataçay. (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2015), 228.

¹⁵ Emile Durkheim, *Dini Hayatın İlk Biçimleri*, çev. F. Aydın (İstanbul: Ataç Yayınları, 2005), 67.

¹⁶ Friedrich Engels - Karl Marx, *Alman İdeolojisi*. çev. Olcay Geridönmez vd. (İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2013), 14.

¹⁷ Max Weber, *Din Sosyolojisi*. çev. Latif Boyacı (İstanbul: Yarı Yayınları, 2012), 85.

medeniyyetin yaratılışındaki en üstün güç olmakla beraber aynı zamanda o medeniyeti korumak ve devam ettirmek için de en önemli kaynaklardan biridir.¹⁸

Günümüzde en yaygın kullanılan din tanımına değinilecek olursa din, ferdi ve içtimai yanı bulunan, teori ve pratiğe olan vurgusu sebebiyle sistemleşmiş olan, inananlara bir yaşam tarzı sunan, onları belli bir dünya görüşü etrafında toplayan bir kurumdur. O, bir değer koyma, değer biçme ve yaşama tarzı olarak ifade edilmektedir.¹⁹

Din sosyolojisi literatüründe çok fazla tartışılan bir kavram olarak din olgusuna dair yapılacak tarifler iki kısımda toplanılabilir. Birinci kısımda bulunan tariflere göre din, sahip olduğu kutsal ve aşkın (ilahi, tabiatüstü) anlam ve değer içeriğine bağlı olarak tanımlandığından dolayı “özel” (substantive /essentialist), ikinci kısımda bulunan tariflere göre ise din, birey ve toplum hayatında hangi işlevi yerine getirdiğine dayalı olarak tarif edildiğinden “işlevsel” (fonksiyonel) tarifler olarak nitelendirilmektedir.²⁰ Dinin sübjektif (bireysel) yönü ve objektif (nesnel, sosyal) yönü birbirlerini tamamlayıcı nitelikler taşımaktadır. Günlük hayatta dinin bireysel (inanç) boyutu ile toplumsal (ameli) boyutu veya özel boyutu ile işlevsel boyutu arasında iç içe bir ilişkinin bulunduğu söylenebilir. Bu iki boyut arasında bağımsız bir ilişkiden ziyade, tamamlayıcı bir ilişkiden söz edilebilmektedir. Örneğin, dürüstlüğü inanan bireyler “kime ve neye karşı dürüst olunacak?” sorusu karşısında “Tanrıya mı, kendinize mi, insanlara mı, yoksa her canlıya karşı mı?” gibi sorularla yüzleşmek zorunda kalmaktadır. Birine karşı dürüstlük sergilemedikten ve gündelik yaşam pratiklerine dönüştürülmedikten sonra tek başına dürüstlüğü inanmanın ne anlamı olabilir? sorusu da bir bakıma din olgusu sayesinde anlamlandırılabilir hale getirilebilir.²¹ Örneğin, Kur’an-ı Kerim’de iman ve dürüstlüğü emreden ayetlerde, İslam’ın inanç (Allah’a iman), ibadet (Allah’ın emir ve yasaklarını ona teslim olarak yerine getirmek), ahlak (Allah’ın emrettiği iyiye ve güzel olan yönelmek, bireysel ve toplumsal ilişkilerde pratik haline getirmek) ve muamelat (toplumsal ilişkilerde dürüst olmak) boyutlarını birbirinden

---

¹⁸ İbn Haldun, *Mukaddime*. ed. İrfan Bülbül (İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 2013), 26-27.

¹⁹ Mehmet S. Aydın, *Din Felsefesi*, (İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2014), 45.

²⁰ Taş, “Sosyolojik Din Tanımları”, 38-39.

²¹ Osman Eyüpoğlu vd., “Bireysel Dini Tecrübe ve İşlevselcilik Açısından Kur’an Kıssaları”. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6 / 4 (2017): 269.

bağımsız birer parça olarak değerlendirmek mümkün görünmemektedir. Çünkü bir şeye bireysel olarak inanmak, bireysel olarak eylem haline getirmek ve aynı zamanda farklı bireyleri de kapsayan inanç veya din bağlantısıyla kurulan her şeyin toplumsal (sosyal) ilişkileri oluşturduğu belirtilmektedir.

Özsel/ Psikolojik tanımlamalara göre dinin, insan dışılığının, kutsallığının, aşkınlığının, sıra dışılığının ön plana çıkarıldığı gözlemlenmektedir. Bu tür tanımlamaların öğretici işlevi olarak, dinin yalnızca insani bir boyuta indirgenmeyeceği, en başta Tanrı denilen bir kutsal üst fenomene sahip bulunduğu ayrıca bu üst kutsal fenomen (Tanrı)'in sosyo-kültürel boyutlara indirgenmeyeceği ve doğal olarak da en farklı olan varlık sahasının sadece ona ait olduğu ifade edilmektedir. Özsel din tanımlarının bilinen en yaygın tanımı, Gustave J. Mensching ve Peter Berger gibi din sosyologlarının da onayladığı Alman din bilimcisi Rudolf Otto'nun "Din, kutsalın tecrübesidir." İfadesidir. Bu ifadeyle bireyin, özsel olarak kutsal olanı yaşayabilme tecrübesinin varlığını ve bu tecrübenin bireyin kendi varlık sahasını zorunlu kıldığını aynı zamanda insanın kutsalla ilişkisinin önemine dikkat çekilmek istendiği görülmektedir. Böylece dinin, özsel olarak her bireyin bilincine tek tek yerleştiği gerçeği ifade edilmektedir.²² Özsel tanımlar perspektifinde incelendiğinde din, bir sandalyeye benzetilmektedir. Buna göre sandalye dört ayaklı ve temel işlevi oturma eylemine bir alan teşkil etmek olan eşya rolündedir. Burada sandalyenin işlevselliğinden bağımsız olarak, sandalyenin özü ön plana çıkarılarak "ne olduğu" yani mahiyeti esasa alınarak tanımlı yapılmaktadır.²³

Küreselleşen ve modernleşen dünyada sanayileşme sürecinde yaşanan gelişmelere bakıldığında, dinin görünürliğünün ortadan kaldırılması için "Din, vicdan işidir ve vicdanlarda kalmalıdır." söylemleri ile din olgusu vicdana indirgenmektedir. Bu ifadeyle dinin sosyal etkilerinin azaltılması için çeşitli uygulamaların öne sürüldüğü görülmektedir. Özsel tanımlar bir bakıma birey ve

---

²² Abdurrahman Kurt, "Sosyolojik Din Tanımları ve Dine Teolojik Bakış Sorunu", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (2008): 74-76.

²³ Osman Eyüpoğlu - Cengiz Batuk. "Özsel ve İşlevsel Din Tanımları Bağlamında Assisili Francis Mistisizmi ve Protestan Ahlakının Mukayesesi". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* /38 (2015): 100-101.

toplum için birer yaşam kılavuzu olma rolü üstlenirken diğer yandan toplumsal ilişkileri düzenleyen deniz feneri olma özelliği barındırmaktadır.²⁴

İşlevsel/Sosyolojik tanımlamalara göre dinin, dünyevi görünürlüğü, insan ve toplum hayatı üzerindeki sosyal ve psikolojik etkilerine ve daha çok toplumsal hayatta ne gibi bir işleve sahip olduğu son derece önem arz etmektedir. Burada dinin hak mı veya batıl mı olup olmadığı önemli olmamakla birlikte toplumsal faydayı sağlayıp sağlamadığı ön plana çıkarılarak değerlendirmeler yapılmaktadır. İşlevsel tanımlarla dinin, dayanışma, bütünleşme, yardımlaşma, profan (kutsal dışı), kilise, cami, sosyalleştiren, meşrulaştıran, anlamlandıran, sembolleştiren ve aşkınlaştıran boyutları ön plana çıkarılmaktadır.²⁵ Aslında işlevsel tanımların temel amacı, dinin özünün ne olup ne olmadığıyla ilgilenmek değildir. Dinin ne işe yaradığına ve ne tür bir toplumsal fonksiyon üstlendiği konusunu mercek altına almaktır. Örneğin din, bir toplumu birleştiren veya bireylerin ölüm korkularını önleyen bir araç olarak tanımlanabilmektedir. Böylece dinin, kutsal veya aşkın boyutundan çok bir “güvenlik mekanizması” işlevi üstlendiği görülmektedir.²⁶

İşlevsel tanımlar açısından dinin ne işe yaradığı ile ilgili görüşlere, Durkheim’in “din, kutsal şeylerden oluşan bileşik sistemin kilise biçiminde tezahür etmiş halidir”; Yinger’in “din, insani problemlerin çözümüne yönelen inanç ve pratikler sistemidir”; Parsons’ın “din, ampirik (gözlenebilir/deneysel) olmayan normatif bir inanç sisteminin toplumun eksikliklerini giderme gayretidir”; Luckmann’ın “din, sosyal düzenin anlam alanıdır”; Gertz’in “din, toplumsal motivasyonlar sağlamaya yönelik semboller sistemidir” şeklindeki ifadeleri örnek verilebilir.²⁷ Görülebildiği kadarıyla klasik sosyologlar bir dine inanmadıkları halde dini, toplumsal açıdan sağladığı işlevsellik nedeniyle önemsemektedir. Dini tamamen işlevsel olarak ele alan Comte’un “İnsanlık geçici hizmetlerini asla unutmaksızın nihai olarak Tanrının yerine geçiyor.”²⁸ sözü bu bağlamda konuyu daha açık hale getirmektedir.

---

²⁴ Kurt, “Sosyolojik Din Tanımları”, 77.

²⁵ Batuk - Eyüpoğlu, “Özsel ve İşlevsel Din Tanımları”, 103.

²⁶ Kurt, “Sosyolojik Din Tanımları”, 78.

²⁷ Günay, *Din Sosyolojisi*, 194-200.

²⁸ Auguste Comte, *Pozitivizm İlmi hali*, çev. Peyami Erman (İstanbul: Milli Eğitim Yayınları, 1986), 378.

İslam kelimesinin, etimolojik olarak Arap dilinde kullanılan “s-l-m” kökünden türediği görülmektedir. Bu kelimenin Türkçe karşılığı “barış” ve “esenlik” anlamlarına gelmektedir. Arap dilinde ise “es-le-me” fiili geçişsiz haliyle “teslim olmak”; geçişli haliyle ise “bir şeyi birine teslim etmek” anlamlarında kullanılmaktadır. Sözlük anlamında ise “kurtuluşa ermek, boyun eğmek, teslim olmak, teslim etmek, barış yapmak” anlamında kullanılmaktadır.²⁹ “silm” kökünden türediği öne sürülen İslam kelimesini, etimolojik olarak irdeleyen İslam alimlerinden ibn Kuteybe’ye göre bu kelime; “boyun eğmek ve iradi olarak tam bir teslimiyetle barış ortamına girmek” olarak açıklanmaktadır.³⁰ Sonradan yapılan tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere bu açıklamalar tekrar edilmekte ve “barış ve selamet gayesiyle boyun eğmek ve iradi olarak teslim olmak” anlamları ön plana çıkarılmaktadır.³¹

Izutsu’ya göre İslam dini, Cahiliye dönemine hâkim olan şirk inancını kırmak ve şirk inancına karşı gelerek, ilahi vahiylerle birlikte Allah’ın kâinatın tek hâkimi olduğu ve tek rabbi olduğunu belirtmek doğrultusunda bir meydan okuma hali olarak ifade edilmektedir. İslam, Allah’a karşı yapılan kulluk görevi, itaat, teslimiyet ve tevazu hali olarak tanımlanmaktadır. Bundan dolayı Müslüman olan kişi, Allah’ın emir ve yasaklarına kayıtsız şartsız teslim olarak girişkenlik gösteren cesur kimse olarak tarif edilmektedir.³²

1.2. ÖTEKİ

“Öteki” kavramının Türkçedeki karşılığı Türk Dil Kurumu tarafından; “sözü edilen veya benzer iki nesneden önem ve konu bakımından uzakta olan”, “öbür, diğer”, “mevcut kültürün içinde dışlanmış olan.”³³ şeklinde tanımlanmaktadır.

---

²⁹ Okuyan, “Kur’an Verilerine Göre “Öteki” nin Konumu”, 169.

³⁰ Okuyan, “Kur’an Verilerine Göre “Öteki” nin Konumu”, 172.

³¹ Mustafa Sinanoğlu, “İslam”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 1-2.

³² Toshihiko Izutsu, *Kur’an’da Allah ve İnsan*, çev. Süleyman Ateş (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat Yayınevi, 2011), 187-207.

³³ TDK, “Öteki”, Türkçe Sözlük (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011), 1862.

Özellikle son yıllarda sıklıkla karşımıza çıkmakta olan “öteki” kavramı sosyal bilimlerde oldukça fazla kullanılmaktadır. Hatta bir kavram olarak “öteki” nin, sözlük anlamında kullanılan öteki kavramını da aşan bir içeriğe sahip olduğu görülmektedir. Sözcük anlamıyla kullanımına bakıldığında ise ötekiyle kastın, “ben” ve “biz” den farklı olanı ve “ben” ve “biz” in dışında kalanı belirtmek için kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca “öteki” kavramının “sen”, “siz”, “o” ve “onlar” zamirlerine göre daha uzak olanı da kapsadığı görülmektedir. Fakat toplumsal boyutta bakıldığında ise “öteki” ile kastedilen şeyin, ben, sen, siz zamirlerinden farklı olan toplumsal bir grubu veya kümeyi kapsayacak anlamda kullanıldığı görülmektedir.³⁴

Öteki (other) kavramı hem zamir olan (diğer /öteki) hem de sıfat olanı (diğer) belirtmek için kullanılmakla birlikte, bir kültür veya toplumda dışlanmış veya ötekileştirilmiş olan bireyi nitelemek için kullanılmaktadır. Bir kavram olarak öteki, en başta diyaloga girilen ve muhatap olarak alınan başka bir bireyi nitelemek için kullanılmaktadır. Bundan dolayı öteki, özne olan “ben” in kendisiyle epistemolojik ve ontolojik olarak diyaloga girilen bireyler olarak ifade edilmektedir.³⁵

Ötekinin kim olduğu sorusuna yönelik oldukça farklı cevaplar verilmektedir. Fakat öteki hakkında verilen cevapların birbirine benzer olduğu görülmektedir. Hentsch’e göre “öteki, bireyin kendi kendini tanıtmaması veya kendi kendini reddetmesinden başka hiçbir şey değildir. Birey kendi kimliğini tanımladığında ötekiyi tanımlamış olmakla beraber ötekiyi tanımladığında ise kendini tanımlamaktadır.”³⁶ Dolayısıyla bu tanımlamalar aynılık veya benzerlik olmamakla birlikte farklılıklar üzerine oluşturulan ayırt edici bir tanımlama niteliği taşımaktadır. Bu bakımdan ötekilik bir anlamda farklı kimliklerin varlığı üzerinden anlam kazanan tanımlamalar olarak anlaşılabilir.

Toplumlar ve bireylerin kendilerini tanımlayabilmesi için, kendileri dışında başka bireyler ve topluluklara ihtiyaç duyduğu görülür. Bireyler kendileri dışında

---

³⁴ Mustafa Çapar, *Türk Ulusal Sisteminde Öteki ve Ötekiye Yaklaşım* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004), 22-23.

³⁵ Şahin Efil, “Kendini ‘Öteki’nde Fark Etmek: Ben-Öteki İlişkisinin Felsefi Uzantıları”, *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 5/2, (2016): 54.

³⁶ Thierry Hentsch, *Hayali Doğu*, çev. Aysel Bora, (İstanbul: Metis Yayınları, 2008), 264.

var olan ve kendi değerlerine uzak gördükleri farklı bireylerle karşılaştıklarında onlara yönelik tahammül gösterememektedir. Bireyler ve toplumlar kendi değerlerine uzak bireyler ve toplumlarla bir araya geldiklerinde tahammülsüzlük hali yaşarlar. Hatta bu durum bireyleri ve toplumları, yabancıya karşı duyulan tiksintiyle korku ve ürpertiye varabilecek olumsuz duygulara yöneltmektedir. Kendi toplumuna ait değerleri özümsemiş bireyler, farklı değerleri olan bireylerle karşılaştıklarında bu durumu kabul edilemez görerek sadece ve sadece kendi değerlerinin yüceliğine inanmaktadırlar. Ötekine yüklenen olumsuz nitelermelere örnek olarak Kearney’in ifadelerine de yer verilebilir. Kearney; “ben”e karşı öteki her zaman yabancı bir canavar olarak tasvir edilmektedir. Yabancı figürü/xenos gibi çok eski bir kavram olmakla birlikte daima kendilerini başkaları üzerinden veya başkalarıyla zıtlıklarına göre tanımlamaya odaklanan bireyler için bir sınır tecrübesi olarak ifade edilmektedir. Yabancılar birbirinin gözünde daima “öteki” olarak nitelendirilmektedir. Bu durumda yabancı konumunda olan öteki, özne olan “ben”in uzantısı olmakla birlikte kendinde görmek istemediği tüm olumsuz nitelikleri de ötekine atfederek onu, korkunç bir hale getirmektedir.³⁷ Genel olarak bakıldığında ise öteki kavramına yüklenen anlamın olumsuz izlenimlere ve negatif çağrışımlara sahip olduğu görülmektedir.

Gutmann’a göre Ben’in Öteki’ni olduğu gibi kabul etmesi ve tanımasını sağlayan iki çeşit saygı bulunmaktadır. Birincisi cinsiyet, ırk ve etnik kökenden bağımsız olarak her bireyin özgünlüğüne saygıdır. İkincisi ise haksızlığa uğramış grupların (kadınlar, Asyalı Amerikalılar, Afro-Amerikalılar, Kızılderili Amerikalılar ve Birleşik Devletlerde yaşayan diğer birçok gruplar gibi) kendi değerlerine ve kendilerine özgü inanışlara, davranışlara, dünya görüşlerine duyulan saygı olarak ifade edilmektedir.³⁸ Bu şartlar ilk başta, bireylerin ve toplulukların “benlik” lerinin eleştirilmesinin önüne geçilerek, ayırım yapılan gruplarında kimliklerini yeniden bulabileceği geleneklerde ve yaşam şekillerinde dokunulmazlıklarının korunmasını sağlayabilmektedir. Normal şartlar altında “öteki” nin kimliğini ve kültürünü tanınamazlık, gözle görülür bir şekilde sosyal

---

³⁷ Richard Kearney, *Yabancılar, Tanrılar, Canavarlar, Ötekiliği Yorumlamak*, çev. Barış Özkul, (İstanbul: Metis Yayınları, 2012), 15.

³⁸ Jürgen Habermas, *Öteki Olmak, Ötekiyle Yaşamak, Siyaset Kuramı Yazıları*, çev. İlknur Aka, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019), 113.

mağduriyeti doğurabilmektedir. Bundan dolayı tartışılması gereken şeyin, her bireye gösterilmesi gereken eşit saygı ilkesinden elde edilip edilemeyeceği ile ilgilidir.³⁹

1.2.1. Sosyolojik Olarak Öteki

Sosyolojik açıdan bakıldığında ise “öteki” ile ilişkinin iki temel yönü bulunmaktadır. Birinci yönü, evrenselcilik yoluyla karşı tarafı asimile etmeye dayanan antropolojik yönü olmaktadır. İkinci yönü ve bizi ilgilendiren tarafı ise “ben” ve “öteki” arasındaki farkın ortaya çıkarılmasıdır. Bu farkla öznenin, ötekine yüklediği anlam neticesinde bir aşağılama duygusu yaratılmaktadır.⁴⁰ Öznenin “ben” yönü “öteki” ne karşı değer biçerken “benin” sahip olduğu kültürün ölçütlerini kullanmaktadır. Bundan dolayı “öteki” kendi eksikliği dışında bir rol oynama potansiyeline sahip olamamaktadır. “Öteki” bu farkından dolayı “ben” tarafından kabul görmektedir. Dolayısıyla “öteki” ne karşı gösterilen negatif tavırdan dolayı “öteki” için dönüşü olmayan bir aşağıda olma hali yaratılmaktadır.⁴¹

Modern kimlikte özne oluşturma sürecinin yapı taşı olarak ötekinin varlığı görülmektedir. Öte yandan moderniteye hâkim olan öznenin ayrıcalıklı bir konuma ulaşması mümkün görülmemektedir. Özne oluşturma sürecinde ben’e izafe edilen her şey ötekiyi belirlemektedir. Birbirlerinin ayrılmaz parçaları olan ben ve öteki aslında birbirlerinin varoluş nedenleridir. Çünkü biri olmadan diğerini anlamak imkânsız denebilecek kadar güçtür. Bu anlamda öteki kavramının daha iyi anlaşılması ve değerlendirilmesi için ötekinin tarihsel süreçlerine bakılması ve kuramsal yaklaşımlar tarafından nasıl değerlendirildiğine göz atmak gerekmektedir.⁴²

Sosyolojik ve Antropolojik söylemlere bakıldığında ise “öteki” ne ilişkin farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Keyman’a göre bu yaklaşımlar şöyle açıklanmaktadır:

---

³⁹ Habermas, *Öteki Olmak*, 114.

⁴⁰ Soner Akpınar - Büşra Şahin, “Orhan Pamuk Romanlarında ‘Öteki’”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 5/1, (2017): 331.

⁴¹ Dominique Schnapper, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*. çev. Ayşegül Sönmezay. (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005): 26.

⁴² Ömer Temizkan, *Öteki Tartışmaları Çerçevesinde Zygmunt Bauman’ın Öteki Yaklaşımı* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 81-82.

1-Ampirik bir nesne olarak “öteki”: Hakkında bilgi toplanmasıyla anlaşılabilir bir nesne olan “öteki” ni, sözde nesnel ve gerçek bilgilere dayalı olarak açıklamaktır.

2-Kültürel bir nesne olarak “öteki”: Batılı olanla Doğulu olan arasında kurulan modernleştirici iki kutuplu görüşü niteleyen özcülüğün bir sonucu olarak, “öteki” ne olduğundan ziyade ne olmadığıyla tanımlanır. Öteki modern benin sahip olduğu her şeyin eksikliğini gösteren bir kültürel nesne olarak görülür.

3-Bir varlık olarak “öteki”: Ötekiyle modern kimliğin anlaşılmasını sağlayan ve ben’liğin oluşumuna katkı sağlamak hedeflenir. Modernite dışına çıkmamakla birlikte “öteki” tarihsel bir obje halinde kurgulanır.

4-Söylemsel bir yapı olarak “öteki”: Çeşitli söylem ve kurumlar tarafından kurulan bir bilgi nesnesini oluşturur.

5-Farklılık olarak “öteki”: Ben ve ötekinin ilişkisel özelliğini vurgulayarak, sömürgeci ile sömürülen arasındaki karşılıklı bağımlılığın eleştirel bir biçimde incelenmesine olanak tanır. Yani öteki sorununu kimlik/fark eksenine indirgeyen yaklaşımdır.⁴³

“Öteki” kavramı, ilke olarak bize karşıt bir konumda yer alma zorunluluğunda olmasından dolayı *bizin* yüceltilmesi, “öteki” nin alçaltılması halini kaçınılmaz bir hale getirebilmektedir. Bundan dolayı “öteki” zorunlu olarak olumsuz hale dönüştürülmektedir. Bu bakımdan ötekilik, özne olan “ben” le ortak özellikler taşımayan kimseyi bütünüyle “öteki” haline getirdiği gibi bazen de insan dışı konumda görmeyi prensip edinmektedir. Bu haliyle “öteki”, “ben” in mutlak inkarına dayandığından ötürü bir ortaklık kurma fikrini de reddetme eğilimindedir.⁴⁴ Aslında “öteki” ile başlayan bu tanıma süreci karşı tarafın tanımlanmasına neden olmaktadır. Tanıma sürecinin tanımlama aşamasına ulaştığı her durumda iki taraftan biri öbürüne ya yeni bir kimlik verir ya da onun kimliğini tahkim ederek şiddet uygular.⁴⁵ Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere öteki ile ben arasındaki ilişkinin iki boyutta olduğu görülmektedir. Örneğin öteki ile etkileşimde

---

⁴³ Fuat Keyman vd., *Oryantalizm Hegemonya ve Kültürel Fark* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1996), 76-78.

⁴⁴ Nuri Bilgin, *Kimlik İnşası* (İzmir: Aşina Kitaplar Yayınevi, 2007), 177.

⁴⁵ Meryem Köse - Meryem Küçük, “Oryantalizm ve ‘Öteki’ Algısı”, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi* 1/1, (2015): 116-117.

olan ben, öncelikle onu tanımaya başlar ve onun kimliği, kültürü, değerleri ve yaşam tarzları hakkında bilgi sahibi olmaya çalışır. Böylelikle bu tanıma süreciyle “ben”, ötekiyi kendi değer yargıları ve bakış açısıyla yeniden değerlemeye çalışır. Bu değerlendirme aslında “ben” in, ötekiyi tanımlaması olarak nitelendirilebilir.

Kültürleri meydana getirebilmenin temelinde kimlik oluşturma krizi bulunur. Bir toplumun “biz” kimliğini oluşturabilmesi, “bizden olmayan” in belirlenmesi bir başka ifadeyle; tayin edilmesi ile mümkün hale gelir. Kendisi ve kendisinden olmayan arasındaki farklı özellikler ve sınırlar belirlenerek kimliğe ulaşılabilir. Bundan dolayı kendinden olmayana “öteki” sıfatı yüklenir ve öteki olumsuz bir konuma oturtulur. Bireyler ve toplumlar kendi kimliklerini oluştururken “öteki” nin olumsuz özellikleri üzerine odaklanarak onu dışlama eğilimindedir. “Ben” ve “öteki” arasındaki mesafe genişleme potansiyeline sahiptir. Öyle ki “ben” ve “biz” yüceltilirken “öteki” ise aşağılanmaktadır. Bu durumda özne olan “ben” in üstünlüğü gündelik hayata yerleşerek normalleşmektedir. Karşı taraf ise ötekileştirilen / dışlanan bir role sahiptir. “Ben” in varlığı ve kimliğini meydana getirebilmek için dışarıda kalan ötekilere gereksinim duyulmaktadır. Bundan dolayı hem birbirleriyle çatışan hem de birbirlerine bağlanan kaşıt toplumların ötekileştirme sürecine katılımları gözlemlenmektedir. Bu süreç çerçevesinde “ötekileştirilen” taraf, “ben” tarafından oluşturulan bir kurmaca mesabesinde görülmektedir. Dolayısıyla “ben” in gerçekliği, “öteki” ile kurulan etkileşime bağlanmaktadır. Aslında “ben” ve “öteki” arasındaki ilişki değerlendirildiğinde önemli görülen şeyin aralarındaki farklılıkların olmadığı aksine bu farklılıklara yüklenen anlamlar olduğu görülmektedir.⁴⁶

Bauman’a göre bizim dışımızda var olan bir topluluk veya bir grupta aynı dili ve rengi paylaşıyor olsak bile “biz” e karşı birer rakip olduklarında veya “bize” karşı bir tehdit unsuru haline geldiklerini düşündüğümüzde onlar bizim için artık birer “öteki” olarak konumlandırılmaktadır. Çünkü “ötekiler” varsa “biz” olunur, onlar ise aynı özelliklere sahip olduklarından ötürü bir grup oluştururlar.⁴⁷ Kendi kimliğimizin farkına varabilmemiz için ötekilerin mevcudiyetine ihtiyaç

---

⁴⁶ Akpınar - Şahin, “Orhan Pamuk Romanlarında ‘Öteki’”, 331.

⁴⁷ Zygmunt Bauman, *Sosyolojik Düşünmek*, çev. Abdullah Yılmaz (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2018), 72.

duyulmaktadır. O halde “ötekiler” bizim dışımızda var olup bizden farklı olan aynı zamanda birbirine benzer olanlar şeklinde değerlendirilebilir.⁴⁸

Sonuç olarak öteki’ nin, özne olan “ben” in vakıf olduğu niteliklerden mahrum olduğu bilinmekte ve keskin farklılıklarından dolayı “ben” in stabil hayatına da bir tehdit oluşturduğu görülmektedir.⁴⁹

1.2.2. Doğu ve Batı Ayrımı Olarak Öteki

Bilindiği üzere ilk Nobel edebiyat ödülünün sahibi ve İngiliz sömürgeciliğine yazdığı övgülerle tanınan İngiliz şairi Rudyard Kipling (1865-1936), ünlü şiirinde “Doğu Doğu’dur, Batı Batı’dır ve bu ikili hiçbir zaman bir araya gelmeyecektir; tâ ki yer ve gök, tanrının büyük hüküm kürsüsünde hazır bulunana kadar” ifadeleriyle aslında Batı’nın Doğu kurgusunun temel özelliklerini dile getirmektedir. Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere iki medeniyetin farklılığının doğal bir hali göstermesi, birleşiminin ise tanrıdan gelecek ilahi bir mucizeyle mümkün olabileceği belirtilmektedir. Batı’nın Doğu’yu bir öteki olarak görmesi, İslam dininin tarih sahnesine çıktığı 7.yy.’a kadar geriye götürülebilir. Orta Çağ’dan itibaren İslam’ı dinî ve teolojik gerekçelerle bir öteki haline dönüştüren Batı medeniyetinin, modern çağda da benzer tavrı din dışı ve seküler argümanlar kullanarak yaptığı görülmektedir. Bu durumun tek taraflı bir tutum olmadığı da görülebilir. Çünkü Doğu medeniyetinin bakış açısıyla Batı da bir öteki olarak görülmektedir. Hatta bunu kendi tarihine, gelenek ve göreneklerine, coğrafyası ve ham maddelerine, giyim kuşamına, siyasi ve iktisadi hayatına müdahale etmeye çalışan bir öteki olarak nitelendirmektedir.⁵⁰

Tarihsel süreç içerisinde değerlendirildiğinde “öteki” kavramı, devletlerin ve yöneticilerin diğer devletler üzerinde güç ve iktidar kurma arzuları doğrultusunda da kullanılmıştır. İlk dönemlerde öteki ile kastedilen şeyin, Avrupalılar için tehdit oluşturan unsurları nitelemek için kullanıldığı görülür. Ayrıca ötekinin olumsuz çağrışımlar içermediği, diğer toplulukları ve devletleri

---

⁴⁸ Zygmunt Bauman, *Postmodern Etik*, çev. Alev Türker, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020), 65.

⁴⁹ Meyda Yeğenoğlu, *Sömürgeci Fanteziler, Oryantalist Söylemde Kültürel ve Cinsel Fark*, (İstanbul: Metis Yayınları, 2017), 15.

⁵⁰ Kalın, *İslam ve Batı*, 13-15.

tanımlayan bir kavram olarak kullanıldığı belirtilir.⁵¹ Lakin 12.yy.'dan 18.yy.'a gelinceye kadar "öteki" kavramıyla Hristiyan olmayan barbar, bağınaz ve geri kalmış topluluklar kastedilmektedir. Bulaç'ın ifadesiyle Yunan'dan Hristiyanlığa, sömürgecilikten aydınlanmaya kadar Batı'nın kültürel geleneğinde "öteki" her zaman özne olan "ben" için bir tehdit unsuru olarak algılanmaktadır: Yunan'da barbar, Hristiyanlıkta putperest kâfir, sömürgecilikte ilkel, yerli ve modern zamanlarda kültürel-bağınaz, "ben" e karşı farklı bir öteki bloğu ifade etmek için kullanılmaktadır.⁵²

Soğuk Savaş Döneminde "Kızıl Düşman" olarak adlandırılan Komünist düşünce, Batı için bir tehdit oluşturan "öteki" konumundayken, Soğuk Savaşın bitmesi ve 11 Eylül Saldırıları neticesinde Batı'nın yeni stratejisi eski düşmanı yeniden gündeme getirmek olmuştur.⁵³ Aslında İslam dünyası üzerinde hiç bitmeyen özneleştirme politikaları sadece yeniden gündeme getirilmiş ve gün yüzüne çıkarılmıştır.

Batı'nın gözüyle Doğu'nun öteki olarak tasvir edilmesinin temelinde kimlik diyalektiği olduğu görülmektedir. Yani kimlik ve ötekiler arasında diyalektik bir ilişkinin bulunduğu söylenilebilir. Günümüzde pek çok kez rastladığımız Doğu – Batı diyalektiği, gelenek ve modern bağlamında ötekileştirilmiş bir kültürel kimlik problemi haline dönüşmektedir. Kültürel kimlik konusu, "öteki" den bağımsız düşünülme de ötekine yönelik geliştirilen bir tutum olarak da değerlendirilebilir. Bundan dolayı Batı, modernliğin yegane temsilcisi olurken, Doğu ise kaderine terkedilen ve nasibine düşeni alan, söyleneni tutan, buyrulanı yutan bir tablo çizmektedir.⁵⁴

Batı siyaset çizgisinin Doğu ve İslam dünyasına karşı ön yargı ve nefret söylemlerinin İslamofobi'ye dönüşmesinin temel sebebinin Batı'nın kendi bakış açısıyla Doğu'yu küçümsemesi ve ötekileştirmesi olduğu görülmektedir. Batı,

---

⁵¹ Temizkan, Bauman'ın Öteki Yaklaşımı, 83.

⁵² Ali Bulaç, "Ötekinin Kimliği ve İmajı", Birikim Dergisi 3/71-72, (1995): 79.

⁵³ Kadir Canatan, "Batının Doğuda Bir Şeytan Yaratma Girişimi Olarak İslamofobi ve Anti-İslamizm / Islamophobia and anti-Islamism as an Attempt to Create a Demon by the "Western" in the "East": A Historical Approach / الإسلاموفوبيا ومعاداة الإسلام محاولة من الغرب لخلق شيطان في الشرق؛ مقارنة تاريخية", İlahiyat Akademi /6 (2017): 88.

⁵⁴ Mehmet Yüksel, "İslamofobinin Tarihsel Temellerine Bir Bakış: Oryantalizm ya da Batı ve Öteki", *Journal of Istanbul University Law Faculty* 72/1 (2014): 190.

bilimsel, ekonomik, sosyal ve siyasal alanda kendi öz benliğini tasvir ederken kendini ileri, uygar veya medeni olarak görmekte, Doğu'yu ise gerici, barbar ve çağ dışı olarak adlandırmaktadır. Batı'nın İslam algısının anlaşılması için kendi Avrupa merkezli tarih anlayışı, egemen uygarlık olma isteği ve Grek-Roman ve Yahudi-Hıristiyan kökleri incelenerek ortaya çıkarılabilir. Dolayısıyla Batı medeniyetinin benliğini oluşturan bu unsurların aynı zamanda öteki kimliğine de şekil verdiği gözlenir. Bu sebeple öteki kimliğinin bir dost, müttefik, ortak, düşman, rakip veya tehdit unsuru olarak algılanmasının temelinde felsefi, tarihi ve siyasi birçok etken bulunmaktadır.⁵⁵

Doğu – Batı diyalektiği, ilk defa Roma İmparatorluğunun siyasi anlamda parçalanması ile sahneye çıkmıştır. Bu parçalanmayla birlikte Avrupa'nın kendi kabuğuna çekilme dönemine girdiği ve bu kabuğu ilk kez Haçlı Seferleriyle kırdığı görülmektedir. Özellikle Haçlı Seferleriyle Batı toplumları, ilk kez sistemli bir şekilde ötekinin kültürü ve zenginlikleriyle tanışma girişiminde bulunulmuştur.⁵⁶ Ayrıca Katolik Kilisesi, Haçlı seferleri esnasında ve sonrasında Doğu olarak nitelendirilen ötekinin tanımlanması hususunda önemli bir rol üstlenmiştir.⁵⁷ Bu anlayışın tarihsel temelleri feodal Avrupa'ya kadar götürülebilir. Feodal Avrupa toplumunda hâkim olan düşünce, birlikteliği, aynılığı ve bir olmayı “iyi”, buna karşı olan farklılığı ve çeşitliliği ise “kötü” olarak algılayan bir tavır gibi gözükmemektedir. Dolayısıyla böyle bir kültürel mecrada ve zihniyet ortamında bulunan Orta Çağ Hıristiyanları, Hıristiyan olmayan diğerleriyle yani “öteki” lerle olan diyaloglarını bu mantalite ve bakış açısıyla oluşturmaktadır. Bundan dolayı toplum içinde bulunan Yahudiler ve Cüzzamlılar gibi gruplar alt-insan seviyesine itilmekte, toplumun dışında olan Müslümanlar ise “Kafirler” e karşı yapılan “Haçlı Seferleri” misillemesi ile karşılaşmaktadır. Böylelikle, Müslümanlar “kafirler” ve “barbarlar” olarak damgalanarak aşağılanmaktadır.⁵⁸ Bilhassa Haçlı Seferlerini başlatan Papa 2. *Urbanus*'a göre, Müslümanlar şeytanın hizmetkarları olarak adlandırılmaktadır. Bundan dolayı Müslümanlarla yapılacak her savaş aslında Tanrı'nın düşmanları ve

---

⁵⁵ Kalın, *İslam ve Batı*, 14.

⁵⁶ Robert Schwoebel, *Hilalin Gölgesi Rönesans'ta Türk İmajı (1453-1517)*, çev. Eşref Bengi Özbilen, (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013), 234

⁵⁷ Köse - Küçük, “Oryantalizm ve ‘Öteki’ Algısı”, 119.

⁵⁸ W. Montgomery Watt, *İslam'ın Ortaçağ Avrupası Üzerine Etkisi*, çev. Yolsal Ümit Hüsrev, (Ankara: Bilgesu Yayınları, 2013), 26-27.

dostları arasında yapılacak savaş olarak tasvir edilmektedir.⁵⁹ Ötekileştirmenin iki farklı şekilde ortaya çıktığı görülmektedir. Birincisi karşı tarafın kültürel yapısını kabul etmemek ya da görmezden gelmek, ötekini bilerek veya bilmeyerek teşbih yoluyla kendi bakış açısıyla ve kendi kültürel değerleri üzerinden değerlendirmektir. Örneğin; Batıya göre öteki, Batı'nın kendi zihninde yarattığı olumsuz duyguları içerisinde barındıran bir mecra olarak tanımlanmaktadır. İslam dünyasında Şark'ın sevgili sultanı olarak bilinen Selahaddin Eyyubi'nin Haçlıların gözünde savaşçı mücahit olarak tanınması gibi. İkincisi ise, kendisinden olmayanın ötekileştirilmesi ile günah keçisi haline getirilerek şeytanlaştırılması (demonization)'dır. Örneğin: Frankların Roland Destanında İslam dininin, Hristiyanlığın şeytani tezahürü olarak adlandırılması gibi.⁶⁰

Avrupalıların gelişmesine yönelik tüm gereksinimlerini Müslümanlardan aldıklarını iddia eden oryantalist W. Montgomery Watt'a göre, Avrupalıların düşman olarak niteledikleri Müslümanların, ilim ve felsefeleriyle meşgul olduğu zamanın Endülüs ve Avrupa tarihi açısından dönemin “altın çağı” olarak görüldüğü ifade edilmektedir.⁶¹ Watt, Endülüs'te yaşayan Müslüman ilim adamlarının yazdığı eserler, bıraktığı izler sayesinde Avrupa ilim ve felsefe kültürünün çağ atladığını belirtmiştir. Watt, Avrupalıların, İslam'ı ve Müslümanları görmezden gelmesini “körlük” le nitelemiş ve Avrupalıların tarihinde yaşanan tüm gelişmelerden dolayı İslam kültür ve medeniyetine borçlu olduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla Watt, Avrupalıların Doğu'ya bakışını eleştirdiği, geçmişten gelen Avrupa mirasına İslam'ın yaptığı katkılardan dolayı Müslüman ve Araplarla olumlu ilişkiler geliştirilmesi ve en nihayetinde bu tarihsel kültürel borcun ödenmesi gerektiğini belirtmiştir.⁶²

Watt'a göre, Orta Çağ Avrupası'nda beliren İslam dininin tahrif edilmiş yanları; batıl, barbar, şiddet yanlısı, nefse düşkünlük, kılıç dini vb. ithamlarla tanımlanmıştır. Ayrıca Hz. Muhammed'in deccal olduğu şeklinde söylemler de

---

⁵⁹ Schnapper, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, 43-45.

⁶⁰ Ahmet Abay, *İslâm Düşüncesinde Eleştiri Kültürü ve Tahammül Ahlâkı*, (İstanbul: Ensar Yayınları, 2019), 422.

⁶¹ Watt, *İslam'ın Ortaçağ Avrupası Üzerine Etkisi*, 71.

⁶² Watt, *İslam'ın Ortaçağ Avrupası Üzerine Etkisi*, 11.

üretilmiştir.⁶³ Aynı zamanda Hz. Muhammed'in, Hz. İsa'nın karşıtı olduğu iddialarını savunan Watt, Hristiyanların Müslümanlar hakkında bilgilerinin asılsız ve mesnetsiz söylemler neticesinde oluştuğuna vurgu yapmaktadır.⁶⁴

Dünyanın iki kutba bölünerek Doğu ve Batı gibi bloklara ayrılması Batılı hükümetler tarafından meşrulaştırılmıştır. Bundan dolayı Batı kendi egemenliğini oluştururken hayal dünyasında kurduğu ve iktidarını sağlam zemine oturtmak için bir "hayali doğu" üretmekte ve ona olumsuz sıfatlar yükleyerek ötekileştirme işlevi üstlenmektedir.⁶⁵

Said'in *Oryantalizm* adlı kitabında Doğu'nun icadının Aydınlanma sonrası dönemde Avrupa kültürü tarafından nasıl oluşturulduğu ve üretildiği açıklanmaktadır. Said'e göre oryantalizmin temeli "farklı" olan Doğu (Orient) ile mevcut olan Batı (Occident) algısına dayanmaktadır. Bu bakımdan Doğu, her zaman dışlanan ve ötekileştirilen özne olmaktadır.⁶⁶ Doğu ve Batı ilişkisindeki epistemolojik ve ontolojik farklılığın temelinde Doğulu öteki, Batılı ise kültür ve medeniyetin olmazsa olmaz bir yapı taşı olarak inşa edilmesi yatmaktadır.⁶⁷ Dolayısıyla Doğu kavramı, Avrupa'nın kendisini Batı olarak tanımlamasından sonra ortaya atılmıştır.⁶⁸ Ayrıca Said'e göre "Oryantalizm, Batı'nın üstünlük kurma taktiği, Doğu üzerinde hakimiyet kurma çabası" olarak ifade edilmiştir.⁶⁹ Bu açıdan bakıldığında Oryantalizmin aslında olanı yansıtmaktan çok, siyasi güçler tarafından belirli amaçlar doğrultusunda kullanıldığı görülmektedir.

Batı Medeniyeti kendisini tanımlarken "biz", Doğu medeniyetini tanımlarken ise "onlar" ve "ötekiler" ayrımı yaparak bir kıyaslamada bulunmaktadır. Ötekiler Batı'nın zihni korkularının ve aldatıcı hareketlerinin hayata geçirilmiş hallerini teşkil etmektedir. Bu yüzden ötekiler tehlike unsuru taşıyan ve kısıkvrak yakalanması gereken objelerdir. Ötekiler, nasıl hareket edecekleri belli olmayan, ölçüsüz ve gizemli bir özellik bulundurmaktadır. Meşru yönetimleri despotik özellik taşıyarak halkı köleliğe yönlendirmektedir.

---

⁶³ Watt, *İslam'ın Ortaçağ Avrupası Üzerine Etkisi*, 111-116.

⁶⁴ Watt, *İslam'ın Ortaçağ Avrupası Üzerine Etkisi*, 47.

⁶⁵ Köse - Küçük, "Oryantalizm ve 'Öteki' Algısı", 118.

⁶⁶ Kenan Sevinç, *Batı'da İslamofobi ve Psikolojik Temelleri*, (Bursa: Emin Yayınları, 2019), 16.

⁶⁷ Edward W. Said, *Oryantalizm*, çev. Selahattin Ayaz, (İstanbul: Pınar Yayınları, 1991), 5.

⁶⁸ Said, *Oryantalizm*, 4.

⁶⁹ Said, *Oryantalizm*, 31-49.

Dolayısıyla bir korku objesi haline dönüştürülen Doğu algısı, Batı'nın zihninde hayal ettiği bir dünyanın somut bir yansımasını tescil etmektedir. Bundan dolayı kurgulanan hayallerin hemen yok olması beklenilmemektedir. Çünkü Batı, bu hayallerin kaynağı ve yönetmeni rolünü üstlenmektedir. Batı, rolü gereği ürettiği bu hayalleri yaymaya ve çoğaltmaya elverişlidir.⁷⁰

Batı'nın kurgusuyla Doğu aslında somut bir görünürlüğü olan bir yer olmamakla birlikte bir metne benzetilmektedir. Doğu'nun incelenmesi ve analiz edilmesi için bu metne ulaşmak önemli görülmüştür. Çünkü bu metinle ancak doğu hakkında sağlıklı bilgiye ulaşılabilir. Dolayısıyla Doğu'yu incelemek için Oryantalist söylemler içeren Şarkiyatçılık metinlerinin analiz edilmesi gerekli görülmüştür. Bu metinlere bakılarak, metni yazan Batılı şarkiyatçıların aslında bilginin senaristi ve sahibi olduğu hatta bilgiyi atfettikleri Doğu üzerinde de söz sahibi oldukları görülmektedir. Bu yüzden doğuya yüklenen sıfatlar hep aynı olmakla birlikte Doğu hiç değişmezmiş gibi tekrardan üretilerek piyasaya sürülmektedir.⁷¹

1.3. ÖTEKİLEŞTİRME

Ötekileştirme, kendinden farklı görülen diğer insanları aşağılama, değersizleştirme ve düşman haline getirme olarak tanımlanmaktadır. Kimi zaman olumsuz izlenimler çağrıştıran, ön yargılar ve stereotipler bulunduran kimi zaman da bir ferdi, grubu, topluluğu veya cemaati damgalayarak⁷² zihinlerde farklı algılar yaratmaya çalışan bir düşünme ve algı şekli olarak da ifade edilmektedir.⁷³

Ötekileştirme, insanları dil, din, ırk, vb. gibi özelliklerini göz önünde bulundurarak kendisinden olmayana dışlayıcı ve aşağılayıcı suretle uzaklaştırmak ve ona belirli mesafeler koyarak farklı kategorilere sokmak olarak ifade

---

⁷⁰ Köse - Küçük, "Oryantalizm ve 'Öteki' Algısı", 123.

⁷¹ Jale Parla, *Efendilik, Şarkiyatçılık, Kölelik* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2012), 21-22.

⁷² Ömer Faruk Arslan, *Cumhuriyet Dönemi Osmanlı Ötekileştirmesi (1923-1938)*, (Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017), 3.

⁷³ Tuba Çay Sağlam - Mustafa Yaşar, "Teoride, Pratikte ve Araştırmalarda Öteki ve Ötekileştirme", *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 12/3 (2017): 140.

edilmektedir.⁷⁴ Aynı zamanda ötekileştirilen taraf aşağılanırken egemen olan taraf ise yüceltilmektedir.⁷⁵ Ötekileştirme, kimlik farklılıklarının özelleştirilmesi yani doğal farklılıklarımsı gibi algılanması ilkesine dayanmaktadır. Bu farklılıklar neticesinde birey tarafından yalnızca kendisinde var olduğu zannedilen ve kendi grup üyeleri arasında paylaşılan doğal, içkin, kalıcı bir öz oluşturduğuna dair bir iddia olduğu varsayılmaktadır.

Ötekileştirme bir bakımdan grup yaratma süreci olarak ifade edilmektedir. Bu süreci oluşturan aktörlerin ise “biz” ve “onlar” ayrımı üzerine inşa edildiği bilinmektedir. “Biz” içerisine dahil olan gruplara iç gruplar denilir. “Biz” dışında kalan öteki gruplara ise dış gruplar denilmektedir. Bireyin kendisini ait hissettiği ve grup üyeleriyle ortak özellikler taşıdığı gruba iç grup denilmektedir. Bu grupla bireye kaçınılmaz olarak “biz” duygusu aşılanmaktadır. Bu grup dışında kalan ve diğerleri olarak nitelenen ötekiler ise “biz” ile aynı özellikleri taşımayan dış grubu nitelenmek için adlandırılmıştır. Ötekileştirme bir açıdan, bireyleri dil, din, ırk, yaş, cinsiyet, statü, vb. şekillerde kategorilere ayırarak belirli kalıplara sokma girişiminde bulunmaktadır. Kalıplara sokulan üyeler tabiatları gereği aynı ve benzer hüviyete sahip olmakla birlikte birer dış grup üyeliği rolünü de üstlenmektedir.⁷⁶ Ötekileştirme sadece gruplar yaratmakla kalmadığı gibi karşı tarafı tanımlayan mitler ve hikayeler oluşturma girişiminde bulunur. Oluşturulan bu mitler ve hikayelerde kullanılan argümanlar genellikle negatif vasıflar ve izlenimler taşımakta ve bu özellikler “ben” in kendi grubuna ait görmediği, uzaklaşılması gereken ve istenmeyen özellikler olarak ifade edilir. Örneğin: “Doğu; barbar, bağnaz ve gericidir.” ifadesini kullanırken aslında “Benim iç grubumdakiler medeni, çağdaş ve ileridir.” denilmektedir. Akabinde Doğu’nun kendine has sıcak kültürü ve gelenekleri, Batı’ya göre itici ve çağdışı geldiği için Doğu üzerinde yapılan tahayyüller daha genelleyici bir bakış açısıyla ifade edilmektedir.⁷⁷ Batı’dan Doğu’ya bakıldığında ise öncelikle insan sadece bir bireyi görememekte, bir Doğulu’yu görmekte ve onun kendi kültürü ve medeniyeti Doğulu olmasından

---

⁷⁴ Ahmet Özalp, “Ötekileştirme: Sembolik Etkileşimci Bir Bakış”, *Toplum Bilimleri Dergisi* 8/16 (2014): 230.

⁷⁵ Çay Sağlam - Yaşar, “Öteki ve Ötekileştirme”, 140.

⁷⁶ Bauman, *Sosyolojik Düşünmek*, 57.

⁷⁷ Merve Tekgürler, “Öteki Nedir, Nasıl Oluşmuştur?”, *Boğaziçi Üniversitesi Avrupa Çalışmaları Merkezi Öğrenci Forumu Bülteni* 3 (2015): 6.

dolayı geçiştirip normalleştirilmektedir. Bu da doğal olarak barbar, yobaz ve gerici olmak “Doğu’nun fitratında gelmekte değil midir?” sorusunu beraberinde getirmektedir.

Dış gruplara yüklenen genel geçer misyonlar bir biçimde meşrulaştırılmaktadır. Çünkü dış grupların varlığı iç grupların varlığının garantörlüğünü üstlenmektedir. Ötekinin varlığı, iç grup üyelerini birbirine bağlayan, dayanışma ve yardımlaşma halini doğuran bir işlev üstlenmektedir. İç grubun kendi kimliği öteki üzerinden inşa edilmekte ve öteki olmamak üzerinden kurulmaktadır. Bu durumun her zaman kötü sonuçlara meyil vermediği ve ayrımcılığa sebep olma özelliği taşımadığı bilinmektedir. Netice itibariyle “öteki” siz bir toplum hayal etmenin hayatı anlamsız hale getirdiği ve toplumsal realiteyle uyuşmayan bir zihin dünyası yarattığı görülmektedir. Toplumsal realite göz önünde bulundurulduğunda ise anlamlı olan arayışın, toplumda çatışma yaratmayan, dışlayıcı ve ayrıştırıcı olmayan “öteki” algılarının oluşturulmasıdır.

“Öteki” nin varlığı iç grubun hayal gücünü yaratıcı bir rekabet haline büründürür. Şayet iç grup ve dış grup farklılıkları üstünlük iddialarından soyutlanır ve grupların genelleştirici ön yargılarının önüne geçilirse iki taraf açısından da verimli etkileşim ağları ve diyalog kanalları açılabilir. Dolayısıyla ötekiyle çatışmadan kaçınılırsa iç grup üyeleri, ötekiyle diyalog kurma kapsamında iş birliği yaparak kendi eksikliklerini tamamlayıp geliştirebilir.⁷⁸ Aynı zamanda öteki olarak nitelenen dış grup açısından da konuya bu şekilde yaklaşıldığında ise kimsenin kaybetmeyeceği aksine çok şey kazanacağı sağlıklı iletişim yolları oluşturulabilir.

1.4. KUR’AN’A GÖRE ÖTEKİNİN KONUMU

Modern çağda farklı kültürlerle bir arada yaşama konusunda insanların, toplumsal alanda çeşitli mücadeleler, çatışmalar, gruplaşmalar ve ötekileştirmelerle karşılaştığı görülür. İnsanları doğal farklılıklarından ötürü kategorize etmek, dinsel, dilsel, ırksal, vs. kimlikleriyle ötekileştirmek çeşitli açılardan insanların toplumsal ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. İnsanoğlu yaratılışı gereği dili, dini, rengi, ırkı, vs. gibi özellikleri fark etmeksizin sadece insan olma vasfı ile ele alınabilir. Ne yazık

---

⁷⁸ Tekgürler, “Öteki Nedir, Nasıl Oluşmuştur?”, 7.

ki insanoğlu Hz. Adem'in çocukları Kabil'in Habil'i öldürmesiyle ortaya çıkan vahşetle birlikte, insan olma vasfından çok katil ve düşman olma vasfıyla hatırlanmıştır. Dolayısıyla geçmişte yaşanan bu olayların zaman içerisinde gelişerek ve değişerek ötekileştirme kapsamında farklı boyutlarla ve çeşitli isimlerle adlandırılarak günümüze ulaştığı görülmektedir. Ötekileştirme, farklı toplumsal tabakalarda görüldüğü gibi dini gruplar bünyesinde de kendini gösteren bir olgu haline getirilmiştir. Örneğin; farklı dinlere inanan bireyler birbirlerini öteki olarak konumlandırırken aynı dine inanan bireyler de beslendikleri temel dinî kaynakları aynı olmasına rağmen siyasal, sosyolojik, mezhepsel, ekonomik ve ırksal çeşitlilikleri sebebiyle kendilerinden olmayanları “öteki” olarak konumlandırmıştır. Bu yüzden bu algı, Müslümanlar da dahil olmak üzere diğer tüm dini topluluklarda da görülmektedir. Dolayısıyla bu algılar neticesinde farklı toplulukların birlikte yaşama arzusu problem haline getirilmiştir.

Kur'an-ı Kerim, ihtiva ettiği evrensel değerler gereği ötekileştirme problemini, karşı konulması gereken bir sorun olarak gündeminde tutmuştur. Kur'an-ı Kerim'in bütünlüğü göz önünde bulundurulduğunda ötekine karşı tavrının, “Yaratılanı severim yaratandan ötürü” sözüyle özetlenebileceği düşünülebilir. Ayrıca bu anlayış çerçevesinde ilahi hitabın, insani ilişkileri geliştiren ve değerli gören, beşerî ve fitri farklılıklarından dolayı başkalarını ötekileştirmeyi, dışlamayı, ayrıştırmayı yahut küçümsemeyi yasaklayan ve dili, dini, ırkı, vb. gibi farklılıkları ne olursa olsun insanların yaratılışı gereği eşit olduğunu vurgulayan bir tavrı olduğu görülmektedir. Nitekim Allah ayetinde şöyle buyurmaktadır:

“Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık.”⁷⁹, “Ey iman edenler! Bir topluluk bir diğerini alaya almasın.”⁸⁰, “Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık.”⁸¹

Görüldüğü üzere insanoğlunun yaratılıştan itibaren önemli olduğu, aynı ataya mensup olduğu ve birinin diğerine karşı bir üstünlüğünün olmadığı

---

⁷⁹ Hayrettin Karaman vd., *Kur'an-ı Kerim Meali*, (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017), el-İsrâ, 17/70.

⁸⁰ el-Hucurât, 49/11.

⁸¹ el-Hucurât, 49/13.

belirtilmektedir.⁸² Yaratılıştan itibaren tüm bireylerin, toplulukların, kavimlerin ve milletlerin eşit olduğu vurgulanmaktadır. Kur'an'ın bu algısı gereği İslam'ı kabul eden köleler, fakirler, engelliler, farklı ırklar, vs. gibi toplumun altsınıfı denilebilecek kişilerle inananların sayısı artmıştır. Kendisini üstün ve farklı konumda gören Cahiliye Araplarının, bu durumdan rahatsızlandığı ve gururlarına yediremeyip Müslümanlığı kabul etme noktasında direndikleri görülmektedir.⁸³ İnsanların farklı ırklara ve topluluklara ayrılması yalnızca Allah'ın takdiriyle olduğu gibi bu durumda hiçbir insan etkisinin olmadığı ifade edilmektedir. Bu farklılıklardan dolayı insanların birbirleriyle sosyal anlamda tanışarak kaynaşmaları için toplumsal (kollektif) bir şuur oluşturması ve farklı olan hiç kimseyi ötekileştirmemesi tavsiye edilmiştir. Bu yüzden Kur'an'ın öngördüğü ahlak ve yaşam prensipleri, her türlü toplumsal çatışmadan kaçınmak için tüm insanların barış ve huzurunu tesis edecek bir toplum modeli veya medeniyet inşa etme mantığı üzerine kurulmuştur. Dolayısıyla Kur'an, farklılıklar içerisinde bulunan tüm toplum ve milletleri evrensel insani değerler çerçevesinde ortak paydada buluşturmaya önem vermektedir.⁸⁴

Kur'an-ı Kerim'e göre ötekileştirmeyi ilk yapanın şeytan (iblis) olduğu bildirilmektedir. Çünkü Allah, Şeytan'a Hz. Adem'e secde etmesini emrederken Şeytan'ın kendisini üstün görmesi ve doğal olarak Hz. Ademi kendisinden, statü bakımından, aşağıda görmesi bir ötekileştirme örneği değil midir? Nitekim Allah şöyle buyurmaktadır:

*“... Ben ondan daha üstünüm. Çünkü beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın, dedi.”*⁸⁵

Yukarıdaki ayette belirtildiği gibi insanın ilk yaratılış anında dahi Şeytan “ben” ve “o” ayrımı yaparak Hz. Adem'i ötekileştirip kendisini daha üstün varlık olarak addetmiştir. Dolayısıyla ötekileştirmenin temel özelliklerinden biri de özne olan “ben” in kendisini daha iyi ve daha üstün konumda görmesi, ötekini ise kötü, aşağı ve değersiz konumda görmesinden kaynaklanmaktadır. Bunun için

---

⁸² Mehmet Esgin, “Kur'an-ı Kerim'in Öteki Dinlere Karşı Tavrı”, *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/5 (2014): 80.

⁸³ Beyza Bilgin, “İslamda Ötekine Bakış”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42/1 (2001): 61.

⁸⁴ Esgin, “Kur'an-ı Kerim'in Öteki Dinlere Karşı Tavrı”, 81.

⁸⁵ el-A'râf 7/12.

yukarıdaki ayette belirtildiği üzere, insanların doğuştan sahip olduğu özellikleriyle değil de sonradan elde ettikleri kazanımlarla toplumsal alanda tebarüz etmeleri gerektiği vurgulanmaktadır. Çünkü doğuştan sahip olunan özelliklerin hiçbirinde insanoğluna dair bir etkinin bulunmadığı ayetlerde belirtilmiştir.

Kur'an-ı Kerim'in tüm insanların yaratılışta eşit olduğunu, ayırım yapılmaksızın hiç kimsenin ötekileştirilmemesi gerektiğini ortaya koyduğu gibi başkasına da öteki kimliği yüklemeye biliniyor. Nitekim Allah şöyle buyurmaktadır:

*“(Ey Muhammed!) Seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik.”*⁸⁶

Yukarıdaki ayette insanlara iki mesaj verilmektedir. İlki Hz. Muhammed, ayırım yapılmaksızın tüm insanlığa gönderilmiş olan bir rehberdir. Getirmiş olduğu emir ve yasaklar tüm insanlığa hitap etmektedir. Dolayısıyla tüm insanlardan sorumludur. Öyle ki Hz. Muhammed diğer ülkelerin krallarına davet mektubu göndermek suretiyle bu sorumluluğun bilincinde olduğunu göstermiştir. İkincisi ise Hz. Muhammed'in merhametli bir yapıya sahip olması sebebiyle kendisine yapılan her türlü baskı ve işkenceye rağmen müşriklere karşı kin ve nefret beslememiş olmasıdır. Dolayısıyla Kur'an'ın tüm insanlığa hitap etme özelliği, ötekileştirme dilinin olmadığına da göstergesi olmuştur.

*“Ey iman edenler! Bir topluluk bir diğerini alaya almasın. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Kadınlar da diğer kadınları alaya almasın. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Birbirinizi karalamayın, birbirinizi (kötü) lakaplarla çağırmayın.”*⁸⁷ Bu ayette belirtildiği gibi insanların birbirlerine karşı üstünlük taslamaları, birbirlerini alaya almaları, bir topluluğun başka topluluğu aşağılaması ve ötekileştirmesi yasaklanmıştır.

*“Onlar bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcayanlar, öfkelerini yenenler, insanları affedenlerdir. Allah iyilik edenleri sever.”*⁸⁸ Bu ayette Kur'an'a göre Müslümanlar, başkaları tarafından baskı ve şiddete maruz kaldıklarında dahî kin ve intikam alma⁸⁹ duygusuna kapılmamaları ve karşı tarafı affetmeye gayret etmeleri ve bununda daha hayırlı olduğu vurgulanmıştır. Allah'ın Müslümanlara bu

---

⁸⁶ el-Enbiyâ, 21/107.

⁸⁷ el-Hucurât, 49/11.

⁸⁸ el-Âl-i İmrân, 3/134.

⁸⁹ Bilgin, “İslamda Ötekine Bakış”, 19

emirlerinin arkasında farklı kazanımların da barındığı bilinmektedir. Örneğin başka bir ayette: *“İyilikle kötülük bir olmaz. Kötülüğü en güzel bir şekilde sav. Bir de bakarsın ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse sanki sıcak bir dost oluvermiştir. Bu güzel davranışa ancak sabredenler kavuşturulur.”*⁹⁰ *Sen şimdi güzel bir şekilde hoşgörü ile muamele et.”*⁹¹ buyrulmaktadır. Dolayısıyla bu ayetlerde görüldüğü üzere, kötülüğe karşı iyilikle cevap vermenin faziletli ve kazançlı bir erdem olduğu bildirilmiştir. Diğer ayette ise insanları ötekileştirmeden saygı, sevgi ve hoşgörülü bir şekilde davranmanın güzel bir davranış olduğu bildirilmiştir. Nitekim İslam’ın öngördüğü medeniyet tasavvurunda insanların farklı dine, inanca, ırka, vs. sahip olması, onların birbirlerini sevmesine ve saygı göstermesine engel olmadığı düşünülmektedir. Bu yüzden salt dine dayalı ötekileştirme veya başkalaştırma yapılması İslam’a uygun olmamakla beraber insanî ve ahlakî boyutta da geçerli bir davranış değildir. Örneğin; ünlü Türk şairi Yunus Emre’nin şu beytinde:

“Sen sana ne sanırsan, ayruğa da onu san

Dört Kitabın manası, budur eğer var ise”

görüldüğü üzere kuşatıcı ve kapsayıcı bir insanlık tasavvurunun önemine vurgu yapılmaktadır.⁹²

Kur’an-ı Kerim, kişinin başkalarına karşı tahammül sınırları ve özellikleri hakkında şöyle buyurmuştur:

*“Allah, sizi, din konusunda sizinle savaşmamış, sizi yurtlarınızdan da çıkarmamış kimselere iyilik etmekten, onlara âdil davranmaktan men etmez. Şüphesiz Allah, adil davrananları sever. Allah, sizi ancak, sizinle din konusunda savaştan, sizi yurtlarınızdan çıkaran ve çıkarılmanız için destek verenleri dost edinmekten men eder. Kim onları dost edinirse, işte onlar zalimlerin ta kendileridir.”*⁹³

Yukarıdaki ayetlerden de anlaşılacağı üzere, Kur’an’da yalnız “öteki” belirtilmemekle birlikte “düşman” kavramının kapsamı da gün yüzüne çıkarılmıştır. Örneğin; İslam’ı, din olarak kabul etmeyenlere karşı düşmanca

---

⁹⁰ el-Fussilet, 41/34-35.

⁹¹ el-Hicr, 15/85.

⁹² Abay, *İslâm Düşüncesinde Eleştiri Kültürü*, 435.

⁹³ el-Mümtehine, 60/8-9.

tavırlar sergilemek söz konusu değildir. Bunun Kur'an-ı Kerim'de yasaklanan bir durum olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak Kur'an-ı Kerim'de sadece din hususunda Müslümanlara yönelik zulüm, işkence, baskı, şiddet, yurttan çıkarma veya çıkarılmalarına yardımcı olma gibi istisnai durumlarda Müslümanların kendini savunma ve koruma amaçlı bir nefsi müdafaa hali vâki ve meşrudur. Dolayısıyla Müslümanların düşmanlığı yalnızca kendilerine saldıran, zulmeden ve düşmanlık eden kimselere yöneliktir. Bunun dışında dini, dili, ırkı, vb. özellikleri ne olursa olsun Müslümanlara saldırmayan ve zulmetmeyenlere karşı onlara haksız yere düşmanlık beslemek ve saldırgan bir tutum sergilemek doğru olmadığı gibi meşru da görülmemiştir. Bundan dolayı Müslümanların kendilerine karşı saldırgan bir tutum sergilemeyen gayri müslimlerle iyi ilişkiler içine girebilmesinin ve diyalog kurabilmesinin önüne geçilmediği görülür.⁹⁴ Böylece Kur'an'ın ötekine karşı mutlak bir düşmanlık bulundurma ve ötekiyle iyi ilişkiler kurmayı engelleme özelliği bulunmadığı belirtilmiştir.

---

⁹⁴ Okuyan, "Kur'an Verilerine Göre "Öteki"nin Konumu", 195-196.

İKİNCİ BÖLÜM

DİN VE ÖTEKİ BAĞLAMINDA İSLAMOFOBİ

2.1. İSLAMOFOBİ

İslamofobi kavramı, Arapça “İslam” ile Grekçe asıllı “phobie” sözcüklerinin bir araya getirilmesiyle oluşmaktadır.⁹⁵ İslam, barış anlamına gelen “silm” kökünden türemiştir. Nitekim İslam, H.610-632 yılları arasında Hz. Muhammed’e vahyedilmiş ve şu an dünyada kurumsallaşmış üç büyük dinden birisidir. Türkçeye “fobi” olarak tercüme edilen “phobie” nin kökeni ise etimolojik olarak Yunan mitolojisindeki Korku Tanrısı *Phobos*’a dayandırılır.⁹⁶ Herhangi bir kimseye, nesneye, duruma veya eyleme karşı duyulan yersiz, temelsiz, mantık dışı, önlenemez korku, endişe, dehşet; sürekli ve yoğun korku; normal olarak korku duyulmayan bir şeye karşı korku tepkisi verme olarak tanımlanan fobi, İslamofobi de olduğu gibi başka bir sözcüğün sonuna eklendiğinde⁹⁷, o kelimeyle ilişkili olarak irrasyonel korku, nefret, antipati ve sevmeme anlamlarına gelmektedir.⁹⁸

İslamofobi ile gerçek bir fobi ifade edilmemekte, Müslümanlara karşı geçmişten günümüze kadar gelen ötekileştirme faaliyeti ifade edilmektedir.⁹⁹ Sözlük anlamı ise “Tüm Müslümanlara veya çoğu dindara karşı hissedilen ve yalnızca sözde değil aynı zamanda çalışma hayatındaki veya hizmetlerden yararlanma hususundaki ayrımcılık, şiddet suçları, toplum hayatı ve uluslararası ilişkilerden soyutlamaya çalışılarak gösterilen korku ve düşmanlık hislerini ortaya

---

⁹⁵ Sevinç, *Batı’da İslamofobi ve Psikolojik Temelleri*, 27.

⁹⁶ Mehmet Evkuran, “Postmodern Sömürgeci Evre ve İslamofobi’nin İnşası Üzerine”, *İnsanlığın İslamofobi ile İmtihanı*. ed. Ejder Okumuş (Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2018), 1/92.

⁹⁷ Yasin Yılmaz, “Kitle İletişim Hukuku Bağlamında İslamofobik Yayınlar”, *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 1/2 (2018), 290.

⁹⁸ Kadir Canatan, “İslamofobi ve Anti-İslamizm: Kavramsal ve Tarihsel Bir Yaklaşım”, *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm*. ed. Kadir Canatan vd. (Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2007), 11.

⁹⁹ Sevinç, *Batı’da İslamofobi ve Psikolojik Temelleri*, 27.

çıkaran bir terim” olarak ifade edilmiştir.¹⁰⁰ Herhangi bir gerçekliğe dayanmadığı halde bu kelimeyle İslam’dan ve Müslümanlardan çekinme, korkma¹⁰¹ ve kaçma iç güdüsü hali olarak da anlaşılabilir.¹⁰² Bu yönüyle psikolojide sosyal fobi türlerinden biri olarak gösterilen *exenefobi* (yabancı düşmanlığı) teriminin, İslamofobi terimiyle bağdaşan yönleri ihtiva ettiği bilinmektedir.¹⁰³

Xenofobi, farklı kültürlerden, toplumlardan, ırklardan, dillerden ve dinlerden bireylere karşı rasyonel olmayan bir korku ve nefret hali olarak ifade edilmektedir. Günümüzde İslamofobi kavramının *xenofobi* kavramından daha sık kullanıldığı belirtilmektedir. İslamofobinin İslam’a ve Müslümanlara yönelik ayrımcılığı, dışlamayı, ırkçılığı, ön yargı’yı ve ötekileştirmeyi kapsadığı bilinmektedir. Yapılan birtakım araştırmalara göre *xenofobi* ile İslamofobi kavramları arasında paralel anlamda bir bağlaşımla olduğu görülmektedir. Bu araştırmaların sonucunda ise xenofobik bireylerin aynı zamanda İslamofobik eğilimlere meyilli olduğu ifade edilmektedir.¹⁰⁴

Esposito bir röportajında¹⁰⁵ İslamofobiyi şöyle tanımlamaktadır: “Kanaatimce temel anlamda İslamofobi, Müslümanların din hürriyetini, sivil özgürlüklerini ve insan haklarını ihlal eden ve sıklıkla da ayrımcılığa, ön yargılara ve nefret suçlarına yol açan ya da bunların oluşmasını tahrik eden söz ve eylemlerdir.”¹⁰⁶

Nathan Lean’a göre İslamofobi terimi¹⁰⁷, ırkçı siyasetçilerin ve nefret söylemlerinde bulunan medya uzmanlarının içerisinde bulunduğu “İslamofobi Endüstrisi” kavramı ile tanımlanmıştır.

---

¹⁰⁰ Nihat Uzun, *Avrupa’da İslamofobi* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2012), 14.

¹⁰¹ Sait Kar, “Felsefi Açıdan İslamofobi ve Eleştiri”, *İnsanlığın İslamofobi ile İmtihanı*. ed. Ejder Okumuş (Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2018), 1/38-39.

¹⁰² Canatan, “İslamofobi ve Anti-İslamizm”, 26.

¹⁰³ Sıddık Ağçoban, “Dinsel Şiddet Bağlamında SETA’nın ‘Almanya’da İslamofobi 2015’ Raporunun Değerlendirilmesi”, *Bilimname: Düşünce Platformu* 2016/32 (2016), 151.

¹⁰⁴ Sevinç, *Batı’da İslamofobi ve Psikolojik Temelleri*, 24.

¹⁰⁵ John L Esposito, Obama da İslamofobiyi güçlendirdi, 2013, Yeni Şafak, 27 Eylül 2013, erişim 23 Mart 2020, <https://www.yenisafak.com/roportaj/obama-da-islamofobiyi-guclendirdi-568827>.

¹⁰⁶ John L Esposito - İbrahim Kalın, *Bir Korku ve Nefret Söylemi Olarak İslamofobi* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2018), 18.

¹⁰⁷ Nathan Lean, *İslamofobi Endüstrisi*, çev. İbrahim Yılmaz, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015), 40.

2.1.1. İSLAMOFOBİ KAVRAMININ ORTAYA ÇIKIŞI

İslamofobi kavramının ilk kez ne zaman kullanıldığıyla ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Kavramı ilk defa Fransız Sömürge Bakanlığı'nda görev yapan Alain Quellien' in, 1910 yılında Paris'te yayınlanan *La Politique Musulmane dans L'Afrique Occidentale Française* adlı doktora tezinde Fransızca "islamophobie" olarak kullanıldığı görülmektedir.¹⁰⁸ Atikkan'a göre ise İslamofobi kavramı ilk kez 1912 yılında Fransa'nın sömürge idaresini eleştiren Fransız aydın Maurice Delafosse tarafından kullanılmıştır.¹⁰⁹ Bir başka görüşe göre bu kavram ilk kez 1922 yılında oryantalist yazar Etienne Dinet'in¹¹⁰ bir deneme yazısında (accus de delire islamophobie) kullanıldığı öne sürülürken, geniş kullanımının ise ilk defa Etienne Dinet ve Slima Ben İbrahim'in yazdığı *L'Orient vu de l'Occident* (Batı'dan Görülen Doğu) adlı eserde yapıldığı iddia edilmektedir. Kavramın günümüzdeki manada kullanımının ise ilk olarak 1991 yılında ABD'de yayınlanan *Insight* adlı dergide yapıldığı görülmektedir.¹¹¹ Runnymede Trust düşünce kuruluşu tarafından *İslamofobi: Hepimiz İçin Bir Tehdit* (Islamophobia: A Challenge For Us All) başlıklı yayınlanan raporda, İslamofobi kavramının ilk olarak 1980 yılının sonunda icat edildiği ve ilk basılı kullanımın ise 1991 yılının Şubat ayında Amerika'da süreli yayın yapan bir dergide yapıldığı ifade edilmektedir.¹¹² Ayrıca İslamofobi kavramının ontolojik bağlamda ne zaman ortaya çıktığı dikkat çeken bir soruşturmadır. Waardenburg'a göre İslamofobi, İslam dininin zuhur ettiği ilk yıllardan başlamakla beraber bu kavramın kökenlerini H.7. yıla kadar geriye götürmenin daha aydınlatıcı olduğu ifade edilmiştir.¹¹³

İslamofobi, her ne kadar 11 Eylül saldırılarından sonra yaygın olarak kullanılmaya başlanmış olsa da yeni bir fenomen olmadığı bilinmektedir. Yaygın görüşe göre 11 Eylül saldırıları sonrasında ortaya çıkmış ve popülerlik kazanmış

---

¹⁰⁸ Sevinç, *Batı'da İslamofobi ve Psikolojik Temelleri*, 42.

¹⁰⁹ Atikkan, *Aşırı Sağın Yükselişi*, 196.

¹¹⁰ Enes Bayraklı, "Felsefi Açından İslamofobi ve Eleştirisi", *İnsanlığın İslamofobi ile İmtihanı*. ed. Ejder Okumuş (Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2018), 1/246.

¹¹¹ Sevinç, *Batı'da İslamofobi ve Psikolojik Temelleri*, 43-44.

¹¹² Runnymede Trust, "*Islamophobia: A Challenge For Us All*", Runnymede Trust. Erişim 13.05.2020. <https://www.runnymedetrust.org/companies/17/74/Islamophobia-A-Challenge-for-Us-All.html>.

¹¹³ Jacques Waardenburg, *İslam ve Din Bilimleri*, çev. Ramazan Adıbelli (İstanbul: İz Yayıncılık, 2011), 119.

bir olgu olduğudur. İslam karşıtlığının Batı tarihinde var olan derin köklerinin göz ardı edildiği ve kadim geçmişe dayanan İslamofobik eğilimlerin varlığının görmezden gelindiği anlaşılmaktadır.¹¹⁴ Birtakım uzmanlara göre, İslam karşıtlığının oluşmasının temellerinin 8.yy. kadar geriye götürülebileceği iddia edilmektedir. Müslüman ve Hristiyan tarihi açısından yaşanan birtakım gelişmeler, Müslümanları ve Hristiyanları karşı karşıya getirmiş ve bu karşılaşmalar Batı'daki İslam algısının oluşmasına tarihsel bir altyapı oluşturmuştur.¹¹⁵

Bazı siyasetçilere göre İslamofobinin abartıldığı söylenmektedir. Bu söylemlerin temelinde ise Müslümanların mağdur edebiyatı yaptıkları ve yapılan mağduriyetleri bu kavram üzerine yıkmakta oldukları iddia edilmektedir. Fakat yapılan akademik çalışmalarda ve uluslararası raporlarda görüldüğü üzere, İslam'a ve Müslümanlara karşı bilinçli bir şekilde nefret söylemleri ve nefret suçlarının işlendiği açıkça farklı boyutlarıyla ortaya çıkarılmıştır. Kelimenin suistimal edildiği fikrinde olan düşünürlerin iddialarının, hazırlanan raporlar ve veriler neticesinde gerçek durumlarla örtüşmediği belirtilmiştir.¹¹⁶

İslamofobi psikolojik olarak değerlendirildiğinde, diğer ön yargılar gibi bir antipati olup içerisinde çokça negatif genellemeler bulundurduğu bilinmektedir. Bütün bu unsurların içerisinde oryantalizm büyük rol üstlenmiştir. Edward Said¹¹⁷ oryantalizmi: “Estetik, bilimsel, ekonomik, sosyolojik, tarihe ait ve filolojik metinler aracılığı ile “aktarılmaya” çalışan bir cins jeo-ekonomik görüşler bütünü” olarak tanımlamakla birlikte; oryantalizmi sömürgeciliğin ve misyonerliğin bir unsuru olarak değerlendirmektedir. Bu açıdan bakıldığında ise tüm bu olayların birbirinden bağımsız olarak değerlendirilmesi mümkün görülmemektedir.¹¹⁸

Günümüzde ise sıklıkla karşılaştığımız, Müslümanlar hakkında kullanılan olumsuz argümanların kaynağı İslamofobi kavramıyla ifade edilmektedir. Aynı zamanda temel prensipler bağlamında, uluslararası literatürde ve akademik tartışmalarda “Müslüman Karşıtı Irkçılık”, “Müslüman Karşıtlığı”, “Müslümanlara

---

¹¹⁴ Abdülkadir Gölcü - F.Betül Aydın Varol, “Yükselen Bir Trend Olarak İslamofobi Endüstrisi: Amerikan”, *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2018): 74.

¹¹⁵ Sevinç, *Batı'da İslamofobi ve Psikolojik Temelleri*, 14.

¹¹⁶ Müşerref Yardım, “Postmodern Haçlı Seferi: İslamofobi”, *Yörünge Dergisi* (2019), 33.

¹¹⁷ Said, *Oryantalizm*, 198.

¹¹⁸ Gölcü - Aydın Varol, “Bir Trend Olarak İslamofobi”, 75.

Nefret”, “Anti-İslamcılık”, “Müslümanofobi” ve “Müslümanların Şeytanlaştırılması” gibi terimler de kullanılmaktadır. Özellikle Avrupa toplumlarının İslam ve Müslümanlar için sürekli olarak yeni kelimeler türettikleri oldukça bilinen bir olgudur. Fakat sarf edilen tüm bu kelimelerin hedefinde Müslümanları aşağılamak ve kendi ırkçılık duygularını pekiştirme amacı olduğu gözlemlenmektedir.¹¹⁹

2.1.2. İSLAMOFOBİYİ HAZIRLAYAN FAKTÖRLER

2.1.2.1. Runnymede Trust Raporu

İslamofobi kelimesi 1990’lı yıllarda kullanılmaya başlanmıştır. Dönemin İngiltere İçişleri Bakanı Jack Straw tarafından Kasım 1997’de yayımlanan, *İslamofobi Hepimiz İçin Bir Tehdit* başlıklı Runnymede Trust Raporu ile kampanya başlatılmıştır. “İslam’dan korku duyma veya nefret etme ve bu korku nedeniyle Müslümanların tamamı veya çoğundan korkma veya hoşnutsuz kalma” şeklinde tanımlanmıştır.¹²⁰ Raporun incelenmesi sonucu İslamofobi ile hedeflenen amacın, İslam’ı ve Müslümanları kamuoyu önünde küçük düşürmek, Müslümanlar hakkında aşağılayıcı tavırlar sergilemek, insanların Müslümanlar hakkında olumsuz düşüncelere ve kaygılara sevk etmek olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Müslümanlara karşı korku ve ön yargı hali başlatılmış ve bu korku, şiddet ve düşmanlık içeren bir nefret kampanyasına dönüştürülmüştür.

Raporda İslamofobiyle, İslam ve Müslümanlar’a yönelik dışlama ve ötekileştirmeye dayalı zemini olmayan bir iğrenti ve hoşnutsuzluk halinin hâkim olduğu bilinmektedir. Rapor ilk defa İngiltere merkezli Runnymede Trust düşünce kuruluşu tarafından *İslamofobi: Hepimiz İçin Bir Tehdit (Islamophobia: A Challenge For Us All)* başlığıyla yayımlanmış ve İslamofobi şu şekilde tanımlanmıştır:¹²¹

---

¹¹⁹ Arda Almalı, “Almanya’da Yükselen İslamofobi ve Dergilerdeki İslam Karşıtı Yayınlar”, *Uluslararası Toplumsal Bilimler Dergisi* 2/2 (2018), 132.

¹²⁰ Chris Allen, “Islamophobia and It’s Consequences”, Samir Amghar vd., *European Islam Challenges for Public Policy and Society*, Centre for European Policy Studies, Brussels 2006, 144.

¹²¹ Esposito - Kalın, *Korku ve Nefret Söylemi*, 19.

“İslamofobi, İslam’a karşı temeli olmayan bir düşmanlık halidir. Müslüman bireylere ve topluluklara karşı ortaya konan haksız ayrımcılığın pratik hayatta ki neticeleri ve Müslümanların sosyal ve siyasal alanlardan dışlanması, İslamofobinin ana unsurlarındandır.”

Raporda İslamofobinin özellikleri sekiz kategoride sıralanmıştır.¹²² Bunlar:

1. İslam dini değişime kapalı, ilerlemeyen bütün bir blok olarak görülmektedir.
2. Diğer kültürlerden büyük ölçüde farklı olan İslami kültürler, diğer kültürleri etkilemedikleri gibi diğer kültürlerden de etkilenmezler.
3. İslam, Avrupa’ya göre geride kalmış, barbar, akıl dışı, cinsiyet ayrımcılığı yapan ve ilkel bir din olarak görülmektedir.
4. İslam dini saldırgan, şiddet uygulayıcı, tehdit edici, terörizme eğilimli ve medeniyetler çatışmasına teşvik edici bir din olarak görülmektedir.
5. İslam’ın, dini ve siyasi bir ideoloji olarak görüldüğü, siyasi ve askeri üstünlük yaratmak için kullanılan manipülatif bir düşünce olduğu iddia edilmektedir.
6. Müslümanlar tarafından Batı kültürüyle ilgili yapılan eleştiriler hiçbir değer taşımamakta, anında reddedilmektedir.
7. İslam düşmanlığı, Müslümanlara karşı sergilenen ayrımcı uygulamaları ve onların toplumdan dışlanmasını realize etmek için kullanılmaktadır. Dolayısıyla İslam ve Müslümanlara karşı duyulan düşmanlık tabii olarak görülmektedir.
8. İslamofobi normaldir ve İslam düşmanlığı doğal kabul edilmektedir.

Raporun sunduğu maddelerden anlaşılacağı üzere “İslamofobinin 11 Eylül ürünü olmadığı aksine daha öncesinde de mevcut bulunduğu görülmektedir.”¹²³ Ayrıca raporun ortaya konulması ile tanımı yapılan İslamofobi kelimesinin, konunun uzmanları tarafından çeşitli eleştirileri de beraberinde getirdiği görülmektedir. Dolayısıyla İslamofobi kavramı incelendiğinde aslında bu kavramın failin amacından çok, kurbanın özsel niteliklerinin ön plana çıkarılarak

¹²² Runnymede Trust. *Islamophobia: A Challenge For Us All*, 5.

¹²³ Uzun, *Avrupa’da İslamofobi*, 16.

vurgulaması, daha çok suçlanacak bir “günah keçisi”¹²⁴ arandığı ya da üretilmeye çalıştığına işaret etmektedir. Tüm bunlara rağmen kavramın sorunlu bir anlam içermesi ve ideal olmadığı anlaşılmakta, İslam ve Müslüman karşıtı ayrımcılığı ve ötekileştirmeyi belirtmek amacıyla İslamofobi kavramına ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.¹²⁵

2.1.2.2. 11 Eylül Olayları ve Sonrası İslamofobi

11 Eylül 2001 tarihinde ABD’de İkiz Kuleler olarak bilinen Dünya Ticaret Merkezi ve iki farklı noktaya yapılan saldırılar sonucunda 2 bin 996 kişinin hayatını kaybettiği bilinmektedir.¹²⁶ Bu saldırıların kim veya kimler tarafından yapıldığı kesin olarak bilinmese de yetkililerin açıklamaları doğrultusunda bu eylemleri üstlenen saldırganların el Kaide olarak bilinen terör örgütü lideri Usame b. Ladin ve ekibi olduğu iddia edilmiştir.¹²⁷ 11 Eylül’ün hedefleri doğrultusunda, Washington’da Pentagon binası ve New York’ta Dünya Ticaret Merkezi, Amerika’nın dış dünyaya sunmuş olduğu iki kritik sembol olarak bilinmektedir. Pentagon binası askeri güç simgesi olarak bilinirken Dünya Ticaret Merkezi finansal kapitalizm yuvası olarak bilinmektedir. Fakat İkiz Kuleler’ e yapılan saldırılarla bu an “şeytani yıkım” olarak hafızalara kazınmıştır. Saldırı esnasında kuleleri delip geçen uçaklar, kapana kısılp kendini camdan aşağı atan insanlar, etrafı saran yangınlar, kulelerin çöküşü, cesetler, vb. gibi travmaların kolektif bellekte görsel ve işitsel tahribatlara neden olduğu görülmektedir.¹²⁸

11 Eylül tarihinde yaşanan olaylar neticesinde ABD’de yeni bir dönüm noktasına gidilmiştir. Bu olaylar Amerika Birleşik Devletleri’nin hem iç siyasetinde hem de dış siyasetinde temel değişiklikler izlenmesinde belirleyici bir rol üstlenmiştir. Bu değişimlerin ilk muhatabı olarak Müslümanlar görülmüştür. ABD hükümeti tarafından 11 Eylül olaylarının faileri olarak Müslümanlar, İslami

---

¹²⁴ Enes Bayraklı, “Felsefi Açıdan İslamofobi ve Eleştirisi”, *İnsanlığın İslamofobi ile İmtihanı*. ed. Ejder Okumuş (Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2018), 1/246.

¹²⁵ Gölcü - Aydın Varol, “Bir Trend Olarak İslamofobi”, 74.

¹²⁶ Özcan Hıdır, “İslamofobi-Irkçılık-‘Kültürel Irkçılık’ İlişkisi”, *Ombudsman Akademik* 7 (2017): 32.

¹²⁷ Necdet Subaşı, “İslamofobi: Eski ve Yeni Sınırlar”, *İnsanlığın İslamofobi ile İmtihanı*. ed. Ejder Okumuş (Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2018), 1/25.

¹²⁸ Göle, *İç İçte Girişler: İslam ve Avrupa*, 61.

Terörizm ile bağdaştırılarak sorumlu tutulmuş hem Amerika içindeki hem de Amerika dışındaki Müslümanlara yönelik “baskı”, “şiddet”, “dışlama” ve “ötekileştirme” siyaseti izlemeye yönelik politikalar üretilmiştir.¹²⁹

11 Eylül olayları sonrası yürütülen politikalar sonucunda İslam ve Müslümanlar, kasıtlı bir şekilde terör ile anılmaya başlanmıştır. Bundan dolayı ABD tarafından, İslam’ın şiddet ve terör dini olduğunu ya doğrudan aksettiren ya da dolaylı olarak ima eden söylemler ve demeçler verilmiştir. Örneğin; dönemin Amerika başkanı George W. Bush, 11 Eylül’ün akabinde “Teröristler Dünya Ticaret Merkezi’ne saldırdılar; biz onları dünya ticaretini genişleterek ve teşvik ederek yeneceğiz.”¹³⁰ ifadelerini kullanmıştır. Ayrıca büyük tepkilere yol açan bir diğer konuşmasında Bush, İslam’a karşı Haçlı Seferi başlattığını¹³¹ söyleyerek “Terörizme karşı bu Haçlı Seferi, bu savaş zaman alacaktır. Amerikalılar sabırlı olmalıdır” diyerek¹³² İslam’ı ve Müslümanları terörle yan yana getirerek doğrudan “günah keçisi” ilan etmiştir. Dolayısıyla ABD Başkanının kullanmış olduğu nefret söylemleri İslam’ın, korkulması gereken bir din olarak tanınmasına neden olduğu görülmektedir. Nitekim George Bush tarafından başlatılan ve “Teröre Karşı Savaş” olduğu söylenilen strateji ile İslamofobi ileri düzeyde kışkırtılmıştır.¹³³ Günümüze kadar yansıyan bu olaylar neticesinde Amerikan nüfusunun birçoğunun İslamofobi’ye maruz kaldığı bilinmektedir. Bu anlamda İslamofobi, Amerikan halkının Müslümanlarla olan ilişkilerini olumsuz boyutlara iten bir mekanizma olduğu görülmektedir.¹³⁴

Başkan Bush’un söylemleri zamanla değişmiş, İslam’ın bir barış dini olduğunu ifade eden sözleriyle Müslümanlar, “iyi Müslümanlar” ve “kötü Müslümanlar” olarak yapılan tasnifle daha ayırt edici bir tanımlamaya gidilmiştir. Bush iktidarının sekiz yıllık retorik propagandaları ve spekülasyonları sonucu kendisinden sonra gelecek olan Başkan Obama iktidarıyla bu kışkırtıcı nefret

---

¹²⁹ Okumuş, “Müslümanların İslamofobi ile İmtihanı”, 359.

¹³⁰ Hürriyet, “Bush’tan ‘Haçlı seferi’ yakıştırması”, 17 Eylül 2001, erişim 20 Mart 2020, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/bushtan-hacli-seferi-yakistirmasi-16285>.

¹³¹ Mehmet Ali Kirman, “İslamofobinin Kökenleri: Batılı Mı Doğulu Mu?”, *Journal of Islamic Research* 21/1 (2010): 26.

¹³² Hürriyet, (“Bush’tan ‘Haçlı seferi’ yakıştırması” 2001)

¹³³ Lean, *İslamofobi Endüstrisi*, 237.

¹³⁴ Okumuş, “Müslümanların İslamofobi ile İmtihanı”, 359.

söylemlerini terk etmeye yönelik politikalar izlenmesine yönelik spesifik adımlar atıldığı bilinmektedir.¹³⁵

11 Eylül sonrasında başlatılan “biz” ve “ötekiler” ayrımı yapılarak yürütülen kaotik politikalar, Huntigton’un Medeniyetler Çatışması tezini de popülerleştirmiş ve bu söylemi hegemonik bir pozisyona yükseltmiştir. Batı tarafından kullanılan bu söylemler, Doğu’yla ilişkilerini savaş gibi en sert ve en ciddi boyuta ulaşılarak bu durumu olumsuz noktaya taşımıştır. Dolayısıyla 11 Eylül sonrası yürütülen politikalar ve nefret söylemleri, Doğu’yu şüpheli gözyle değerlendiren ve her an bir suç işleme potansiyeline sahip bir duruma indirgeme hedefindedir. Ayrıca bu söylemlerin, Doğu’nun küresel dünya imajını olumsuz yönde etkilediği gözlenmiştir.¹³⁶

11 Eylül saldırılarıyla el Kaide terör örgütünün dünya genelinde yarattığı tahribat ve oluşturduğu duygusal travmalar, İslam’a ve Müslümanlara yönelik ön yargı ve düşmanlıkları körükleyen politikaların artmasıyla oldukça olumsuz bir algı politikası oluşturmuştur. Ayrıca kendilerini İslam’a nispet eden fakat gerçekte İslam’la ilişkisi olmayan terör örgütlerinin, Batı kamuoyunda İslamofobi’yi meşrulaştıracak eylemleri önemli bir koz olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla İslam ve Müslüman karşıtı olan kişilerin el Kaide, Daeş gibi terör örgütlerini İslam’la ilişkilendirmesi ve bu örgütleri Müslümanlarla aynı kefeye koyması sonucu Müslümanlar topyekün şüpheli hale getirilmiştir. Nitekim AB ülkelerinde var olan aşırı sağcı ve popülist hareketlerin nefret söylemleri, bu terör örgütlerini beslemekle birlikte doğabilecek yeni saldırılara da meyil verecek ortam oluşturduğu görülmektedir.¹³⁷

Çok kültürlülüğe yönelik çeşitli analizler yapan C. Taylor’ın, çok kültürlülük için modern dünyanın insanlığa sunduğu en elverişli ve tutarlı bir reçete olduğundan bahsettiği görülür. Aynı zamanda hazırlanan bu reçetenin en önemli imtihanını İslam’ın ve Müslümanların verdiği ifade edilir.¹³⁸ Bu imtihanda Batılı

---

¹³⁵ Lean, *İslamofobi Endüstrisi*, 238.

¹³⁶ Subaşı, *İslamofobi: Eski ve Yeni Sınırlar*, 26.

¹³⁷ Ejder Ulutaş, “Seçmeli Uzaklık: Batı’da Çok Kültürlülük Romantizminden İslam Fobiasına”, *İnsanlığın İslamofobi ile İmtihanı*. ed. Ejder Okumuş (Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2018), 1/344.

¹³⁸ Charles Taylor, *Çokkültürcülük, Tanınma Politikası*, çev. Yurdanur Salman (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005), 70.

toplumların başarıya ulaşmadığı gözlenir. Nitekim bu başarısızlığın altında yatan en önemli değişkenin Müslümanların kamusal alanda görünürlüğünün artması olduğu söylenebilir. Başörtüsünün kamusal alanda görünürlüğünün artmasıyla modern çağın seküler bireyi katlanamaz hale gelmiştir. Bundan dolayı Batılıların her ne kadar çok kültürlü bir toplum ideali hedefinde olduğu iddia edilse de farklı kültürlerle karşı tahammüllerinin olmadığı görülür.¹³⁹

Son yıllarda yaşanan gelişmelere bakıldığında Batı’da, Müslümanların kamusal alanda görünürlüğünün artmasının yarattığı huzursuzluktan dolayı Müslüman görünürlüğüne yönelik yeni bir fobi olduğu görülür. Başka bir ifadeyle Batı’da Müslümanlara yönelik İslamofobik olayların yükselmesinde “İslam’ın görünürlüğü”nde gözlenen artışın da etkili olduğu belirtilir. İslam’ın görünürlüğü hususunda camiler, minareler, başörtüsü, din görevlileri, dini okullar, sivil toplum kuruluşları, helal gıda ve mezarlıklar söylenebilir. Dolayısıyla Avrupa’da, İslam’ın görünürlüğünün her geçen gün artması sonucu İslam genel anlamda Avrupa yaşam şekline bir tehdit olarak algılanmaktadır.¹⁴⁰

Netice itibariyle İslamofobi, Müslümanlardan gelecek veya gelmesi muhtemel olan her türlü saldırıya karşı geliştirilen endişe ve korkuları yansıtan bir bağlamda kullanılmaktadır. Lean’a göre İslamofobiyle Müslümanlara yönelik korku üretmenin endüstriyel boyuta ulaştığı ifade edilmektedir.¹⁴¹ Böylece hem batılıların hem de Müslümanların bu korku endüstrisine ciddi anlamda maruz kaldığı görülmektedir.¹⁴² 11 Eylül’den sonra yapılan araştırmalar çerçevesinde Amerikan kamuoyunun İslam’a ve Müslümanlara yönelik eskisinden çok daha fazla bir fobi psikolojisine girdiği görülmüştür. Hatta Amerikan halkının İslamofobisi o kadar yükselmiştir ki, Müslümanları kendileri için Nazilerden daha tehlikeli bir potansiyel tehdit, katil, terörist olarak görmüş ve İslam dini, şeytani bir din olarak isimlendirilmiştir.¹⁴³

---

¹³⁹ Yasin Aktay, *Küreselleşme, Çokkültürlülük, Sahicilik*. (İstanbul: Tezkire Yayınları, 2015), 7-9.

¹⁴⁰ Kirman, “İslamofobinin Kökenleri”, 27-28.

¹⁴¹ Lean, *İslamofobi Endüstrisi*, 238.

¹⁴² Okumuş, “Müslümanların İslamofobi ile İmtihanı”, 359.

¹⁴³ Kirman, “İslamofobinin Kökenleri”, 30.

2.1.2.3. Medeniyetler Çatışması Kapsamında İslamofobi

Dünyanın en önemli stratejistleri arasında sayılan ABD’li Zbigniew Brzezinski’nin ifadelerinde, Soğuk Savaştan sonra Avrupa’nın gücünün zayıflamasıyla beraber Batı dünyası, kendisine rakip olarak yeni bir “öteki” inşa etmek için İslam’ın Asya’da yeniden canlanması tehlikesini göz önünde bulundurmıştır. Brzezinski, gelecekte yaşanması muhtemel olan büyük bir “Medeniyetler Çatışması” ndan söz etmektedir.¹⁴⁴

İslamofobinin Batı dünyasında giderek yayılmasında, küresel dünya konjonktürünün değişmesiyle birlikte Sovyetler Birliği’nin dağılması ve Doğu Bloku’nun çökmesi neticesinde Soğuk Savaş dönemi sona ermiş ve dünyada kimlik siyasetinin önemsendiği görülmüştür. Aynı zamanda bu politikalar Müslümanlara yönelik dışlayıcı ve baskıcı uygulamalara neden olmuştur.¹⁴⁵ Dolayısıyla çatışmayı farklı konsepte taşımak isteyen Batı’nın, kendi *benliğini* meşrulaştırması için yeni bir “öteki” antitezi üretme isteği böylelikle meşru bir zemine taşınmıştır.¹⁴⁶ Nitekim Müslüman ülkelerden gelen göçmen ve mülteci akınıyla sarsılan Avrupa’nın, sadece bu akınları ciddi anlamda birer tehdit olarak görmediği, yaşanan göçlerin kendi kültürel kimliğine ve medeniyetine zarar vereceği endişesi ve korkusuna kapıldığı gözlenir. Batı’nın bu korkusu, uluslararası arenadaki politikalarına yansımakla beraber İslam ülkelerine karşı İslamofobik tavırlar sergilemesinde de etkili olduğu görülmüştür. Bu açıdan bakıldığında, İslam dini sadece bir din olmaktan ziyade aynı zamanda bir kültür ve medeniyet olarak, Batı’nın kendisine yüklediği “evrensel kimlik” misyonu karşısında bir antitez olarak kavramsallaştırılmıştır.¹⁴⁷ Dolayısıyla Avrupa’nın gözüyle yeni düşmanın “yeşil tehdit” imajıyla, İslam ve Müslümanların seçilmesi, Hungtinton’un Medeniyetler Çatışması tezinin doğrulandığını gösterir nitelikte olduğu bilinmektedir.¹⁴⁸

¹⁴⁴ Ali Murat Yel, “Medya ve Sinemada Temsil Edilme Biçimleriyle İslam Karşıtlığı”, *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2018), 120.

¹⁴⁵ Hilal Barın, “Runnymede Trust Raporları Bağlamında İslamofobi”, Setav, Erişim 16 Nisan 2020, <https://www.setav.org/runnymede-trust-raporlari-baglaminda-islamofobi/>.

¹⁴⁶ Murat Aktaş, “Avrupa’da Yükselen İslamofobi ve Medeniyetler Çatışması Tezi”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* 3/1 (2014): 47.

¹⁴⁷ Vahit İlhan - Ceyhan Bağcı, “İslamofobinin Medyadaki Stratejik Gücü Olarak Televizyon Dizileri: Homeland Örneği”, *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 1/2 (2018): 170-171.

¹⁴⁸ Ağçoban, “SETA 2015 Raporu”, 151-153.

Hungtinton'un "İnsanlığın büyük ayrım hatları vardır ve medeniyetlerin çatışması dünya politikasına egemen olacaktır. Medeniyetler arasındaki kırılma noktaları dünya politikasına hâkim olacaktır."¹⁴⁹ tezinden de anlaşılacağı üzere Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ve iki kutuplu dünya sisteminin yıkılmasıyla ihtilafları ideoloji ve ekonomi değil kültürel faktörlerin belirleyeceği bildirilmiştir.¹⁵⁰ Öteki imalatı için çarkları döndüren Batı Medeniyetinin, kendisine yeni bir düşman arama yolunu izlemesiyle İslam dini, en büyük rakip ve tehdit haline getirilmiştir.¹⁵¹

Huntington'a göre, kültürel farklılıklar siyasal ve ideolojik farklılıklar açısından daha önemli ve belirgin bir rol üstlenmektedir. Bu özelliklerin medeniyetler arasında kırılma noktaları olduğu tespit edilmiştir. Ona göre Tanrı, birey, grup, aile, toplum, devlet, vatandaş, özgürlük ve eşitlik gibi kavramların çok yönlü boyutlarda olduğu ve bu kavramların modern dünyada işlevselliklerini yitirmeyeceği bildirilmiştir. Bu bakımdan, en belirgin ve dinamik rolü din kavramının üstlendiği görülmüştür.¹⁵² Huntington'a göre, bireylerin yarı Amerikalı veya yarı İngiliz gibi melez karakterde iki farklı ülke vatandaşı olabildiği fakat yarı Hristiyan veya yarı Müslüman kişilik yapısında olamayacağı söylenmektedir. Ona göre, dünyada var olan medeniyetler içerisinde, evrensel misyon taşıyan medeniyetlerin başında İslam ve Batı medeniyeti geldiği bilinmektedir. Bu bağlamda İslam'ın, Batı medeniyeti karşısında tehdit oluşturduğu görülmektedir. Bundan dolayı dinler arası bir çatışmanın kaçınılmaz olduğu söylenmiştir.¹⁵³ Huntington'a göre Modern çağda yaşanan bilimsel, kültürel ve siyasal yeniliklerin Batı Medeniyetine ait olduğu, evrensel bir boyut taşımadığı, insan hakları, demokrasi, laiklik, özgürlük, gibi ilkelerin tamamen Batı'ya ait olduğu iddia edilmektedir. Dolayısıyla Huntington'un, insanların evrensel olarak faydalandığı

---

¹⁴⁹ Mepa News, "Samuel Huntington", 08 Aralık 2016, erişim 8 Aralık 2020, <https://www.mepanews.com/samuel-huntington-3184h.htm>.

¹⁵⁰ Zeynep Atıkan, *Amerikan Cinneti* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006), 82.

¹⁵¹ Aktaş, "Avrupa'da Yükselen İslamofobi", 47.

¹⁵² Samuel P. Huntington, *Medeniyetler Çatışması ve Yeni Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, çev. Mehmet Turhan vd. (İstanbul: Okyanus Yayınları, 2006), 237-268.

¹⁵³ Huntington, 237-268.

bilim ve teknoloji gibi değerleri, bu şekilde Batılılaştırarak diğer toplumları ve değerleri ötekileştirdiği görülmektedir.¹⁵⁴

Özellikle günümüzde yaşanan olaylar incelendiğinde, Afganistan'ın işgali, Bosna savaşı¹⁵⁵, 11 Eylül saldırıları, Bush'un İslam'a karşı söylemleri, Irak'ın işgali, karikatür krizleri, başörtüsü yasağı, cami ve minare krizi, Kur'an provokasyonu, Papa 16. *Benedictus*'un İslam karşıtı sözleri, Avrupa aşırı sağ partilerin yükselişi ve nefret söylemleri, Filistin olayları, Suriye ve Libya'da yaşanan krizler, Yeni Zelanda Cami saldırıları gibi olaylar Huntington'un tezinin doğrulandığı yönünde ki söylemlerin yükselmesine neden olduğu görülmektedir.¹⁵⁶ Dolayısıyla Huntington'un "Medeniyetler Çatışması" tezi etrafında gelişen tartışmaların Avrupa ülkelerinde yükselişe geçen İslamofobi hastalığını körüklediği görülmektedir.

2.1.2.4. Selman Rüşdi ve "Şeytan Ayetleri" Romanı

26 Eylül 1988 yılında Selman Rüşdi'nin İngiltere'de yayımladığı *Şeytan Ayetleri* romanı ile dünya kamuoyu ciddi biçimde sarsılmıştır. Bu romanla Rüşdi'nin, İslam dünyasından ve Müslümanlardan ciddi tepkiler aldığı görülmektedir. Rüşdi'nin romanında, İslam'a hakaretler yağdırdığı, Müslümanlara ve Hz. Muhammed'e ağır ithamlar yönelttiği görülmektedir. Rüşdi'nin bu girişimi İngiltere hükümeti tarafından desteklenmiştir. Aynı zamanda Rüşdi'ye hükümet tarafından şövalyelik madalyası verilerek Müslümanlar kışkırtılmıştır. Müslüman topluluklar bu duruma tepki göstererek protestolar yapmıştır. Ancak bu protestolar medya tarafından çarpıtılarak kamuoyuna sunulmuştur. Müslümanların itibarını zedeleyici içeriğe sahip olan bu haberlerle, özellikle, onlara dair ilkel ve barbar bir imaj oluşturmak için son derece gayret etmişlerdir.¹⁵⁷

Rüşdi romanında, şeytanın vesvesesi ile Hz. Muhammed'in bir ayette putlara övgü yağdırdığı iftirasında bulunmuştur. Bu olayın neticesinde Rüşdi'ye,

---

¹⁵⁴ Huntington, 240-260.

¹⁵⁵ Fatih Akyüz, "İslam ve Batı İlişkilerine Bir Neşter: Medeniyetler Çatışması'ndan İslamofobi'ye Açılan Yol", *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8/6 (2020): 1669.

¹⁵⁶ Aktaş, "Avrupa'da Yükselen İslamofobi", 51-52.

¹⁵⁷ Tuba Er - Kemal Ataman, "İslâmofobi ve Avrupa'da Birlikte Yaşama Tecrübesi Üzerine", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (2008): 760.

İslam dünyası ve Müslümanlardan çok sert yanıtların geldiği bilinmektedir. Özellikle bu olay İran devrimi Lideri Ayetullah Humeyni'nin, Selman Rüşdi hakkında "Ölüm Fetvası" vermesiyle sonuçlanmıştır. İslam dünyasını kargaşaya sokan bu olayın yarattığı tahribatla Avrupa'da "İslam'ın hoşgörüsüzlükle eşitlenmesi" kampanyası başlatılmıştır. Dolayısıyla bu olayla birlikte Avrupa ve ABD'de, İslam ve Faşizm sözcüklerinden meydana gelen *İslamofaşizm* kavramı üretilerek kullanıma sunulmuştur.¹⁵⁸

2.1.2.5. Karikatür Krizi ve Charlie Hebdo

Fransa'da haftalık olarak yayımlanan mizah dergisi *Charlie Hebdo*'nun ilk sayısı 1969'da yayınlanmıştır. Derginin geçmişi *General de Gaulle*'ün ölümünden sonra gösterilen tepkilerle kapatılan *Hara Kiri Hebdo* isimli dergiye dayanmaktadır. *Charlie Hebdo* dergisinin ilk sayısı, *Hara Kiri Hebdo* dergisinin kapatılmasından bir sene sonra çıkarılmıştır.¹⁵⁹ *Charlie Hebdo*, 1982 yılından 1992 yılına kadar yaşanan süreçte kapatılmış ve tekrardan yayınlanmıştır. Bu derginin, sol-anarşist bir ideolojiden beslendiği, birçok konuda provokasyondan kaçınmayan bir yayın politikası izlediği görülmüş aynı zamanda karikatürler aracılığıyla, her türlü inanç ve dogmaya ağır eleştiriler ve hareketlerde bulunduğu görülmüştür. *Charlie Hebdo*'nun, yayınlarından ötürü çeşitli hukuki problemler ve tepkilerle karşı karşıya kaldığı görülmektedir.¹⁶⁰

Hiz. Muhammed'e yönelik sistemli bir şekilde hakaret ve nefret içeren söylemlerle gündeme gelen Fransız mizah dergisi *Charlie Hebdo* tarafından, 2011 yılının Kasım ayında Hiz. Muhammed'e yönelik 12 karikatür yayınlanmıştır.¹⁶¹ Derginin kapağında ise Hiz. Muhammed'i tasvir eden bir karikatür kullanılmıştır. Karikatürlerin birinde Hiz. Muhammed'in başındaki sarığın altında bomba bulunmakta, diğerinde ise intihar saldırısında bulunan kızları cennetle müjdelerken

¹⁵⁸ Atikkan, *Aşırı Sağın Yükselişi*, 68-69.

¹⁵⁹ "Fransız basınının en yaramazı: Charlie Hebdo", 21 Eylül 2012, erişim 7 Ocak 2021 <https://web.archive.org/web/20150107231308/http://tr.euronews.com/2012/09/21/fransiz-basininin-en-yaramazi-charlie-hebdo/>.

¹⁶⁰ "Paris'te saldırıya uğrayan Charlie Hebdo dergisinin tarihi", *ntv.com.tr*, 08 Ocak 2015, erişim 13 Mayıs 2020, <https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/pariste-saldiriya-ugrayan-derginin-tarihi,n9km1Px6WESVInRKkw7zcg/tRvBZiqZjk-VF6hLKhsdYA>.

¹⁶¹ İlyas Canikli, "İslamofobinin Bir Tezahürü Olarak Peygamber Karşıtlığı", *İnsanlığın İslamofobi ile İmtihanı*. ed. Ejder Okumuş (Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2018), 1/320-321.

gösterilmiştir.¹⁶² Karikatürleri yayınlayan ve yayınlanmasını destekleyen kuruluşlar, bu tutumlarını doğrudan düşünce ve fikir özgürlüğü ile irtibatlandırmaktadır. Nitekim bu olayın İslam dünyasında büyük bir gerilim yarattığı ve bundan dolayı Müslümanlar tarafından ofislerine molotof saldırıları düzenlenmesi gibi çeşitli eylemlerin yapıldığı bilinmektedir. 7 Ocak 2015 tarihinde ise 3 silahlı saldırgan *Charlie Hebdo* dergisinin Paris'te bulunan ofislerinden birine saldırıda bulunmuştur.¹⁶³ Saldırı sonucunda 2 polis memuru dahil olmak üzere toplam 12 kişi hayatını kaybetmiş ve 11 kişi de yaralanmıştır.¹⁶⁴ Saldırıları gerçekleştiren faillerin Müslüman olmasından dolayı Avrupa tarafından bu saldırı, İslam dini ile ilişkilendirilmiş ve İslam, şiddet içeren bir din olarak kamuoyunda gösterilmeye çalışılmıştır. Bu saldırı yükselen İslam düşmanlığı gerilimini tetikleyen önemli unsurlardan biri haline gelmiştir denilebilir.

2.1.2.6. Avrupa'nın Nefret Söylemleri ve İslamofobi

İslamofobinin yükselmesinde, Avrupa'nın İslam'a ve Müslümanlara karşı nefret söylemlerinin aktif rol oynadığını dile getiren Bayraklı, bütün terör saldırılarının Müslümanların tamamına atfedildiğini söylemiştir. Aynı zamanda Batı'da, Müslümanların potansiyel birer tehdit unsuru olarak görüldüğüne de vurgu yapmaktadır.¹⁶⁵ Avrupa ülkelerinde yaşayan Müslüman vatandaşlara yönelik uygulanan baskı ve engellemelerin zaman içerisinde şiddetlenerek arttığı görülmektedir. Halbuki tüm bu engellemelerin temelinde Avrupa aşırı sağ hareketlerin İslam ve Müslümanlara karşı sarf ettiği korku ve galeyana getirici nefret söylemleri olduğu bilinmektedir.

Batı'nın, kamusal alanda Müslümanların giyim kuşamından tutun yaşam tarzına kadar çeşitli müdahalelerde bulunduğu gözlenir. Müslümanlar, rasyonel ve bilimsel gelişmeleri reddettiği gerekçesiyle, katil, barbar, bağınaz, ilkel gibi

¹⁶² Veysel Uysal - Ali Ayten, "Karikatür Krizi Bağlamında Yerel-Evrensel Tutumlar ve Dindarlık", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/29 (2005): 28.

¹⁶³ İsa Kuyucuoğlu "Danimarka'da Karikatür Krizi ve Yankıları", *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm*, ed. Kadir Canatan vd. (Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2007), 406.

¹⁶⁴ "Fransa'da haftalık dergiye saldırı: 12 ölü", *aa.com.tr*, 07 Ocak 2015, erişim 7 Ocak 2021, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/fransada-haftalik-dergiye-saldiri-12-olu/86358>.

¹⁶⁵ "İletişim Başkanı Altun: Avrupa, Müslümanları Potansiyel Suçlu Görmekten Vazgeçmeli", *TRT haber/AA*, 22 Haziran 2020, erişim 14 Şubat 2021 <https://www.setav.org/iletisim-baskani-altun-avrupa-muslumanlari-potansiyel-suclu-gormekten-vazgecmeli/>.

sıfatlarla nitelendirilmektedir. Batı'nın, İslam'a ve Müslümanlara yönelik ahlaki ve değer yıpratıcı propagandalar yürüttüğü görülmektedir.¹⁶⁶ Yapılan bu propagandalar korku ve nefretin artmasına neden olmuş ve Müslümanlara yönelik çeşitli kısıtlamalar uygulanarak Müslümanların yaşam kaliteleri düşürülmüş ve hayatları tehlikeye sokulmuştur. Bunun sonucunda Müslümanlara yönelik fiziksel ve psikolojik saldırılar, ibadetlerin engellenmesi, cinayet, kutsal mekanların kundaklanması, kamusal hizmetlerde ayrımcılık gibi İslamofobik olaylar çoğalmıştır.¹⁶⁷

1980 yılından itibaren Dünya'nın, kültür, siyasi, ekonomik ve politik açıdan çok önemli bir noktaya geldiği gözlemlenmiştir. Dünyanın "Demir Leydisi" olarak tanınan Avrupa aşırı sağ hareketin etkili isimlerinden İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher'ın, İngiliz kültürünü ve yaşam tarzını sürekli olarak gündeme getirmesi, diğer kültürlerle olan bakış açısının daralması sonucu İngiltere'de çok kültürlülüğün arka plana atıldığı söylenebilir. Nitekim Thatcher'ın bu söylemlerine binaen siyasetçilerden yoğun tepkilerin geldiği görülmüştür. Hatta Marksist Berker'in "Kültürel ırkçılık İngiltere'nin kapısını çaldı."¹⁶⁸ ifadesiyle Thatcher'ın bu sözlerini eleştirmiştir. Dolayısıyla 1981 yılında İngiltere'de gelişen bu olayların 11 Eylül saldırılarından sonra bir korku ve nefret söylemi olarak yükselen İslamofobi salgınının ilk adımları olduğu görülmektedir.¹⁶⁹

2011 yılında Fransa Ulusal Cephesi liderliğini üstlenen Marine Le Pen'in, bir taraftan antisemitizmi lanetlerken diğer taraftan Fransa'da Müslümanların sokakta namaz kılmasını Nazi işgaline benzettiği ve İslam'ı "yeşil faşizm" ile damgaladığı görülmektedir.¹⁷⁰ Avrupa'nın İslamlaşma tehlikesi içerisinde olduğunu söyleyen Le Pen, öncelikle bu tehlikeyle mücadele edilmesini ve bu mücadelede diğer partilerle iş birliği yapmak için hazır olduklarını ifade etmiştir.¹⁷¹

---

¹⁶⁶ Hasan Yavuzer - Ümran Açıkgöz, "Yükselen Tehlike İslamofobi", *Zeitschrift für die Welt der Türken* 10/3 (2018): 270.

¹⁶⁷ Yavuzer - Açıkgöz, "Yükselen Tehlike İslamofobi", 271.

¹⁶⁸ Martin Barker, *The New Racism*, (Londra: Junction Books 1981), 67.

¹⁶⁹ Atikkan, *Aşırı Sağın Yükselişi*, 67-68.

¹⁷⁰ "Marine Le Pen entend "mettre l'islam radical à genoux" *lemonde.fr*, erişim 18 Ocak 2021. https://www.lemonde.fr/election-presidentielle-2012/article/2012/03/25/marine-le-pen-entend-mettre-l-islam-radical-a-genoux_1675357_1471069.html

¹⁷¹ [INTERVIEW] Marine Le Pen : "Le sursaut vital face au mondialisme" *nouvelobs.com*, erişim 18 Mart 2021. <https://www.nouvelobs.com/politique/20101206.OBS4257/interview-marine-le-pen-le-sursaut-vital-face-au-mondialisme.html>

İngiltere’de Margaret Thatcher gibi tarihi bir misyonu üstlendiğini iddia eden Le Pen’in, Fransa’da Demir Madamlığa aday olduğu görülmektedir.¹⁷²

Avrupa aşırı sağının, İsrail aşırı sağıyla bağlantısının en aktif figürü olan aynı zamanda Türk ve İslam düşmanı olarak bilinen Hollanda Özgürlük Partisi Başkanı Geert Wilders’in İslam düşmanlığı şu ifadesiyle açığa çıkmaktadır. “İsrail, Batı uygarlığının Ortadoğudaki uzantısıdır. İslam karşısında hepimiz İsrailiz!”. Wilders’in İslam düşmanlığının daha ileri boyuta taşındığı ve İslam’a karşı nefret söylemlerini teşvik ettiği şu ifadelerinden anlaşılmaktadır: “Bizim kültürümüz Hristiyanlık, Yahudilik ve hümanizma temeli üzerine oturur. İsrailliler bizimle aynı kavganın içindeler. Kudüs’ün düşmesiyle beraber Amsterdam ve New York’ta düşecektir.”¹⁷³ Avrupa’da nefret söylemlerinin başını çeken Wilders, Türklere yönelik yayınladığı bir videoda şunları söylemiştir:

*“Bugün Türklere mesajım var. Hükümetiniz bir gün Avrupa Birliği üyesi olacağınıza inanmanızı sağlayarak sizi kandırıyor. Bunu unutun. Siz Avrupalı değilsiniz ve hiçbir zaman olamayacaksınız. Türkiye gibi bir İslam devletinin Avrupa’da yeri yoktur. Avrupa’nın savunduğu tüm değerler (özgürlük, demokrasi, insan hakları) İslam ile uyumsuzdur. Türklerin vizesiz bir şekilde Avrupa’ya seyahat etmesini de istemiyoruz. Halk bunu kabul eden Avrupa hükümetlerine oy vermeyerek, onları görevden uzaklaştıracaktır. Türkiye tehlikeli bir İslamcı olup İslam bayrağını taşıyan Erdoğan için oy kullanmış bulunmaktadır. Daha fazla değil, daha az İslam istiyoruz. Bu nedenle bizden uzak dur Türkiye. Seni burada istemiyoruz.”*¹⁷⁴

Dolayısıyla Wilders yukarıdaki sözleri söyleyerek İslam’a ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’a yönelik ağır hakaretler içeren kin ve nefret paylaşımlarında bulunmuş fakat hakkında soruşturma dahî başlatılmamıştır.¹⁷⁵

Aşırı sağcı Danimarka Halk Partisi’nin lideri Pia Kjaesgaard’ın¹⁷⁶ 11 Eylül’de Medeniyetler Çatışmasının başladığını iddia eden kesimlere şöyle cevap

---

¹⁷² Atikkan, *Aşırı Sağın Yükselişi*, 119.

¹⁷³ Atikkan, *Aşırı Sağın Yükselişi*, 158.

¹⁷⁴ Dr. Muhammed Yunus, *Hollanda Milletvekili Geert Wilders: “Erdoğan İslam bayrağını taşıyan tehlikeli bir islamcıdır”* (youtube.com, 2017), erişim 16 Mart 2020, <https://www.youtube.com/watch?v=DGSSCZATVUM>.

¹⁷⁵ “İslam düşmanı ırkçı Wilders müslümanlara ve Erdoğan’a yine nefret kustu”, 29 Ekim 2020, erişim 29 Mayıs 2020, <https://www.sabah.com.tr/gundem/2020/10/29/islam-dusmani-irkci-wilders-muslumanlara-ve-erdogana-yine-nefret-kustu>.

¹⁷⁶ “AP seçimleri öncesi Müslüman karşıtlığı yasal düzenlemelerle sistemleştirdi”, Anadolu Ajansı, 2019, erişim 15 Mart 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ap-secimleri-oncesi-musluman-karsitligi-yasal-duzenlemelerle-sistemlestirdi/1481814>.

vermiştir: “Çatışma iki uygarlık arasında olur.” Böylece ortada tek bir uygarlık olduğunu imâ etmiş ve bu uygarlığın ise Batı uygarlığı olduğunu söylemiştir.

Danimarka Halk Partisi’nin destekçi düşünürlerinden biri olan Lüteryen rahip Soran Krarup, parlamentodaki söylemlerinde Nazilerin gamalı haçları gibi “başörtüsü” nün de Müslümanlar için önemli bir simge olduğunu savunmuştur. Rahibe göre “Müslümanların kutsal kitabı olan Kur’an-ı Kerim, Adolf Hitler’in Kavgam’ı, Karl Marx’ın Kapital’i gibi evrensel düzeni kuşatmayı hedefleyen bir kitaptır. Yapılan tüm girişimlerin sonucu totaliterliğe çıkmaktadır.”¹⁷⁷

İslam’a karşı korku ve nefret söylemlerine Danimarka Aşırı Sağ Partileri tarafından kulvar açıldığı görülmektedir. “Müslümanları Nazilere benzeten”¹⁷⁸ Danimarka Halk Partisi Milletvekili Mogens Camre’in 11 Eylül’den hemen sonra yaptığı konuşmasında şu sözleri söylediği görülmüştür: “Müslümanlar Batı ülkelerine sızdılar. Bizlere iyi davranan Müslümanlar bile sayılarını artırıp Sudan, Endonezya, Nijerya ve Balkanlar’da olduğu gibi bizden kurtulmak istiyorlar.” Camre’a göre: “Sıradan bir Müslüman ile 11 Eylül saldırılarını gerçekleştiren teröristler arasında bir fark yoktur. Tüm Müslümanlar hasta bir ideolojinin beslediği nefret duygusu içerisindedir ve bu düşmanlık tüm Müslümanları kapsamaktadır”¹⁷⁹

Avrupa’da popülerleşen çağdaş felaket kahinleri tarafından, Avrupa’nın Müslümanlar tarafından İslamlaşacağı ve belli bir zaman sonra *Eurabia*’ya dönüşeceği şeklinde iddialar ortaya atılmaktadır. Aşırı sağ partilerin, propaganda aracı olarak medya ve siyaseti kullanması, “yumuşak terörizm” başlığı adı altında Avrupa ve Amerika’nın kendi kültürünü koruması kapsamında uyarılarda bulunduğu belirtilmektedir.¹⁸⁰ Özellikle 11 Eylül saldırılarının ardından ABD başkanı George Bush’un söylemleri ve Avrupa aşırı sağ partilerin söylemlerinde, İslam’ın bir din olduğu aynı zamanda bir kültürel olgu olduğu iddia edilmiş ve açıkça bu kültüre Avrupa’da yer olmadığı dile getirilmiştir.¹⁸¹ Son olarak Irkçılık

---

¹⁷⁷ Atikkan, *Aşırı Sağın Yükselişi*, 162.

¹⁷⁸ “Müslümanları Hitler’e benzeten vekile ceza”, 2015, erişim 17 Kasım 2020, <http://www.milliyet.com.tr/dunya/muslumanlari-hitlere-benzeten-vekile-ceza-2104040>.

¹⁷⁹ Atikkan, *Aşırı Sağın Yükselişi*, 161.

¹⁸⁰ Esposito - Kalın, *Korku ve Nefret Söylemi*, 23.

¹⁸¹ Atikkan, *Aşırı Sağın Yükselişi*, 2014, 160.

saldırıların arttığı Fransa’da, İslamofobi ile Mücadele Kollektifi (CCIF)’nin kapatılması¹⁸² ve Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron tarafından İslam’a yönelik “yeniden yapılandırma”¹⁸³ çağrılarının yapılması halk tarafından çeşitli tepkilere neden olduğu gibi İslamofobik nefret söylemlerinin artmasına katkı sağladığı görülmektedir.¹⁸⁴ Dolayısıyla Avrupa aşırı sağ partilerin İslam karşıtı söylemleri ve propagandaları sonucu yükselen oyları, çok kültürlü Avrupa toplumu idealinin Müslümanlar için oldukça geçersiz olduğuna örnek olarak verilebilir.

Avrupa’nın yakın tarihte sosyal sorunların çözümü noktasında çok kültürlülüğü bir çıkış noktası olarak gördüğü bilinmektedir. Nitekim günümüz Avrupası’nda yaygınlaşan İslamofobinin, ırkçılık ve yabancı düşmanlığının ciddi boyuta yükselmesi bu bakış açısının gerekliliği açısından önem arz etmektedir.¹⁸⁵ Fakat değişen ve dönüşen küresel sistemde milliyetçi popülist söylemlerin halk tarafından desteklenmesi, Avrupa’nın düzensiz bir şekilde uygulamaya çalıştığı çok kültürlülüğe karşı yaklaşımın seyrini olumsuz yönde değiştirmiştir. İngiltere eski başbakanı David Cameron¹⁸⁶ ve Alman Şansölyesi Angela Merkel’in çok kültürlülüğün Avrupa’da başarısız olduğuna yönelik söylemleri Avrupa’da çok kültürlülüğün çöküşünü ve aşırı sağın yükseldiğini kanıtlar niteliktedir.¹⁸⁷ Avrupa’nın çok kültürlülüğe bakışındaki bu hızlı değişimin altında, dışarıdan gelen göçmenlerin topluma yeterince uyum sağlayamadıkları inancı yatmaktadır. Dolayısıyla bu bakış açısına göre topluma entegre olamayan göçmenler Avrupa toplumuna yönelik bir tehdit olarak görülmektedir. Ayrıca bu sorun toplumsal

---

¹⁸² Yusuf Özcan, “Macron: Fransa’da cumhuriyetin ortağı olması için İslam’ın yapılandırılması gerekiyor”, *aa.com.tr*, 02 Ekim 2020, erişim 13 Şubat 2021, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/macron-fransada-cumhuriyetin-ortagi-olmasi-icin-islamini-yapilandirilmesi-gerekliyor/1993420>.

¹⁸³ Özcan, “Macron: Fransa’da cumhuriyetin ortağı olması için İslam’ın yapılandırılması gerekiyor”.

¹⁸⁴ Yassine Ayde - Ali Semerci, “KİK: Macron’un İslam hakkındaki açıklamaları nefret kültürünü artırıyor”, *aa.com.tr*, 24 Ekim 2020, erişim 20 Mart 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kik-macronun-islam-hakkindaki-aciklamalari-nefret-kulturunu-artiriyor/2017855>.

¹⁸⁵ Zülfiye Zeynep Bakır, “Avrupa’da Çokkültürlülüğün Çöküşü ve Müslümanlar”, *Araştırma 57, İNSAMER*, Şubat 2018, 3.

¹⁸⁶ “Cameron: Çokkültürlülük başarısız oldu”, *bbc.com*, 7 Şubat 2011, erişim 15.05.2021. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/02/110207_cameron

¹⁸⁷ “Merkel'den 'çok kültürlülük başarısız oldu' itirafı”, *bbc.com*, 17 Ekim 2020, erişim 15.05.2021. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/10/101017_merkel

birlikteliği erozyona uğrattığı gibi milli kimliklerin yaşam alanlarını da kısıtlamaktadır.

Avrupa'nın, insanları etnik ve kültürel anlamda kategorilere ayırarak farklılıkları ön plana çıkarmaya yönelik politikalar uyguladığı görülür. Bu politikaların toplumsal açıdan birtakım bölünmeleri beraberinde getirdiği gözlenir. Örneğin Almanya'da, göçmenlere vatandaşlık hakkı verilmemesi yönünde kampanyalar başlatıldığı görülmektedir. Aynı zamanda göçmenler kendi kültürel kimlikleri çerçevesinde yaşamaya teşvik edilmektedir. Nitekim 2. Dünya Savaşından sonra iş gücü açığını göçmen nüfusla doldurmaya çalışan Almanya'nın, Türklere ve diğer göçmenlere yabancı gibi davrandığı ve vatandaşlık isteklerini reddettiği görülür.¹⁸⁸ Günümüz Almanyası'nda Türk kökenli 3 milyon insan arasından takriben 800 bin kişiye vatandaşlık hakkı verildiği bilinmektedir. Diğer yandan Fransa'nın çok kültürlülüğe yönelik politikalarından vazgeçtiği bilinmektedir. Fransa'nın tüm vatandaşlarına seküler geleneklere uyum sağlamaları yönünde direktifler verdiği gözlenir. Örneğin, Fransa'da yaşayan Müslümanların başörtüsü konusunda problemler yaşamasının arkasında, Fransa'nın çoğulcu politikalar yerine asimilasyoncu politikaları tercih etmesi yer almaktadır. Öyle ki Avrupa ülkelerinin izlediği entegrasyon politikaları, Avrupa'nın tamamında parçalanmış toplumlar, yabancılaştırmış azınlıklar ve unutulmuş vatandaşlar gibi çeşitli problemlere yol açmıştır.¹⁸⁹ Bu politikaların, aslında Avrupa'nın kendi özünü kaybetme korkusuyla bağlantılı olduğu gözlenir. Nitekim Avrupa, tarihte olduğu gibi hala kendi üzerine akınlar düzenleyen fetihçi bir İslam korkusuyla yaşamaktadır.¹⁹⁰ Dolayısıyla Avrupa'nın çok kültürlülük siyasetindeki dönüşümün güvenlik endişesinden kaynaklandığı gözlenir.

2.1.2.7. İslamofobinin Yükselmesinde Aşırı İslami Grupların Rolü

11 Eylül 2001 saldırılarından sonra terör propagandası ile en çok karşı karşıya getirilen İslam dini ve Müslümanların olduğu bilinmektedir. Özellikle bu saldırılardan sonra "İslamcı terör", "İslam köktencililiği", "İslami fundamentalizm",

¹⁸⁸ Zülfiye Zeynep Bakır, "Avrupa'da Çokkültürlülüğün Çöküşü ve Müslümanlar", 4.

¹⁸⁹ Zülfiye Zeynep Bakır, "Avrupa'da Çokkültürlülüğün Çöküşü ve Müslümanlar", 5.

¹⁹⁰ Nilüfer Göle, *Gündelik Yaşamda Avrupalı Müslümanlar*, çev. Zehra Cunillera, (İstanbul: Metis Yayınları, 2015), 130.

“İslami radikalizm”, “ılımlı İslam” gibi kavramlar uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi ve terörle mücadele literatürüne dahil edilerek daha fazla kullanılmaya başlanmıştır.¹⁹¹ Bu saldırılar dünya barışına ve güvenliğine yöneltilen en büyük küresel tehdit olarak nitelendirilmiş ve Radikal/Aşırı İslamcı Terörün zirve noktası olarak sunulmuştur.¹⁹² Bu olaylar neticesinde Müslümanlar barış, demokrasi ve terörle mücadele kapsamı içerisinde değerlendirilerek topyekün hedef haline getirilmiş, baskı ve şiddete maruz bırakılmıştır.

Radikalleşme, bireylerin aşırı politik, sosyal veya dini düşünceler ile ideolojiler etrafında toplandığı kişisel, grupsal veya kitlesel bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Radikalleşme, sadece şiddet içeren eylemler olmamakla birlikte geleneksel olmayan fikirleri de içinde bulunduran geniş bir anlama sahiptir. Tarihsel bağlamda değerlendirildiğinde ise özellikle Avrupa’da politik aşırıılık anlamında sıklıkla kullanıldığı bilinmektedir. Son yıllarda radikalleşmenin, cihatçılık (jihadism) ve dini aşırıılık anlamına indirgendiği söylenebilir.¹⁹³ Aynı zamanda radikalleşme, küresel ölçekli terör örgütleri vasıtasıyla uluslararası barışı tehdit ettiği gibi toplumların huzur ve güvenliğini de tehdit eden bir unsur olarak görülmektedir. Radikalleşme, yalnızca dini konseptte indirgenemeyecek bir kavram olmamakla birlikte daha çok dini istismar faaliyetleri kapsamında değerlendirilmiştir.¹⁹⁴ Dolayısıyla radikalleşmenin çeşitli ideolojilerden beslendiği görülmektedir. Aynı zamanda radikalleşmenin, teröristleri içerisinde barındıran bir kavram olduğu bilinmektedir. Bu kavramın, İslam dini ve Müslümanları istismar etmeye çalışan terör örgütleriyle bağdaştırılarak zikredilmesi uygun görülmemektedir.¹⁹⁵

Radikal düşünce ve davranışlar içerisinde bulunan bireylerin tümünün şiddete ve teröre yönelmediği dikkate alındığında radikaller ve aşırııcıların bazı

---

¹⁹¹ Övünç Meriç - Nesrin Yazar, “İmparatorluğu Sorunsallaştırmak: #charliehebdo Saldırısı ve İslami Radikalizm”, *Ankara Üniversitesi İlel Dergisi* 2/1 (2015): 20.

¹⁹² Mehmet Kurum - Engin Avcı, “Radikalizm ve Aşırıılıktan Terörizme: Siyasal Şiddetin Araçsallaştırılması”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 14/28 (2018): 80.

¹⁹³ Kurum - Avcı, “Radikalizm ve Aşırıılıktan Terörizme”, 51.

¹⁹⁴ Osman Kaya, “*Dini Radikalizm-Terör, Din İstismarı ve Terör Örgütlerine Katılımı Etkileyen Faktörler*”. *Bartın Üniversitesi Uluslararası İslamofobi ve Terör Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, ed. Azize Toper Kaygın vd. (Bartın: Bartın Üniversitesi Yayınları, 2017), 91.

¹⁹⁵ Kaya, “*Dini Radikalizm-Terör, Din İstismarı ve Terör Örgütlerine Katılımı Etkileyen Faktörler*”, 91.

farklı niteliklerinin bulunduğu gibi bir takım ortak niteliklerinin de bulunduğu görülmektedir.¹⁹⁶ Öte yandan radikalleşen bireylerin tümünün teröre entegre olmadığı bilindiği gibi teröre entegre olanların bazılarının radikalleşme süreçlerine katılmadığı bilinmektedir.¹⁹⁷ Radikalizme yönelen bireylerin şiddeti onaylayıp onaylamamaları, demokratik olup olmamaları ihtimal dahilinde tutulmuştur. Ancak aşırıların her zaman demokrasi karşıtı olduğu bilinmekte ve katı, kuralcı bir görüş benimsediği görülmektedir. Aşırıların farklı görüşlere tolerans göstermediği bilindiği gibi aynı zamanda siyasi güçle mücadele kapsamında katı kurallara başvurmaktan çekinmedikleri de anlaşılmaktadır. Aşırıların katı kuralları ve fanatik düşünce yapıları ile yetişmesi dünyayı at gözlüğü ile değerlendirip “bizimkiler” ve “düşmanlar” şeklinde tek taraflı bakış açısıyla görme eğilimine kapıldıkları gözlemlenmiştir. Radikal zihne mensup bireylerin normalleşmesi mümkün iken aşırıların ise normalleşme ihtimallerinin düşük seviyede olduğu anlaşılmıştır. Çünkü radikal bireylerin yeniliklere ve reformlara açık olduğu, aşırıların ise katı kurallı ve farklılıklara kapalı olduğu bilinmektedir.¹⁹⁸

Batı’da, İslam dini ve Müslümanlara yönelik ön yargı ve ayrımcılığı belirtmek amacıyla oluşturulan İslamofobi, radikalizmin aşırıcılığa dönüşen versiyonu olarak bilinmektedir. Bundan dolayı İslamofobinin, bazen kendisini baskı, yıldırma, nefret ve şiddet bağlamında ortaya çıkardığı görülmektedir. İslamofobik zihin yapısına sahip kimselere göre İslam dininin barıştan uzak, şiddeti besleyen bir din olarak tanımlanması sonucunda aşırı İslami grupların zihni yapılarını ve eylemlerini ironik bir şekilde beslediği bilinmektedir.¹⁹⁹

İslam dini adına hareket ettiğini iddia eden el Kaide, Taliban, Boko Haram, Fetö, Işid²⁰⁰ gibi küresel güçlerin kontrolünde olan terör örgütleri, yaptıkları eylemler ve saldırılar neticesinde İslam toplumu nezdinde bir Truva atı rolü üstlenmektedir. İslam dinini kullanarak mücadele ettiklerini iddia eden bu terör

---

¹⁹⁶ Kurum ve Avcı, “Radikalizm ve Aşırıcılıktan Terörizme”, 56.

¹⁹⁷ Kaya, “Dini Radikalizm-Terör, Din İstismarı ve Terör Örgütlerine Katılımı Etkileyen Faktörler”, 91.

¹⁹⁸ Kaya, “Dini Radikalizm-Terör, Din İstismarı ve Terör Örgütlerine Katılımı Etkileyen Faktörler”, 57.

¹⁹⁹ Kaya, “Dini Radikalizm-Terör, Din İstismarı ve Terör Örgütlerine Katılımı Etkileyen Faktörler”, 91.

²⁰⁰ Meriç - Yazar, “#charliehebd0 Saldırısı ve İslami Radikalizm”, 25.

örgütlerinin stratejik hedefleri arasında Müslümanları itibarsızlaştırarak bir korku objesi haline dönüştürme planı olduğu anlaşılmaktadır.²⁰¹

Bu örgütler gibi aşırı dini grupların, İslam tarihinde zaman zaman yer aldığı unutulmamalıdır. Örneğin; İslam dininde bir siyasi mezhep olarak bilinen, hicri ilk yüzyılda ortaya çıkan ve asırlardır kendini farklı boyutlarda gösteren bir siyasi mezhep olan Haricilik (Haric'iyye ya da Havaric)²⁰², dört büyük sahabeden biri olan Hz. Ali ve Hakem olayını onaylayan tüm sahabeleri tekfir ederek kendilerine farklı bir Müslüman kimliği oluşturmuştur. Kendilerinden olmayan ötekileri ise bu İslam dairesinin dışına itmiştir. Öyle ki Hariciliğin, Müslümanları kendi içinde bölen, ayrıştıran ve ötekileştiren bir ortama sürüklediği bilinmektedir. Dolayısıyla bu mezhep, İslam dünyasında günümüze kadar birçok mağduriyetin yaşanmasına sebep olmuştur. İslam tarihinde yaşanan birtakım krizlerden beslenen gruplar günümüzde adını sıklıkla duyduğumuz el Kaide, Taliban, Boko Haram, Fetö, Işid, vb. gibi terör örgütleri olarak bilinmektedir. Bu örgütlerin, Hariciliğin modern zamanda ortaya çıkmış tezahürleri olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu örgütlerin, İslamofobinin yükselmesine katkı sağladığı bilinmekle birlikte İslam dünyasını alenen kaosa sürüklemeye çalışan eylemler içerisinde bulunduğu da bilinmektedir.²⁰³ Bu terör örgütlerinin kimler tarafından kontrol edildiği net olarak bilinmese de İslam adına yaptıkları eylemlerin, asıl amaçlarının İslam'ı tahrif etmek ve İslamofobiyi küresel boyutlara taşıma gayesinde olduğu anlaşılmaktadır.

İslam dininin, savaş anında bile bitkilerin, hayvanların, çocukların, kadınların, hastaların, yaşlıların, vb. haklarını koruyarak emniyetinin sağlanmasını ilke edinmiş bir din olarak tanınmıştır. Bugün geline nokta ise şiddete ve kaosa referans kaynağı olarak gösterilmesinin hiçbir şekilde doğruluk değeri taşımadığı bilinmektedir.²⁰⁴ Hz. Muhammed, hayatı boyunca hiç kimseyi tekfir etmemiş, dini tasdik edip onaylan herkesin Müslüman olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Medine

---

²⁰¹ Kaya, "Dini Radikalizm-Terör, Din İstismarı ve Terör Örgütlerine Katılımı Etkileyen Faktörler", 91.

²⁰² Ethem Ruhi Fırlı, "Hariciler" (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları,1997), 16/169.

²⁰³ Necmettin Çalışkan - Yusuf Okşar, "Hâricilik Anlayışının Kökenleri ve Günümüzdeki Yansımaları", *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (2020), 109.

²⁰⁴ Ahmet Yaman, "Savaş" (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları,2009), 36/192-193.

döneminde İslam toplumu içinde Kur'an'ın kendilerini azapla tehdit ettiği münafıkların varlığı bilindiği halde yine de tekfire başvurulmamıştır.²⁰⁵ Dolayısıyla Hz. Muhammed tarafından müminlerin birbirlerini küfürle nitelendirmesi ve tekfir etmesi yasaklanmıştır. Hz. Muhammed'in bu konudaki hassasiyetinin ortaya konulması, verilmek istenen mesajın açığa çıkarılması açısından önemli görülmüş, bu mesajların ise Müslümanların doğru din algılarının oluşmasını şekillendirecek nitelikte olduğu ifade edilmiştir.²⁰⁶

11 Eylül saldırıları sonrasında yaşanan travmalardan da anlaşılacağı üzere bu tarz aşırı İslami gruplar, Avrupalıların İslam'ı ve Müslümanları birer silahlı terörist olarak görmelerine neden olmuştur. Dolayısıyla bu tip terörist enstantaneler²⁰⁷ sebebiyle İslamofobinin daha çok radikalleşme ve terörizme kaymaya meyilli olduğu anlaşılmaktadır. Bu örgütlerin yaptığı her eyleme, yeni bir politik veya metaforik hatta metapolitik bir imaj verilmekte hatta örgütler tarafından cihat, şehitlik, küfür, putperestlik, kafir, vb. gibi argümanlar kullanılarak eylemlerine dinsel bir tını yüklenmektedir. Böylece İslami dilin tamamen unutulmuş bir kısmı, bu örgütler tarafından yeni bir bağlamda kullanılarak modernliğin değerleriyle çatışır bir pozisyona itilerek daha da etkin hale getirilmek istenmektedir. Bu dil, örgütler tarafından politik “meta-eylemlere” anlamlar yüklemek ve kollektif bir İslam hafızası canlandırma gayesiyle kullanılmaktadır. Günümüz modern dünyasında değerli olan hoşgörü, düşünce özgürlüğü, kültürel çoğulculuk ve sanat gibi entelektüel kavramlara karşılık olarak radikal örgütler açısından caiz, haram, yasak, gibi İslami argümanlar kullanılarak dinsel sınırlar hatırlatılmak ve bu dili üyelerine zorla kabul ettirmek istenilmektedir.²⁰⁸

ABD ve Avrupa'da yükselişe geçen İslamofobi ile Işid'in eylemleri arasında birbirini destekleyen birtakım benzerliklerin olduğu görülür. Işid tarafından gündeme gelen vahşi infaz görüntüleri, Batılı ülkelerin topraklarında gerçekleştirdiği terör saldırıları ve gayri Müslimlere yönelik tehdit içerikli mesajlar, Avrupa'da yükselen aşırı sağın ve İslamofobik oluşumların elinde Müslümanlara

---

²⁰⁵ Hilmi Karaağaç, “Ehl-i Sünnet'e Göre Tekfir Problematiği”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 0/40 (2013): 164.

²⁰⁶ Çalışkan - Okşar, “Hâricilik Anlayışının Kökenleri”, 109.

²⁰⁷ Göle, *İç İç Girişler*, 55.

²⁰⁸ Göle, *İç İç Girişler*, 61.

yönelik baskı ve şiddeti artırmanın kullanışlı bir enstrümanı haline getirilmiştir. Müslümanlara yönelik şiddet eylemlerinin camilerin kundaklanmasından Müslüman kadınların başörtülerinin yasaklanmasına varacak kadar kontrolden çıkmış bir durumda olduğu bilinmektedir.²⁰⁹

11 Eylül saldırıları sonucunda farklı bir boyuta evrilen terörizm tehlikesinin global ölçekte tüm dünyayı kuşattığı ve yayıldığı bilinmektedir.²¹⁰ Dini metinlerden beslenen²¹¹ ve İslam toplumunda aşırıcılığa meyleden kimselerin “katı ve bağnaz” din algısına sahip olması, terörizmi besleyen İslamofobik argümanların oluşmasına katkı sağlamaktadır. Nitekim tarihin derinliklerinde kriz ve kaos ortamlarından beslenerek ortaya çıkan benzer yapıların günümüzde de farklı versiyonlarının görünür olduğu bilinmektedir. Müslümanların hem haricilik din algısından hem de dini radikalizm ve terörizm tehlikesinden soyutlanması, yalnızca dinin doğru yorumlanması ve doğru din algısına sahip olmalarıyla ilişkilendirilebilir. Dolayısıyla İslam toplumlarında yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik buhranların temel nedeni Kur’an-ı Kerim’in öngördüğü yaşam tarzının ve Hz. Muhammed’in ahlakının örnek alınması fakat; bu örnekliğin pratik hayata aksettirilmemesidir.²¹²

2.2. ŞİDDET OLAYLARI VE İSLAMOFOBİ

İslamofobi kavramı ile, Müslümanlara yönelik işlenen nefret suçları, kamusal alanda yapılan ayrımcılık ve ötekileştirmelerden anlaşılacağı üzere, her türlü fiziki saldırı ve sözlü eyleme varıncaya kadar şiddet suçlarının meşrulaştıracak bir dil inşa edilmiştir.²¹³

Avrupa İrkçılık ve Yabancı Düşmanlığını İzleme Merkezi (EUMC)²¹⁴ tarafından yayınlanan *Avrupa Birliği’nde Müslümanlar: Ayrımcılık ve İslamofobi* başlıklı raporda, dinsel tahrikli olaylar hakkındaki veriler sınırlı olsa da

²⁰⁹ Bünyamin Ayhan - Mehmet Emin Çiftçi, “İşid, Propaganda ve İslamofobi”, *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2018), 26.

²¹⁰ Kurum - Avcı, “Radikalizm ve Aşırıcılıktan Terörizme”, 80.

²¹¹ Kaya, “Dini Radikalizm-Terör, Din İstismarı ve Terör Örgütlerine Katılımı Etkileyen Faktörler”, 92-93.

²¹² Çalışkan - Okşar, “Hâricilik Anlayışının Kökenleri”, 120.

²¹³ Göle, *İç İçte Girişler*, 90-91.

²¹⁴ Esposito - Kalın, *Korku ve Nefret Söylemi*, 19.

Müslümanların sözlü tehditlerle birlikte fiziksel saldırılara varacak kadar farklı biçimlerde şiddet eylemlerine maruz kaldıkları ortaya çıkarılmıştır.²¹⁵

Avrupalı devletler tarafından, İslam'a ve Müslümanlara karşı yapılan saldırıların yükselişi hususunda, kamuoyunda yapılan araştırmaların sonuçları oldukça dikkat çekici bulunmaktadır. Avrupa Birliği'nin 27 ülkesinde 23.500 kişi üzerinde kapsamlı bir araştırma yapan *European Union Agency for Fundamental Rights* (FRA) kurumun yayınladığı raporda, bu ülkelerde yaşayan her üç Müslüman'dan birinin şiddete veya aşağılanmaya maruz kaldığı belirtilmektedir. Dolayısıyla Avrupa'da, İslam ve Müslüman düşmanlığı ciddi boyutlara yükselmiştir.²¹⁶

11 Eylül saldırıları sonrası ABD başta olmak üzere şiddet eylemleri yaygınlaşmıştır. 11 Eylül 2001 günü ABD'nin Arizona eyaletinde petrol istasyonu işleten Balbir Sing Sodhi, kafasında sarık olduğu ve sakal bıraktığı için Üsame b. Ladin'in destekçisi olduğu iddia edilmiş ve en nihayetinde katledilmiştir. Saldırı sonrası öldürülen Balbir Sing Sodhi'nin gerçekte bir sikh dini mensubu olduğu anlaşılmıştır. Aslında bu saldırı ABD'de yaşanan İslamofobik saldırıların ilki olmakla tanınmaktadır.²¹⁷ Bu olay neticesinde İslamofobik nefret suçlarının şiddet eylemlerine yol açtığı bilinmektedir.

- 2003 İstanbul Saldırıları

15 Kasım 2003'de İstanbul'da Neve Şalom ve Beth İsrail Sinagogları²¹⁸ olmak üzere dört farklı noktaya yönelik bomba yüklü ikişer kamyonetin infilak etmesiyle gerçekleşen intihar saldırısında 4 teröristle birlikte 59 kişinin öldüğü ve 750 kişinin yaralandığı görülmektedir.²¹⁹

20 Kasım 2003'de yine İstanbul'da HSBC bankasına ve İngiltere Başkonsolosluğu'na yapılan saldırılar sonucu, İngiltere'nin Türkiye Büyükelçisi

---

²¹⁵ Yardım, "Postmodern Haçlı Seferi", 27.

²¹⁶ Almalı, "Yükselen İslamofobi", 7.

²¹⁷ Jeffrey Winter, "Zenofobi: Yabancıardan Neden Korkarız?", çev. Yasin Kozak vd. 15 Eylül 2014, erişim 17 Ocak 2020, <https://evrimagaci.org/zenofobi-yabancilar-dan-neden-korkariz-5298>.

²¹⁸ "Neve Şalom'a 2. Hain Terör Saldırısı!", *nevesalom.org*, 15 Kasım 2003, erişim 15 Kasım 2020, <https://www.nevesalom.org/teror.html>.

²¹⁹ "Bombalı saldırıyı düzenleyenler parçalandı", 27 Kasım 2003, erişim 20 Mart 2020, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/bombali-saldiri-yi-duzenleyenler-parcalandi-38517082>.

Roger Short ve tiyatro sanatçısı Kerem Yılmaz de olmak üzere 27 kişinin öldüğü, 500'e yakın kişinin yaralandığı bilinmektedir.²²⁰

- 2004 Madrid Tren Saldırıları

11 Mart 2004'te Madrid metrosunda gerçekleşen banliyö tren ağında ki patlamalar sonucu 193 kişi hayatını kaybetmiş, 1841 kişi ise yaralanmıştır.²²¹

- 7 Temmuz 2005 Londra Saldırıları

7 Temmuz 2005'de Londra'da el Kaide örgütü tarafından gerçekleşen bombalama saldırılarıyla 21 Temmuz'da tekrarlanan saldırılar sonucu 52 kişinin öldüğü bilinmektedir. Ayrıca İngiliz hükümeti tarafından bu saldırılar, İngiltere'nin 11 Eylül'ü olarak tanımlanmıştır.²²²

- 2015 Paris Saldırıları

13 Kasım 2015'te Fransa'da farklı noktalarda eş zamanlı bombalar patlatılmıştır. *Eagles of Death Metal* rock grubunun konseri sırasında düzenlenen saldırıda 89 kişinin öldüğü bilinirken, Fransa- Almanya dostluk maçının oynandığı Stade de France'ın yakınlarında iki patlama daha yaşanmıştır.²²³ Bombalı saldırılar sonucu 130 kişinin öldüğü ve 368 kişinin yaralandığı bilinmektedir. Saldırıları ise terör örgütü DAESH üstlenmiştir.²²⁴

İslamofobik saldırılardan biri olan ve tüm dünya kamuoyunda tepkilere yol açan Chapell Hill saldırısı, 10 Şubat 2015'te ABD'nin Kuzey Karolina eyaletinde üç Müslüman üniversiteli gencin komşuları tarafından öldürülmesiyle sonuçlanmıştır. Deah Shaddy Barakat (23) ve eşi Yusor Muhammed Ebu Salha (21)'nin North Carolina Üniversitesi'nde diş hekimliği fakültesi öğrencileri olduğu, baldızı Razan Muhammed Ebu Salha (19)'nin ise North Carolina Üniversitesi'nde mimarlık fakültesi öğrencisi olduğu bilinmektedir. Saldırıdan sonra gelen açıklamalarda polisler, bu saldırının nedenini park yeri anlaşmazlığı

---

²²⁰ "İstanbul'u bombalar sarstı", *dw.com*, 20 Kasım 2003, erişim 20 Mayıs 2020, <https://p.dw.com/p/AbV8>.

²²¹ "İspanya 11 Mart terör saldırısı kurbanlarını andı", 11 Mart 2017, erişim 11 Mart 2020, <https://tr.euronews.com/2017/03/11/ispanya-11-mart-teror-saldirisi-kurbanlarini-andi>.

²²² "Avrupa'daki büyük terör saldırıları", 18 Ağustos 2017, erişim 15 Mart 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/avrupadaki-buyuk-teror-saldirilari-/886942>.

²²³ "Paris kana bulandı: 127 ölü", *tr.sputniknews.com*, 13 Kasım 2015, erişim 13 Mayıs 2020, <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201511131019016363-paris-saldiri/>.

²²⁴ "İngiltere'deki büyük terör saldırıları", 23 Mayıs 2017, erişim 23 Mayıs 2020, <https://www.ntv.com.tr/dunya/ingilteredeki-buyuk-teror-saldirilari,ehu3tRlmZUWY4g6ZlxwdiQ>.

olarak ileri sürse de saldırının asıl nedeninin katilde uzun zamandır var olan İslam düşmanlığından kaynaklandığı açıklanmıştır. Katilin uzun zamandır gençleri rahatsız ettiği ve İslamofobik hakaretlerle gençleri aşağıladığı görülmüştür. Katilin teslim olmadan önce sosyal medya üzerinden yaptığı açıklamada kendisini “ateist” olarak tanıttığı ve hakareti kendisinin değil Barakat ve Yusor’un dini olan İslam’ın başlattığını söyleyerek, Barakat ve Yusor’a tehditler yönelttiği bilinmektedir.²²⁵ Kamuoyundan gelen yoğun tepkiler üzerine katil, mahkeme tarafından İslam karşıtı nefret suçu ile yargılanmıştır. Müslüman gençlerin cenaze törenine, sivil toplum kuruluşları da dahil olmak üzere çok sayıda kişi katılmıştır. Amerikan İslam İlişkileri Konseyi (CAIR), Kuzey Amerika İslam Toplumu (ISNA), Filistinliler için Amerikalı Müslümanlar (AMP) grubu temsilcilerinin yaptığı açıklamalarda ise İslamofobinin Amerika’da bir endüstri haline geldiği belirtilmektedir.²²⁶

Fransa İslam Konseyi’ne (CFCM) bağlı Fransa İslamofobi Gözlemevi Başkanı Abdullah Zekri’nin yazılı beyanında, 2020 yılında Fransa’da Müslümanlara yönelik 235 saldırının gerçekleştiği ifade edilmektedir. 2019 yılında ise bu rakamın 154 saldırı olduğu ve 2020 yılında ise yüzde 53 oranında arttığı belirtilmiştir. Zekri’ye göre, 2020 yılında camilere yönelik saldırıların yüzde 35 oranında arttığı belirtilmiştir. Zekri açıklamasında, 2019 yılında CFCM kuruluşunun merkezine ya da yöneticilerinin evlerine tehdit içerikli 70 mektup gönderildiği, sosyal medyada ise İslam ve Müslümanlar adına yalanların uydurulduğu ayrıca Müslümanlara yönelik şiddet ve nefret içeren mesajların bırakılmasının ürkütücü olduğu belirtilmiştir.²²⁷

16 Ekim 2020’de Fransa’nın Yvelines şehri kasabalarından biri olan Conflans- Sainte- Honorine’de Samuel Paty adlı öğretmen ifade özgürlüğü ile ilgili bir dersinde, Charlie Hebdo’nun Hz. Muhammed’i çıplak tasvir ettiği karikatürle dersini işlemiştir. Bununla birlikte Hz. Muhammed hakkında çizilen farklı karikatürleri öğrencilerine göstermesi sonucu Çeçen asıllı Abdoullakh Anzorov adlı

²²⁵ “Müslüman gençler katledildi, ABD sustu”, *sabah.com.tr*, 12 Şubat 2015, erişim 12 Şubat 2021, <https://www.sabah.com.tr/dunya/2015/02/12/musluman-gencler-katledildi-abd-sustu>.

²²⁶ “ABD’de öldürülen 3 Müslüman genç defnedildi”, 12 Şubat 2015, erişim 15 Mart 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdde-oldurulen-3-musluman-genc-defnedildi/75398>.

²²⁷ “Fransa’da 2020’de İslamofobik saldırılar yüzde 53 arttı”, *indyturk.com*, 29 Ocak 2021, erişim 30 Ocak 2021, <https://www.indyturk.com/node/307866/d%C3%BCnya/fransada-2020de-i%C3%87slamofobik-sald%C4%B1r%C4%B1lar-y%C3%BCzde-53-artt%C4%B1>.

Müslüman bir öğrenci tarafından başı kesilerek öldürülmüştür.²²⁸ Bu olayla birlikte Fransa’da İslamofobik saldırıların arttığı görülmektedir. Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron yaptığı açıklamada, saldırıyı tipik bir İslamcı terör saldırısı ve Fransa’da öğrencilerine ifade özgürlüğü dersi öğrettiği için öldürülen öğretmen olarak nitelendirmiştir.²²⁹ Fransa İçişleri Bakanı Gerald Darmanin’in ifadelerinde ise, Fransa’da İslamofobiye Karşı Kollektif (CCIF) adlı sivil toplum kuruluşu “devlet düşmanı” olarak tanımlanmıştır. Fakat Fransa’da Müslüman karşıtı nefret suçlarını gözlemleyen CCIF tarafından, bu suçlamaların iftira olduğu söylenmiş ve öldürülen öğretmenin ailesinin aranarak başsağlığı mesajı bırakıldığı belirtilmiştir.²³⁰ Bu saldırının ardından Fransa’da İslam karşıtı saldırılarda artış olduğu görülmüştür. Saldırı sonrası Fransa, İslam karşıtı saldırılara karşı tepkisiz kalırken aynı zamanda Cumhurbaşkanı Macron tarafından Müslümanları hedef gösteren yasa tasarısı hazırlanmıştır. “İslamcı ayrılıkçı” olarak bilinen bu yasanın, Müslümanların gündelik hayatlarının neredeyse her alanına kısıtlamalar getirdiği gerekçesiyle eleştirildiği görülmektedir.²³¹

Bu saldırılarla birlikte Avrupa Birliği gözünde İslam’ın bir tehdit unsuru olarak algılanması üzerine yeniden düşünmeye gidilmiştir. Saldırıları yapan failerin yakalanmasının ardından Müslümanlara yönelik uygulanan kısıtlamaların; camilerin kapatılması, Müslüman vatandaşların ülkelerinden sınır dışı edilmesi, türban yasakları, minare yasakları, Kur’an-ı Kerim’in yasaklanması çağrıları, Müslüman ülkelere gelen göçlerin engellenmesi ve İslam’ın yeniden yapılandırılması²³² gibi İslamofobik olayları yükselttiği ve yaygınlaştırdığı

---

²²⁸ “Fransa’da öğretmeni öldüren katilin, kurbanı teşhis için öğrencilere para ödediği ortaya çıktı”, *tr.euronews.com*, 21 Ekim 2020, erişim 7 Ocak 2021, <https://tr.euronews.com/2020/10/21/fransa-da-ogretmenini-olduren-katilin-kurban-teshis-icin-ogrencilere-para-odedigi-ortaya-c>.

²²⁹ Ahmet T. Kuru, “Fransa’da Macron’un konuşması ve öğretmen cinayeti: İslam ve laiklik tartışmalarında kim haklı?”, *tr.euronews.com*, 24 Ekim 2020, erişim 02 Şubat 2021, <https://tr.euronews.com/2020/10/23/fransa-macron-konusmasi-ve-ogretmen-cinayeti-islam-ve-laiklik-tartismalarinda-kim-hakli>.

²³⁰ “Samuel Paty: Fransa’da bir öğretmenin başının kesilmesiyle ilgili soruşturmada dördü öğrenci 15 kişi gözaltına alındı”, *bbc.com*, 20 Ekim 2020, erişim 13 Mayıs 2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54612743>.

²³¹ Kuru, “Fransa’da Macron’un konuşması ve öğretmen cinayeti: İslam ve laiklik tartışmalarında kim haklı?”

²³² “Macron, ‘Fransa İslamı’ beyannamesinden memnun”, *dw.com*, 18 Ocak 2021, erişim 2 Şubat 2021, <https://p.dw.com/p/3o3jz>.

görülmektedir. Bu kısıtlamalar sonucunda Avrupa Birliği açısından nefretin ve ön yargının boyutları gözler önüne serilmiştir.²³³ Bu gibi olayların yaşanması sonucu İslam’a karşı, terör, aşırılık, köktencilik kavramları ön plana çıkarılmıştır.²³⁴

2.2.1. Yeni Zelanda Cami Saldırısı ve Saldırganın Analizi

15 Mart 2019 tarihinde Yeni Zelanda’nın Christchurch şehrinde ki Nur ve Linwood camilerine Cuma namazı vaktinde Brenton Harrison Tarrant adlı terörist tarafından yapılan saldırı sonucu 51 kişinin vefat ettiği, 49 kişinin ise yaralandığı bilinmektedir. Terörist Tarrant tarafından gerçekleştirilen bu vahşi saldırıyla doğrudan doğruya Yeni Zelanda’da yaşayan Müslüman göçmen nüfusun hedef alındığı bilinmektedir.²³⁵ Ayrıca terörist, bu saldırıyı canlı yayına almak için kafa kamerası kullanmıştır. Teröristin bu tavrından saldırının dünyaya duyurulmasını istediği anlaşılabılır.²³⁶ Tüm dünyanın gözü önünde yaşanan bu vahşi katliam, bilgisayar oyunlarını aratmayacak şekilde yapılmıştır. Kayıtların incelenmesi sonucu saldırıyı gerçekleştiren teröristin, kendinden emin bir şekilde soğukkanlılıkla önüne çıkan her canlıyı öldürme ve katletme niyetinde olduğu görülmektedir. Teröristin, saldırıdan önce yaptığı hazırlıklar incelendiğinde, Müslümanlara yönelik ırkçılık, nefret ve şiddet içeren İslamofobik öğeleri, arabasında çalan müzikte ve silahlarının üzerine yazdığı yazılarda bulundurduğu görülmektedir. Ayrıca teröristin, saldırının arkasında bir manifesto bıraktığı ve bu manifestoyu internet üzerinden yayınladığı bilinmektedir.²³⁷ Nitekim terörist Tarrant’ın aracı, Yeni Zelanda polisleri tarafından durdurulmuş, Tarrant yakalanmış ve Yeni Zelanda mahkemesi tarafından ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasıyla yargılanmıştır.²³⁸

---

²³³ Övet, “Terörizm İslamofobi”,123.

²³⁴ Atikkan, *Aşırı Sağın Yükselişi*,196.

²³⁵ Osman Burak Tosun - Devrim Deniz Erol, “Yeni Zelanda Cami Saldırısını Katilin Gözünden İzlemek”, *Birikim Dergisi*, /361 (2019): 627.

²³⁶ *New Zealand mosque shooting suspect: What we know* (CBC News, 2019), erişim 15 Mayıs 2020, <https://www.youtube.com/watch?v=20fPsPBj9Ew>.

²³⁷ Sevinç, *Batı’da İslamofobi ve Psikolojik Temelleri*, 133.

²³⁸ “Yeni Zelanda’da cami saldırganına ömür boyu hapis cezası verildi”, *tr.euronews.com*, 27 Ağustos 2020, erişim 11 Ocak 2021, <https://tr.euronews.com/2020/08/27/yeni-zelanda-da-cami-sald-rgan-na-omur-boyu-hapis-cezas-verildi>.

Terörist Tarrant'ın silahına yazdığı isimler arasında, tarihte Osmanlı Devletine karşı savaşmış Lazar Hrebeljanovic, Milos Obilic, Baja Pivljanin, Novak Vujosevic gibi Sırp isimlerin yer aldığı görülmektedir.²³⁹ Ayrıca arabasında çalan şarkının sözlerinde ise “Bosna Kasabı” olarak bilinen, Bosnalı Sırpların liderliğini yapmış Radovan Karadzic’e yönelik övgüler dizildiği görülmektedir.²⁴⁰ Karadzic’in, Bosna Hersek’te 8 bin Müslüman’ı katlettiği ve Srebrenica’da soykırım suçu işlediği bilinmektedir.²⁴¹ Terörist Tarrant’ın saldırıya giderken arabasında Sırp şarkısı, *Watch out ustase and Turks (Dikkat edin Ustaşalar (Hırvat, faşist, aşırı milliyetçi örgüt) ve Türkler)*’i dinlediği görülmektedir. Şarkının sözlerinde “Krajina’dan kurtlar geliyor, (Hırvat) Ustaşalar ve Türkler korksun, Karadzic sen Sırlara liderlik et, korkusuz oldukları anlaşılın.” ifadelerinin yer aldığı görülmektedir. Şarkıda bahsi geçen *Ustaşa*, Hırvat çetelerine verilen isim olarak bilinmektedir.²⁴²

Ayrıca Tarrant’ın, yaptığı saldırıyı 2011 yılında Norveç’te 77 kişiyi öldüren Anders Breivik’ten ilham aldığını, manifestosunda vurguladığı görülmektedir.²⁴³ Tarrant’ın sosyal medya hesapları kontrol edildiğinde ise göçmen ve Müslüman karşıtlığına yönelik açıklamaların bulunduğu görülmektedir. Teröristin YouTube üzerinden yayınlamış olduğu 70 sayfalık manifestosunda, Müslümanlara ve Türklere yönelik ağır hakaretlerin bulunduğu tespit edilmiştir.²⁴⁴ Avrupa aşırı sağ hareketlerin ırkçılık ve yabancı düşmanlığı politikalarını destekleyen teröristin,

---

²³⁹ Adis Karaca - Sanela Crnovrsanin, “Teröristin silahındaki tarihi figürler dikkati çekti”, *aa.com.tr*, 15 Eylül 2019, erişim 15 Mayıs 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/teroristin-silahındaki-tarihi-figurler-dikkati-cekti/1419451>.

²⁴⁰ Mustafa Bag, “Yeni Zelanda’daki cami katliamını yapan saldırgan 43 gün Türkiye’de kalmış”, *tr.euronews.com*, 15 Mart 2019, erişim 16 Mart 2020, <https://tr.euronews.com/2019/03/15/yeni-zelanda-daki-cami-katliamini-yapan-saldirgan-43-gun-turkiye-de-kalmis>.

²⁴¹ “Cami katliamı yapan saldırganın dinlediği müziğin sırrı”, *cumhuriyet.com.tr*, 15 Eylül 2019, erişim 22 Mart 2020, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/cami-katliami-yapan-saldirganin-dinledigi-muzigin-sirri-1296197>.

²⁴² “Yeni Zelanda’daki Katliamda Saldırganın Dinlediği Müzik Dikkat Çekti”, *haberler.com*, 15 Mart 2019, erişim 16 Mart 2019, <https://www.haberler.com/yeni-zelanda-daki-katliamda-saldirganin-dinledigi-11839917-haberi/>.

²⁴³ “Yeni Zelanda’daki katliamcı saldırıdan önce manifesto yayınlamış”, *sabah.com.tr*, 15 Mart 2019, erişim 16 Mart 2019, <https://www.sabah.com.tr/galeri/dunya/yeni-zelandadaki-katliamci-saldiridan-once-manifesto-yayinlamis>.

²⁴⁴ “Yeni Zelanda manifestosu! 74 sayfalık manifesto tam oku!”, *bolgegundem.com*, 16 Mart 2019, erişim 12 Ocak 2021, <https://www.bolgegundem.com/yeni-zelanda-manifestosu-74-sayfalik-manifesto-tam-oku-775726h.htm>.

yayınlanmış olduğu Nefret Manifestosunda, 1389 yılında 1. Kosova Savaşı'nda Sultan Murad'ı şehit eden *Miloş Obilic*'ten bahsedilmiştir.²⁴⁵

Saldırıyı 2 yıl önce planladığı bilinen Tarrant'ın manifestosunda Türklerle ilgili bir bölümün de yer aldığı görülmektedir. Manifestonun “Türlklere” başlıklı bölümünde şu sözler yer almaktadır:

“Topraklarınızda huzur içinde yaşayabilirsiniz, size zarar gelmeyecek. Boğaz'ın Doğu yakasında. Tâ ki Boğaz'ın Batı yakasında bir yerde yaşamayı denerseniz, Avrupa'ya gelerseniz sizi öldüreceğiz. Konstantinopolis'e gelir, tüm cami ve minareleri yıkarız. Ayasofya minarelerden kurtulacak ve Konstantinopol hak ettiğı gibi tekrar Hristiyan şehri olacak' ifadeleri bulunmaktadır.”²⁴⁶

Manifestonun “Yüksek profilli düşmanları öldür” bölümünde ise Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Almanya Başbakanı Angela Merkel, Londra Belediye Başkanı Sadık Han şu şekilde hedef gösterilmiştir:²⁴⁷

“Toplumlarımız içinde özgürce dolaşan ama düşman olduğu çok bilinen uluslar var. Başları dik, kendilerini dokunulmaz sanarak geziyorlar. Ne kadar hatalı olduklarını çok yakında anlayacaklar. Hainler, haince öldürülmeyi hak ediyor. 3 yıl da sürse 30 yıl da sürse bu insanlar ırkımıza yaptıkları saldırıların bedelini ödemeliler. İnsansız hava araçlarına bağılı patlayıcılar, motosikletli silahlar, ne yöntem gerekirse bu hainlere bedelini ödetmeye kullanılmalıdır. Merkel, beyaz karşıtı ve Alman karşıtı her şeyin anası olarak listemin başında. Onun kadar Avrupa'ya zarar veren az kişi var. Erdoğan, insanımızın en eski düşmanının ve Avrupa'daki İslamcı grubun lideri. Bu savaş ağası, Avrupa'yı işgal eden askerlerini ziyaret ettiğinde kanının son damlasını görmeli. Onun ölümüyle Avrupa'da bulunan Türk işgalcilerden kurtulmuş olacağız. Aynı zamanda Rusya'yı da güçsüzleştirip, NATO'nun da bölünmesini sağlamış olacağız. Sadık Han, Londra'nın belediye başkanı, aynı zamanda İngiliz insanların etnik yozlaşmasının sembolü. Pakistanlı Müslüman, şu anda Londra halkının temsilcisi olarak o koltukta oturuyor. Londra, İngiltere'nin kalbi. Başka bir sebebe gerek var mı bu işgalciden kurtulmak için?”²⁴⁸

Aşırı sağcı terörist Brenton Tarrant'ın saldırıyı gerçekleştirdiğı silahların ve silah ekipmanlarının üzerine yazdığı yazılarda Türk-İslam düşmanı ve aşırı sağcı motivasyonu ortaya çıkaran İslamofobik ifadelerin yer aldığı görülmektedir. Bu

²⁴⁵ Karaca - Crnovrsanin, “Teröristin silahındaki tarihi figürler dikkati çekti”.

²⁴⁶ “Yeni Zelanda'daki katliamcı saldırıdan önce manifesto yayınlamış”.

²⁴⁷ “70 sayfa manifesto yayınlamış: Ayasofya minarelerden kurtulacak”, *cumhuriyet.com.tr*, 15 Mart 2019, erişim 15 Mart 2020, <https://www.cumhuriyet.com.tr/galeri-sayfa-manifesto-yayinlamis-ayasofya-minarelerden-kurtulacak-1295233/3>.

²⁴⁸ “Yeni Zelanda'daki cami katliamcısından manifesto: Angela Merkel'i öldür, Erdoğan'ı öldür, Sadık Han'ı öldür”, *tr.sputniknews.com*, 15 Mart 2019, erişim 16 Mart 2019, <https://sptnkne.ws/kXNg>.

ifadeler dünyada ilk kez Afyoncu tarafından tahlil edilmiştir. Yapılan bu geniş kapsamlı tahlilde görüldüğü üzere 45 tarihi karakter ve savaş isminin bulunduğu, 5 savaşın Araplarla yapıldığı, 40'dan fazlasının ise Türklerle yapılan Haçlı seferleriyle ilgili olduğu anlaşılmıştır.²⁴⁹ Katliamda kullanılan silahların ve silah ekipmanlarının üzerinde yazan bazı İslamofobik ifadeler şu şekilde açıklanmıştır:

- *Welcome to Hell*: Türkçesi “Cehenneme Hoşgeldiniz”. Göçmen karşıtlığını belirtmek için kullanılmıştır.²⁵⁰
- *Turkofagos*: Terörist Tarrant'ın saldırıdan önce Facebook hesabında yayınladığı fotoğrafta Katliam silahının üstüne büyük harflerle *Turkofagos* yani “Türk Yiyici” ifadesini yazdığı görülmüştür.
- *Malta (1565)*: Osmanlı Devleti tarafından Malta Adasının başarısız bir şekilde kuşatılması olarak bilinmektedir.
- *İnebahtı Deniz Savaşı (1571)*: İnebahtı Deniz Savaşında Haçlıların Osmanlı donanmasını mağlup ettikleri en büyük deniz mağlubiyeti olarak bilinmektedir.
- *Hotin (1621)*: Lehistan-Litvanya Birliği ordusu ile Osmanlı İmparatorluğu ordusu arasında yaşanan, Osmanlı'nın mağlubiyetiyle sonuçlanan savaş olarak bilinmektedir.
- *Viyana (1639)*: Osmanlı Devleti'nin 2. Viyana kuşatması tarihi olarak bilinmektedir.
- *Tours (732)*: Endülüs Emevi Devleti ve Franklar arasında 732 yılında yapılan Puvatya Savaşı ve Frankların galip gelmesiyle Batı Avrupa'da İslamiyet'in yayılmasını durduran savaşın yapıldığı yer olarak bilinmektedir.
- *Charles Martel (686-741)*: Çekiç Şarl lakabıyla tanınmaktadır. Ekim 732'de yapılan Puvatya Savaşında Arapların Avrupa'da ilerleyişini durduran Frank komutanı olarak bilinmektedir.
- *Gaston IV/Bearn Vikontu Gaston IV*: 1090-1131 yılları arasında hüküm sürdüğü bilinmektedir. 1. Haçlı Seferi'ne katıldığından dolayı lakap olarak

²⁴⁹ Erhan Afyoncu, “Yeni Zelanda’da katliam yapan manyağın tarihi kodları”, *sabah.com.tr*, 17 Mart 2019, <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/erhan-afyoncu/2019/03/17/yeni-zelandada-katliam-yapan-manyağın-tarihi-kodları>.

²⁵⁰ “Teröristin silahındaki ifadeler ve semboller”, *ensonhaber.com*, 16 Mart 2019, erişim 13 Mayıs 2020, <https://www.ensonhaber.com/gundem/teroristin-silahındaki-ifadeler-ve-semoller>.

le Croise (Haçlı) verilmiştir. Ayrıca 1098 yılında Antakya'nın ve 1099'da Kudüs'ün işgaline katıldığı bilinmektedir.

- *Akka Kuşatması (1189)*: 3.Haçlı Seferinde 1189-1191 yılları arasında gerçekleşmiş kuşatma olarak bilinmektedir. Haçlıların Selahaddin Eyyubi'nin elindeki Akka'yı işgal ettiği bilinmektedir.²⁵¹

- *Miloş Obiliç*: Kosova Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin 3. Padişah'ı Sultan Murat Hüdavendigâr'ı sırtından hançerleyerek şehit eden Sırp olarak bilinmektedir.

- *Janos Hunyadi (1406-1456)*: Osmanlı Devleti Padişahı 2. Murat ve oğlu Fatih Sultan Mehmet'e karşı iki defa Belgrad şehrinin Türkler tarafından alınmasını engelleyen Macar ulusal kahramanı olarak anılan Sırp Komutan olarak bilinmektedir.

- *Marcantonio Colonna (1535-1584)*: 1571 yılındaki İnebahtı Savaşı'nda Papalık kuvvetlerinin amirali olarak bilinmektedir.

- *Ernst Rüdiger von Starhemberg (1638-1701)*: 1683'teki 2. Viyana kuşatmasında Viyana'yı savunarak Osmanlı Devleti'ni yenilgiye uğratmış ve Osmanlı'nın Avrupa dan geri çekilmesine neden olan komutan olarak bilinmektedir.

- *Bajo Pivlyanin (1630-1683)*: Girit'in fethi sırasında Hersek topraklarında Venedik emrinde Osmanlılara karşı savaşıyan haydut olarak bilinmektedir. “Türk Öldüren Bajo Pivlyanin” adlı bir resminin bulunduğu bilinmektedir.

- *Şıpka Geçidi*: 1877-1878 Savaşı'nda Rus-Bulgar kuvvetlerinin Şıpka'da Osmanlı birliklerini mağlup ettiği bilinmektedir.

- *Anton Lundin-Pettersson*: 2 Ekim 2015 yılında İsveç'te Star Wars savaşıları gibi giyinerek elinde kılıçla okula gelen göçmen kökenli çocukların ağırlıklı olduğu sınıfları hedef alıp 2 göçmeni öldüren öğrenci olarak bilinmektedir.

- *Alexandre Bissonnette*: 29 Ocak 2017 yılında Kanada Quebec'deki İslam Kültür Merkezi'nde bulunan camiye saldıran, 6 Müslümanı katleden 19 kişiyi yaralayan aşırı sağcı bir terörist olarak bilinmektedir.

---

²⁵¹ Claude Cahen, *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*, çev. Mustafa Daş (İstanbul: Yeditepe Yayınevi,2016), 384

Dolayısıyla yapılan bu katliamın, Batı’da uzun süredir var olan göçmen karşıtlığı ve düşmanlığının sonucu olan İslamofobik bir saldırı olduğu anlaşılmaktadır. Terörist Tarrant’ın bu eylemi organize etmesi ve silahlarında Türk-İslam düşmanı ibarelerin bulunması, saldırının arka planında tarihi akademik bir desteğin ve örgütsel bir iş birliğinin alınmış olduğu ihtimal dahilindedir. Nitekim yüzyıllardır İslam’ın sancaktarlığını yapan Türkler olduğuna göre teröristin bariz bir şekilde Türk düşmanı olduğu da anlaşılmaktadır.²⁵²

2.3. BİLGİSAYAR OYUNLARINDA İSLAMOFOBİ

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler sonucu bireyin dijital bir dünyanın içine hapsediği görülmektedir. Günümüz teknolojisinin hızlı bir şekilde ilerlemesi sonucunda geleneksel medya tarzına alternatif olarak üretilen web tabanlı siteler oluşturulmuştur. Web 2.0 teknolojisinin kullanılmasıyla birlikte internet kullanımlarında görülen yükselişin aynı zamanda bilgisayar oyunlarına yansıdığı gözlenmektedir. Nitekim bilgisayar oyunları oynayan bireylerin, bu oyunlar sonucu eğlenceli vakit geçirdiği anlaşılmaktadır. Özellikle çocuklar ve gençlerin ilgisini çeken bu yatkınlığın bilgisayar oyunları ile gerçekleşmesi çeşitli yaş ve cinsiyetteki bireyler için tasarlanan oyunların üretilmesine neden olduğu bilinmektedir. Bilgisayar aracılığıyla oynanan oyunlar, internete bağlı olarak kullanıldığında ise geniş kitlelere ulaşabilir özellik bulundurmaktadır. Bu oyunlar, dünyanın herhangi bir ülkesinden birçok kişiyle iletişime geçilebilir tek bir platform üzerinden oynanabilir hale getirilmiştir. Böylece dijitalleşen oyun kavramının tahtı güçlendirilerek kapital pazar içinde daima yerini koruyabilir bir güce ulaşabilmesinin alt yapısı oluşturulmaktadır. Fakat bilgisayar oyunlarının hepsinin daima eğlence ve vakit geçirmek için oluşturulmadığı bilinmektedir.²⁵³

Modern dünyada satış rekorları kıran bilgisayar oyunlarına bakıldığında neredeyse bir şiddet eylemine rastlamak kaçınılmazdır. Çünkü bu oyunların içeriğinde adam öldürüp cinayet işlemekten tutun her türlü vahşiliğin sergilenebileceği görevler kullanıcılara zorunlu olarak dayatılmaktadır. Ayrıca bu

---

²⁵² Afyoncu, “Yeni Zelanda’da katliam yapan manyağın tarihi kodları”.

²⁵³ Batuhan Kalaycı - Dilek Ulusal, “Bilgisayar Oyunlarında İslamofobi”, *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 1/2 (2018): 37-38.

görevlerin kullanıcılarda daha fazla negatif imajlar oluşturduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla oyunlarda verilen görevler sonucu bireyde birtakım olumsuzlukların oluştuğu gözlemlenmektedir. Hatta korku ve nefret içerikli söylemler ve ötekileştirmeler dolaylı olarak kullanıcıların beynine yerleştirilmekle birlikte bireylerin bilinçaltılarının zehirlenmesine neden olduğu görülmektedir.²⁵⁴

Dijital oyunlar aracılığıyla üretici firmalar tarafından bir kültürün, ırkın, dinin veya ideolojinin benimsenmesine yönelik propagandalar yapılabilmekte²⁵⁵ ve bunu dayatmak için çeşitli grafikler bulundurma zorunluluğu yüklendiği görülmektedir. Belli bir zaman sonra bu oyunlar, uzun süreli oynandığında bireylerin, sanal alemi kendi benliklerinde özümsemesiyle verilen görevleri gerçek görevleriymiş gibi kabullenmesine neden olduğu gibi bireyin oyunu gerçek hayatıyla bağdaştırmasına varacak kadar tehlikeli etkilerinin olduğu gözlemlenmektedir.²⁵⁶ Aynı zamanda kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması sonucu insanların yoğun bir şekilde sanal platformlara yöneldiği görülür. Bu araçlar çeşitli açılardan kullanıcılarına yeni arzular telkin etmekte ve bu arzuların gerçekleşmesi için gerekli donanımlara vakıf olma isteği uyandırmaktadır. Fakat kullanıcıların yeterli donanıma sahip olamaması, kullanıcılara sosyal anlamda büyük bir düş kırıklığı ve doyumsuzluk yaşatır.²⁵⁷ Öyle ki bilgisayarlarda oynanan oyunların, kullanıcılarına sanal arzular aşıladığı görüldüğü gibi tüketime dayalı hayat tarzının bilinçli olarak reklamını yaptığı da görülür. Bu oyunları tasarlayan Batılı ülkelerin, kendi kültürlerini oyunlar aracılığıyla kullanıcılara empoze ettiği, kullanıcıları kendi dini ve milli değerlerine yabancılaştırdığı söylenebilir.²⁵⁸

Küresel modern dünyada gün geçtikçe yaşamın kendisi haline gelen dijital platformlar, İslam'ın ve Müslümanların etkinliğinin azaltılmasını amaçlıyor gibi gözükmektedir. Nitekim İslamofobik temalı oyunların piyasaya sürüldüğüne şahit olunmaktadır. Küresel birtakım güçlerin İslam'a ve Müslümanlara yönelik aşağılayıcı tavırları, insanlığın İslam'ı yanlış tanımasına ve İslam'a yönelik

---

²⁵⁴ Mustafa Çıngı, "Dijital Oyunseverlerin İslamofobi İçerikli Oyunlara Bakışı", *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2018): 56.

²⁵⁵ Çıngı, "Dijital Oyunseverlerin İslamofobi İçerikli Oyunlara Bakışı", 56.

²⁵⁶ Kalaycı - Ulusal, "Bilgisayar Oyunlarında İslamofobi", 37-38.

²⁵⁷ Faruk Karaca, *Yabancılaşma ve Din* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2014), 137.

²⁵⁸ Karaca, *Yabancılaşma ve Din*, 139.

olumsuz bakış açılarının oluşmasına neden olduğu görülmektedir. İslamofobik argümanların dijital platformlar aracılığıyla yayılmasıyla Müslümanlara karşı korku ve ön yargı hali oluşturulmakta, İslam’a karşı nefret ve ayrımcılık halinin meşrulaştırılması için zemin hazırlanmaktadır. Nitekim modern çağın en büyük zaman aktivitesi araçları olan televizyon, sinema, bilgisayar, tablet ve akıllı telefonlar, birtakım programlar ve oyunlar, İslam’a yönelik bilinçaltı hareketliliği oluşturmak için milyonlarca çocuğun ve gencin beynine bilinçli olarak yerleştirilmektedir.²⁵⁹

Bilgisayar oyunları kendilerini tasarlayan üreticilerin sosyal, kültürel ve siyasal konjonktürleri dolayımından geçerek dizayn edilmektedir. Bu oyunlardan yola çıkarak üreticilerinin İslam’a bakış açılarının oyunlara nasıl yansıdığını görmek görmek çokta zor olmamaktadır. Oyunlarda ki Müslüman karakter profili genellikle Batı medyasında tanımlanan Müslüman imajıyla doğrudan orantılı biçimde yansıtılmıştır.²⁶⁰ Örneğin; Batı medyasının, Müslümanları terörizmle bağdaştırarak bazen barbarlık, iki yüzlülük veya şehvetle özdeşleştirdiği gibi bazen de İslam’ın kutsal değerleriyle alay edercesine bir korku ve düşmanlık beslediği görülmektedir.²⁶¹ Dolayısıyla Batı medyasında yansıtılan egzotik ve barbar Doğudan terörist Müslümana indirgenen bakış açısının bilgisayar oyunlarına yansıtıldığı görülmektedir. Oyunlarda Müslüman karakterler; zalim, barbar, terörist, şeytanın hizmetkarları, vb. gibi kavramlarla temsil edilmiştir.²⁶²

T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı’nın 2016 yılında yayınladığı rapora göre İslamofobik argümanlar barındıran 19 bilgisayar oyunu tespit edilmiştir.²⁶³ Bakanlık tarafından bu oyunların gün yüzüne çıkarılması için bir kitapçık yayımlanmış ve “*oyunlardaislamofobi.com*” adlı bir site açılarak, kullanıcılardan İslamofobik içeriklerin bilgilerini ve ekran görüntülerini bakanlığa göndermeleri istenilmiştir.²⁶⁴ Bu oyunlar sırasıyla şu şekilde açıklanmıştır.

---

²⁵⁹ “Bilgisayar Oyunlarında İslamofobi” (T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı, 2016), 5.

²⁶⁰ Bilal Yorulmaz, “Dijital Oyunlarda Müslüman Temsili”, *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 1/2 (2018): 276.

²⁶¹ Çingir, “Dijital Oyunseverlerin İslamofobi İçerikli Oyunlara Bakışı”, 56.

²⁶² Yorulmaz, “Dijital Oyunlarda Müslüman Temsili”, 276.

²⁶³ “Bilgisayar Oyunlarında İslamofobi”, 10.

²⁶⁴ Sefa Mutlu, “Dijital oyunlarda ‘İslamofobi’ tehlikesi”, *Anadolu Ajansı*, 07 Ekim 2016, erişim 18 Ekim 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/dijital-oyunlarda-islamofobi-tehlikesi/660381>.

- *Guitar Hero 3*: Konser havasındaki bir oyun olarak oyuncularına sahne üzerinde müzik aleti çaldırma görevi veren ve müzik enstrümanı çalma oyunu olarak bilinmektedir.²⁶⁵ Milyonlarca kullanıcı tarafından oynanan bu oyunla sahnede karakterine coşkulu sıçrayışlarla Arapça “ALLAH” yazısının üstünde dans ettirilmektedir.
- *Devil May Cry 3 Dante's Awakening*: Dünyaca ünlü Third Person'ın 3. nesil oyunu olarak bilinmektedir.²⁶⁶ Müslümanların kutsal evi olan Kabe'nin kapısı, kötülüğün ve şeytan kulesine giriş kapısı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.²⁶⁷
- *Resident Evil 4*: Milyonlarca kullanıcısı olan oyunda Hz. Muhammed'in mezarının kapısı düşmanların, ordular halinde gelen zombilerin ve kötülüğün kaos ortamının kaynağı olarak lanse edilmektedir.²⁶⁸ Mescid-i Nebevi'nin kapısının üzerine *İlluminati* sembolü eklendiği görülmektedir.
- *Resident Evil 5*: Oyunun kütüphanede geçen kısmında ise kütüphanede bulunan tüm kitaplar raftayken sadece Kur'an-ı Kerim'in yerde olduğu görülmektedir.²⁶⁹
- *Call Of Duty Modern Warfare 2*: Oyun, 1.şahıs saldırı ve nişancılık oyunu olarak bilinmektedir. Dünyada ve Türkiye'de 2007 yılının en iyi oyunu seçilmiştir. Yıllık geliri 14 milyar dolar civarında olduğu bilinmektedir.²⁷⁰ Oyundaki bir bölümde harabe bir evin tuvaletinde, kirli bir klozetin tam üstünde Hadis-i Şerif ile bezeli bir çerçeve bulunmaktadır.²⁷¹ Bu çerçevede “Allah güzeldir. Güzel olanı sever.” hadisinin yazıldığı görülmektedir. Kullanıcılardan gelen yoğun tepkiler üzerine oyunda güncelleme yapılarak bu görselin kaldırıldığı bilinmektedir.
- *Call Of Duty 2*: Oyunun 4.bölümü olarak bilinen *The Battle Of El Alamein* bölümünde 2. Dünya Savaşı sırasında hücum eden birliklerle hareket eden

²⁶⁵ Çingı, “Dijital Oyunseverlerin İslamofobi İçerikli Oyunlara Bakışı”, 57.

²⁶⁶ “Bilgisayar Oyunlarında İslamofobi”, 12-13.

²⁶⁷ Mutlu, “Dijital oyunlarda ‘İslamofobi’ tehlikesi”.

²⁶⁸ Çingı, “Dijital Oyunseverlerin İslamofobi İçerikli Oyunlara Bakışı”, 57.

²⁶⁹ “Bilgisayar Oyunlarında İslamofobi”, 16-17.

²⁷⁰ “Bilgisayar Oyunlarında İslamofobi”, 18.

²⁷¹ Çingı, “Dijital Oyunseverlerin İslamofobi İçerikli Oyunlara Bakışı”, 56.

uçaklar tarafından bir caminin minaresinin doğrudan hedef alınarak yıkıldığı görülmektedir.²⁷²

- *Call Of Duty Black Ops 2*: Pakistan ve Afganistan hükümetleri tarafından bu oyun iki ülkenin halklarının terörist olarak gösterilmesinden ötürü yasaklanmıştır. Oyunda Müslümanlar ellerinde bulunan çeşitli savaş teknolojisini kullanarak dünyanın geleceğini tehdit edenler olarak gösterilmiştir. Ayrıca oyun oynarken duvarlarda ve birçok yerde “Allah” lafzı ve “Muhammed” lafzının bulunduğu gözlemlenmektedir.²⁷³

- *Counter Strike*: Oyunda iki silahlı grubun olduğu görülmektedir. Birinci grup teröristler *Arap Terrorists*²⁷⁴ olarak bilinmekte, ikinci grubun ise terörle mücadele ekibi (Counter-Terrorists) olarak bilinmektedir. Oyunda savaşın yapıldığı haritalardan birkaçı Müslüman mekanlar olarak tasarlanmıştır. Oyunda askerler teröristleri öldürürken, teröristler “Allah-u Ekber” ve “Lailahe İllallah” şeklinde seslendirilmektedir. Müslümanların yoğun tepkisinden dolayı firma tarafından yapılan güncellemeler doğrultusunda bu seslerin kaldırıldığı bilinmektedir.²⁷⁵

- *Serious Sam*: Dünyayı canavarlardan koruma hedefi üzerine kurulu olarak bilinen bu oyunda canavarlar, İslam’ın 4. halifesi olan Hz. Ali’nin kabrinden çoğalmaktadır.²⁷⁶ Bu sebeple ağır silahlarla Hz. Ali’nin kabrine saldırı içeren, vahşi bir oyun olarak bilinmektedir.

- *Clive Barkers Undying*: Oyunda ilerleyen bölümlerin birinde ana karakterin şeytanın saldırısına uğradığı görülmektedir. Ana karaktere saldıran Şeytan’ın, bu saldırıları gerçekleştirirken Kur’an-ı Kerim yazılı ayetlerden birinin üzerinde durduğu görülmektedir.²⁷⁷

- *Zack & Wiki*: Oyun, korsan karakter ve maymun ile birlikte bölüm geçerek ilerlenen kötü karakterleri öldürmek üzerine kurulan bir oyun olarak bilinmektedir. Oyunda karakterlerin, alevler içerisinde altın bir hazine etrafında

---

²⁷² “Bilgisayar Oyunlarında İslamofobi”, 20-21.

²⁷³ Mutlu, “Dijital oyunlarda ‘İslamofobi’ tehlikesi”.

²⁷⁴ Sevinç, *Batı’da İslamofobi ve Psikolojik Temelleri*, 220.

²⁷⁵ “Bilgisayar Oyunlarında İslamofobi”, 25.

²⁷⁶ Mutlu, “Dijital oyunlarda ‘İslamofobi’ tehlikesi”.

²⁷⁷ “Bilgisayar Oyunlarında İslamofobi”, 26-29.

dans ettiği gör÷lmektedir. Oyunda köt÷lük sembol÷ olan düşmanlar ölürken “Allah-u Ekber” sesi duyulmaktadır. Kullanıcılardan gelen yoğun tepkiler nedeniyle yapılan güncelleştirme sonucu bu ses efektinin oyundan çıkarıldığı gör÷lmektedir.²⁷⁸

- *Ayo Dance*: Oyun, farklı karakterleri farklı müzik aletleriyle farklı sahnelerde dans ettirmeye yönelik müziksel formlar içermesiyle bilinmektedir.²⁷⁹ Oyunda dj 5.000.000 puan kazandığında Kur'an-ı Kerim'in üzerinde şarkı söyleyip dans ettiği gözlemlenmektedir.²⁸⁰

- *Muslim Massacre*: Oyun, tek kişilik öldürme ve yok etme üzerine kurulu olarak bilinmektedir.²⁸¹ Oyun başlamadan önce Müslümanların terörist enstantanelerini anlatan bir gazete haberi verilmekte ve oyun başlatılmaktadır.²⁸² Oyunun çarşafly kadınlar ve sakallı adamları öldürme amacıyla kurulduğu gör÷lmektedir. Oyunda Müslüman kılıklı tiplerin intihar saldırıları, bombalamalar ve roketlerle saldırı yaptığı gör÷lmektedir. Oyun sonunda ise Hz. Muhammed'in öldür÷lmesi istenildiği gör÷lmektedir.²⁸³

- *Bomb Gazze*: Mobil oyun olarak oluşturulan bu oyunda, oyuncular Gazze şehrinin üzerinden masum sivil halkın (çarşafly kadınları ve cübbeli erkekleri) üzerinde uçuş yapılarak halkın bombalanmaya maruz bırakıldığı gör÷lmektedir. Kullanıcılardan gelen yoğun tepkiler sonucunda bu oyunun Google Play'den kaldırıldığı bilinmektedir.²⁸⁴

- *Minarett Attack*: Oyunun, minareleri bombalayarak patlatma amacıyla tasarlandığı bilinmektedir. Minareler üstünde sakallı ve fesli müezzinlerin olduğu gözlemlenmektedir. Oyunun, 2009 yılında İsviçre'de minare yapımının yasaklanmasını içeren referandumdan önce hem Android hem de iOS'ta yayımlandığı bilinmektedir.²⁸⁵ Oyunda, dağların hemen önünde kiliseleriyle sakin

---

²⁷⁸ Mutlu, “Dijital oyunlarda ‘İslamofobi’ tehlikesi”.

²⁷⁹ “Bilgisayar Oyunlarında İslamofobi”, 32-33.

²⁸⁰ “İslamofobi'nin kendine yer bulduğu 15 oyun”, *gzt.com*, erişim 15 Mart 2020, <https://www.gzt.com/jurnalist/islamofobinin-kendine-yer-buldugu-15-oyun-3489763>.

²⁸¹ “Bilgisayar Oyunlarında İslamofobi”, 34.

²⁸² Çıngı, “Dijital Oyunseverlerin İslamofobi İçerikli Oyunlara Bakışı”, 57.

²⁸³ “Bilgisayar Oyunlarında İslamofobi”, 35.

²⁸⁴ “Bilgisayar Oyunlarında İslamofobi”, 37.

²⁸⁵ Çıngı, “Dijital Oyunseverlerin İslamofobi İçerikli Oyunlara Bakışı”, 57.

bir İsviçre şehri bulunmaktadır. Ancak oyuncu “başlat” komutunu verir vermez yerden şehri işgal eden minarelerin yükseldiği görülmektedir.²⁸⁶ Oyuncunun ne kadar minare ya da müezzin vurursa o kadar puan aldığı görülmektedir. Vurulamayan müezzinler, oyunu kaybetmiş olmanın bir getirisi olarak durmadan ezan okuyan konumda gösterilmiştir.²⁸⁷

- *Tekken Tag Tournament*: Oyun, değişmeli modda (tag) oynanan bir dövüş oyunu olarak bilinmektedir. Oyunun, Suudi Arabistan haritasında dövüşçülerin yer aldığı platformda “Allah” lafızlı yazıların yer aldığı görülmektedir.²⁸⁸ Kullanıcılardan gelen yoğun şikayetlerden dolayı yeni gelen 1.03 güncellemesiyle bu ibarenin kaldırıldığı bilinmektedir.

- *Little Big Planet 3*: Oyun, PlayStation 3 için geliştirilen platform türündeki bir oyun olarak bilinmektedir. *Little Big Planet* ve birçok kurum tarafından 2008 yılı için “Yılın Oyunu” ödülüne layık görülmüştür. Oyunda: Ankebût suresi 57. ayetinde yer alan “Her canlı ölümü tadacaktır” ayeti ve Rahman suresi 26. ayetinde yer alan “Her canlı yok olacaktır.” ayetleri sözlü bir şekilde arka plan müziği olarak verilmektedir. Kur’an-ı Kerim ile alay ettiği düşünüldüğü için Müslümanlar tarafından yoğun tepkilerin verilmesi üzerine oyun firması tarafından ayet seslerinin oyundan kaldırıldığı bilinmektedir.²⁸⁹

- *Command Conquer Generals Zero Hour*: Oyunda GLA adlı İslamcı bir terör örgütü bulunmaktadır. Bu terör örgütü tarafından yapılan saldırılarda canlı bombalar ve kimyasal silahların kullanılmasıyla toplu katliamlar gerçekleştirilmektedir.²⁹⁰

- *Faith Fighter*: Oyunda çeşitli dini karakterlerin birbirleriyle dövüştürüldüğü görülmektedir. Karakterlerin yüzleri sansürsüz olarak verilmekte ve Hz. Muhammed’in yüzünü temsilen bir imaj yaratıldığı görülmektedir. Yoğun tepkiler sonucunda Hz. Muhammed’e benzetilmeye çalışan karakterin yüzü kaldırılmış onun yerine başında sarık, belinde kılıç, ayağında çarık olan bir karakter

---

²⁸⁶ “Bilgisayar Oyunlarında İslamofobi”, 38.

²⁸⁷ Mutlu, “Dijital oyunlarda ‘İslamofobi’ tehlikesi”.

²⁸⁸ “Bilgisayar Oyunlarında İslamofobi”, 40-41.

²⁸⁹ Çingı, “Dijital Oyunseverlerin İslamofobi İçerikli Oyunlara Bakışı”, 57.

²⁹⁰ “Bilgisayar Oyunlarında İslamofobi”, 42-43.

oluşturulmuştur. Bu karakterin dövüşü kazandığında ise “Allah-u Ekber” sesleri çıkardığı görülmektedir.²⁹¹

- *Wolfteam*: Online platformlara bakıldığında oyuna, çeşitli ülkelerden milyonlarca katılım sağlandığı anlaşılmaktadır. Oyunun konusunun, kurt adamlar ve insanların savaşı olarak tasarlandığı görülmektedir. Oyunda 9. Osmanlı Padişah’ı Yavuz Sultan Selim elinde silahlı biri olarak karakterize edilmekte ve kurda dönüştürüldüğü görülmektedir. Oyun haritalarında Türk İslam Tarihinde önemli olan kutsal yapıtların yer aldığı gözlemlenmektedir. Örneğin; Topkapı Sarayı savaş bölgesi olarak tasvir edilmiştir. Yoğun tepkiler sonucu bu eklentilerin oyundan çıkarıldığı görülmektedir.²⁹²

- *Hitman*: IO Interactive tarafından geliştirilen bir video oyun serisi olarak, DNA’sı değiştirilmiş bir askeri karaktere, oyunun senaryosuna göre düşmanları öldürme ve yok etme görevleri verildiği gözlemlenmektedir.²⁹³ Oyunda İslamofobik öğelerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Örneğin; bir haritada Ana karakterin, oyuna başlarken ezan okuyan bir müezzin Arap’ı öldürüp, silahını alarak sonra namaz kılınan caminin kubbesinden tüfeklerle etrafa ateş ettiği görülmektedir.²⁹⁴

Yapılan araştırmalar sonucunda İslam dininin özünün sindirilmesi ve yok edilmesi amacıyla tasarlanan bilgisayar oyunlarında, hedeflenen amacın Müslümanları kötü göstermek olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeple İslam’ı olumsuz niteliklerle özdeşleştiren çevrelerin, Müslümanlara yönelik bilinçli bir şekilde algı operasyonu yaptığı görülmektedir. Medya kuruluşları tarafından yayımlanan haberler neticesinde Batılı çevrelerce tasarlanan oyunlarda Müslüman profilinin içi “terörizm” göndermeleriyle doldurulmaktadır.²⁹⁵ Dolayısıyla teknolojinin gelişmesi sonucu dünyaya hızlıca yayılan bilgisayar oyunlarındaki olumsuz imajların, Taliban, el Kaide, Boko Haram, Daesh, vb. gibi terör örgütlerinin İslam ve Müslümanlarla bağdaştırılmasına neden olduğu bilinmektedir. Terör

---

²⁹¹ “İslamofobi’nin kendine yer bulduğu 15 oyun”.

²⁹² “Bilgisayar Oyunlarında İslamofobi”, 48-49.

²⁹³ Çingir, “Dijital Oyunseverlerin İslamofobi İçerikli Oyunlara Bakışı”, 78.

²⁹⁴ Deniz Gök, “Tutkunu Olduğumuz Oyunlar Aslında İslam Düşmanlığı mı Yapıyor?”, 2016, erişim 7 Ocak 2021, <https://onedio.com/haber/tutkunu-oldugumuz-oyunlar-aslinda-islam-dusmanligi-mi-yapiyor--733901>.

²⁹⁵ Yorulmaz, “Dijital Oyunlarda Müslüman Temsili”, 282.

örgütlerinin yaptığı eylemlere paralel olarak ABD ve AB’de İslamofobik saldırıların arttığı gözlemlenmektedir.²⁹⁶

Dijital platformlarda İslam’ın terörist ve kötülük timsali olarak gösterilmesi nedeniyle Batı’da yaratılan İslamofobinin ne kadar arttığı anlaşılmaktadır. Bu oyunların oynanmasıyla beraber insanların İslam dinini yanlış tanımladığı görülmektedir. Nitekim üretilen oyunlarda yaratılan Müslüman temsillerinde; Müslüman, cinayet işleyen, hırsızlık yapan, muhabbet tellalığı yapan, zina eden, vb. gibi sıfatlarla nitelendirilmektedir.²⁹⁷ Dolayısıyla Batı’nın, İslam’ı yanlış tanıtmaması ve yanlış aktarması sonucunda, Müslümanlara yönelik haramları helalleştirme gibi algı operasyonları yapılarak her türlü olumsuzluğun altında İslam dini olduğu gibi bir izlenim yaratılmaktadır.²⁹⁸

---

²⁹⁶ Çingı, “Dijital Oyunseverlerin İslamofobi İçerikli Oyunlara Bakışı”, 58.

²⁹⁷ Yorulmaz, “Dijital Oyunlarda Müslüman Temsili”, 283.

²⁹⁸ “Bilgisayar Oyunlarında İslamofobi”, 7.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLAMOFOBİ İLE MÜCADELE

3.1. İSLAMOFOBİ İLE MÜCADELE KAPSAMINDA KUR'AN'IN BAKIŞ AÇISI

Kur'an-ı Kerim'in indiriliş sürecinde dönemin önemli şehri olan Mekke'de az da olsa Yahudi ve Hristiyan (Ehl-i Kitap) nüfusunun bulunduğu bilinmektedir. Hz. Muhammed ve ashabı tarafından bu nüfusla doğrudan iletişime geçilmesi ise Medine döneminde yaşanmıştır. Medine şehrinin nüfusunun neredeyse yarısının Yahudilerden oluştuğu bilinmektedir. H. 622 yılında Hz. Muhammed'in Medine'ye hicretiyle birlikte toplumsal açıdan yaptığı ilk uygulamanın Medine Antlaşması olduğu bilinmektedir.²⁹⁹ Bu antlaşma, Medine'de yaşayan farklı topluluklarla ortak bir paydada buluşma gayesini hedef edinmiştir.³⁰⁰ Bu vesikanın 2. ve 25. Maddelerinde Yahudiler ve Müslümanlar vatandaşlık veya siyasal birlik olma açısından tek bir toplum (ümme) olarak kabul edilmiş ve herkesin dininin kendine ait olduğu şu şekilde bildirilmiştir.³⁰¹

2. Vesikayı imzalayanlar diğer insanlardan ayrı bir ümmet teşkil eder.

25. Avfoğulları Yahudileri müminlerle birlikte bir ümmet teşkil eder. Yahudilerin dinleri kendilerine, müminlerin dinleri de kendilerinedir. Buna ilahları da dahildir.³⁰²

Kur'an-ı Kerim'in nüzul sürecinde ehli kitap olarak nitelenen Yahudi ve Hristiyanlar hakkında indirilen ayetler incelendiğinde üslubun oldukça yumuşak

---

²⁹⁹ Bernard Lewis , *Ortadoğu İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi*, çev. Selen Y. Kölay (Ankara: Arkadaş Yayınları, 2017), 67

³⁰⁰ Mustafa Özkan, "Medine Vesikası", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2019), 2/212-215.

³⁰¹ Okuyan, "Kur'an Verilerine Göre "Öteki"nin Konumu", 177.

³⁰² Özkan, "Medine Vesikası", 2/212-215.

olduğu gözlemlenmektedir.³⁰³ Örneğin; Ankebût suresi 46. ve 47. ayetlerde görüldüğü üzere zulüm ve haksızlıktan uzak durdukları müddetçe Ehl-i Kitap ile güzel ilişkilerin ve güzel tartışmaların yapılması gerektiği bildirilmiştir.

*“İçlerinden haksızlığa sapanlar dışında Ehl-i kitap’la mücadelenizi sadece en güzel yolla sürdürün ve deyin ki: “Bize indirilene de size indirilene de inandık. Bizim tanrımız da sizin tanrınız da birdir. Biz O’na teslim olmuşuzdur.”*³⁰⁴

*“İşte biz kitabı sana böyle indiriyoruz. Kendilerine kitap verdiklerimiz ona iman ederler, şunlardan da (müşrikler) ona inananlar var. Ayetlerimizi kafirlerden başkası inkâr etmez.”*³⁰⁵

Örneğin başka bir ayette ise Müslümanların bilgileri dışında bir konuyla karşılaştıkları durumda kendilerinden önce gelen zikir ehline sormaları şu şekilde tavsiye edilmiştir:

*“Senden önce de ancak kendilerine vahiy indirdiğimiz kişileri peygamber olarak gönderdik. Eğer bilmiyorsanız bilgi sahibi olanlara sorun.”*³⁰⁶

Dolayısıyla bu ayette ifade edildiği gibi Kur’an-ı Kerim’de Ehl-i Kitap’ın referans gösterilip, onore edildiği görülmektedir.

Kur’an-ı Kerim’in Ehl-i Kitaba yönelik bu kadar yumuşak bir üslup takınmasının nedeni ise Ehl-i kitabı, Arap Müşriklerden daha yakın görmesi ve ilahi kaynaklı bir din içerisinde olmasından ötürü en azından ortak bir paydada birleşebilecek değerlerinin olduğunu belirtmek olduğu söylenebilir.³⁰⁷

Yüce Allah Kur’an’da, insanlar arası ilişkilerde şer, küfür, suç işleme, isyan, anarşi, zulüm, cinayet gibi her türlü fitnenin yasak olduğunu bildirmiştir. Bu yasaklara uymayan kimseler Kur’an’da “şeytanın adımlarını takip edenler” sıfatıyla isimlendirilmiş ve bu kimselerin dolaylı olarak Allah’ın yasakladığı bir davranış içerisinde olduğu bildirilmiştir. Bu konu Kur’an-ı Kerim’de şu ayetlerle ifade edilmiştir:

“Allah’a verdikleri sözü pekiştirdikten sonra bozanlar, Allah’ın korunmasını emrettiği bağı koparanlar ve yeryüzünde fesat çıkaranlar var ya işte

³⁰³ Okuyan, “Kur’an Verilerine Göre “Öteki”nin Konumu”, 177.

³⁰⁴ el-Ankebût 29/46.

³⁰⁵ el-Ankebût 29/47.

³⁰⁶ el-Nahl 16/43.

³⁰⁷ Okuyan, “Kur’an Verilerine Göre “Öteki”nin Konumu”, 178.

rahmetten mahrum olmak da onlar içindir; dünyanın kötü sonu da onlar içindir.”

308

*“Allah’ın sana verdiğinden ahiret yurdunu kazanmaya bak ve dünyadan nasibini unutma! Allah sana ihsan ettiği gibi, sen de insanlara ihsanda bulun. Yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışma! Şüphesiz Allah bozguncuları sevmez.”*³⁰⁹

Yukarıdaki ayette insanlara, dünya ve ahiret mutluluğu için gereken tüm özenin gösterilmesi, insanlara iyilik yapılması ve toplumda fitne oluşturan unsurlardan kaçınılması emredilmiştir.

*“İşte bundan dolayı İsrailoğulları’na şöyle yazmıştık: "Bir cana kıymaya veya yeryüzünde fesat çıkarmaya karşılık olması dışında, kim bir kimseyi öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir can kurtarırsa bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur." Şüphesiz peygamberlerimiz onlara apaçık deliller getirdiler. Ama bundan sonra da onların çoğu yeryüzünde taşkınlık göstermektedirler.”*³¹⁰

Yukarıdaki ayetten de anlaşılacağı üzere, İslam dininde terör ve şiddet gibi taşkınlıklara müsaade edilmesi ve bunlara benzer her türlü bozgunculuk faaliyetleri yasaklanmıştır. Hatta bu tarz girişimlerde bulunan kimseler lanetlenmiş ve bir insan öldürmenin bütün insanları öldürmek kadar kötü bir eylem olduğu belirtilmiştir.

İslam dini, insanların fikir, düşünce, yaşama hakkı, din ve vicdan özgürlüğü gibi evrensel değerlerini garantiye almasıyla bilinmektedir. İslam’da, insanlar arasında kargaşa çıkartmak, anlaşmazlık, dedikodu, gıybet gibi insanların birbirleri hakkında olumsuz düşüncelere kapılmasına neden olan faaliyetler yasaklanmıştır.³¹¹

*“Dinde zorlama yoktur. Doğru eğriden açıkça ayrılmıştır. Artık kim sahte tanrıları reddeder de Allah’a inanırsa kopmayan sağlam bir kulpa yapışmıştır. Allah her şeyi işitir ve bilir.”*³¹²

---

³⁰⁸ el-R’ad 13/25.

³⁰⁹ el-Kasas 28/77.

³¹⁰ el-Mâide 5/32.

³¹¹ Sönmez Kutlu, *Çağdaş İslami Akımlar ve Sorunları*, (Ankara: Fecr Yayınları, 2018), 150.

³¹² el-Bakara 2/256.

*“Sen, onlar üzerinde bir zorba değilsin.”*³¹³

Yukarıdaki ayetlerde ifade edildiği gibi her türlü terör faaliyeti ve şiddet eylemlerini meşrulaştırarak insanların üzerinde fikri bir zorbalık kurma tahakkümü kesinlikle yasaklanmıştır.³¹⁴

İslam’ın tebliğ edilmesinde, zorbalık ve baskı yerine bilgi ve belgeye dayalı güçlü kanıtlara ulaşma, yumuşak sözlülük, hikmet ve güzelce tartışma gibi yöntemlerin tercih edilmesi önemsenmektedir. İslam dininin, insanların inanç özgürlüklerine karışmadığı gibi onları baskı altında tutarak zorla Müslüman yapma amacı taşımadığı belirtilmektedir.³¹⁵ Çünkü bu uygulamaların İslamiyet’in özüne ve ruhuna aykırı bir durum teşkil ettiği Kur’an’da şu şekilde ifade edilmiştir:

*“Rabbinin yoluna, hikmetle, güzel öğütlerle davet et; onlarla en güzel yöntemle tartış...”*³¹⁶

*“De ki: ‘İşte bu benim yolumdur. Ben ne yaptığımı bilerek Allah’a çağırıyorum.’”*³¹⁷

*“Sen onlara sırf Allah’ın lütfu sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi. Onları affet, onların bağışlanmasını dile, iş hakkında onlara danış, karar verince de Allah’a güven, doğrusu Allah kendisine güvenenleri sever.”*³¹⁸

Müslümanların kendi aralarında dini vazifeleri olan, “emr-i bil maruf nehy-i an-il münker” ibadetini yerine getirmek için gereken teşvikleri yapmalarında serbest olduğu bilinmektedir. Ancak, kimsenin dünyevi ibadeti yapmadığı gerekçesiyle keyfi uygulamalara maruz bırakılması yasaklanmıştır. Aksine bu tarz zorba ve baskıcı uygulamalardan beslenen terör örgütleri meşrutiyetini dini esaslar üzerine temellendirebilecek argümanlar üretebilmektedir. Dolayısıyla bu durumun İslam dinine tamamen aykırı bir özellik taşıdığı bilinmektedir. Çünkü inanç ve ibadetlerin yalnızca Allah’a yönelik olduğu zaman değer taşıdığı bilinmektedir.

---

³¹³ el-Gâşiye 88/22.

³¹⁴ Kutlu, *Çağdaş İslami Akımlar ve Sorunları*, 150.

³¹⁵ İsmail Hakkı Atçeken, “İslam’da Hoşgörü ve Hz. Peygamber’in Hoşgörü Anlayışı”, Sefa Mutlu, “Dijital oyunlarda ‘İslamofobi’ tehlikesi”, *Anadolu Ajansı*, 07 Ekim 2016, erişim 21 Mart 2020, *Sonpeygamber.info / İslam*, 25 Aralık 2009, <https://www.sonpeygamber.info/islam-da-hosgoru-ve-hz-peygamber-in-hosgoru-anlayisi>.

³¹⁶ el-Nahl 16/125.

³¹⁷ el-Yusuf 12/108.

³¹⁸ el-Âl-i İmrân 3/159.

Diğer yandan baskı ve zorbalıkla egemenlik tesis etmeye çalışan bir toplumda, insanlar kendi arzularından daha çok zorunda kaldıkları için Müslüman olma mecburiyetinde bırakılmaktadır. İslam için aslolan ise, insanların daima hikmet ve güzel öğütle çağırılması, bireylere her türlü özgürlük haklarının verilip, kendi rızalarıyla kalben ve vicdanen Müslümanlığı seçmesinin öneminden bahsedilmiştir.³¹⁹

Müslüman'ın diğer bir adının ise *mü'min* olduğu bilinmektedir. *Mü'min*'in ise kendinde güvenin ve emniyetin bulunduğu kişi anlamına geldiği malumdur. Allah'ın isimlerinden biri olan *Mü'min*'in, kendi iç dünyasına güven ve emniyet tesis etmesi gerektiği gibi dış dünyasına da güven ve emniyet vermesiyle görevli olduğu bildirilmektedir.³²⁰ Örneğin, Hz. Muhammed'in hayatına bakıldığında tebliğden önceki hayatında dahî sözünde duran, mert, doğru sözlü ve güvenilir kimse olduğu için halk nezdinde *Muhammed'ül Emin* lakabıyla anıldığı bilinmektedir.³²¹ Hatta ailesinin ve toplumun güvenini kazanan Hz. Muhammed'in, toplumdaki zulüm ve haksızlığı engellemek adına Mekke'de bulunan *Hilfu'l Fudul* (Erdemliler Topluluğu)'a davet edildiği ve bu topluluğa katılmasından dolayı çok memnun kaldığı bilinmektedir. Hz. Muhammed, 25 yaşına geldiğinde yaptığı ahlaklı ve dürüst ticaretler sonucunda Hz. Hatice'nin güvenini kazanmış ve Hz. Hatice'nin evlilik teklifine mazhar olunduğu bilinmektedir. Örneğin; başka bir yerde ise Hz. Muhammed'in, 35 yaşına geldiğinde Mekke toplumu tarafından Hakemlik görevine davet edildiği, Kabe'nin tamirinde Hacerü'l Esved taşının yerine konulması için bu görevi üstlendiği, toplumu büyük bir kargaşadan kurtardığı bilinmektedir. Mekke halkı tarafından Hz. Muhammed'in hakemlik görevine davet edilmesiyle ona duyulan güvenin önemli bir noktaya ulaştığı görülmektedir.³²²

Tarihte Türklerin fethettikleri yerlerde farklı din ve mezhep mensuplarına karşı şefkat ve hoşgörü ile muamele ettikleri bildirilmiştir. Örneğin; Haçlı kaynaklarında nakledilen bilgiye göre, Anadolu'yu ve kutsal yerleri Müslüman Türklerden geri almak için başlatılan Haçlı Seferleri sonucunda bozguna uğrayan

---

³¹⁹ Kutlu, *Çağdaş İslami Akımlar ve Sorunları*, 153.

³²⁰ Kutlu, *Çağdaş İslami Akımlar ve Sorunları*, 149-150.

³²¹ Kutlu, *Çağdaş İslami Akımlar ve Sorunları*, 160.

³²² M. Ali Kapar, "Hz. Peygamber'in Güvenilirliği", *İSTEM* /1(2003): 40.

Haçlı donanmasının aç, susuz, yaralı kalan esirlerine Türklerin şefkat ve yardım eli uzattığı nakledilmiştir.³²³ Başka bir örnekte ise, Ermeni, Süryani ve Rum kaynaklarında, Bizanslıların dinî ve ekonomik zorbalıklarından bahsedilmiş, Selçuklu Devletinin ise dinî hoşgörü ve adaletli devlet yönetiminden bahsedilmiştir. Örneğin; cihan hakimiyeti düşüncesi ile Osmanlı Devleti 3 kıtada asırlar boyunca büyük bir coğrafyaya hükmetmiş ve yayılmıştır. Osmanlı Devleti'nin varlığını yüzyıllardır devam ettirmesindeki en önemli özelliğin, İslam'ın öngördüğü barış, hoşgörü ve adalet prensipleriyle Medeniyet algısını şekillendirmiş olmasıdır. Osmanlı Devleti'nin dünyaya adalet ve hoşgörüyle yaklaşması sonucu Müslümanlar adil kişiler olarak tanınmıştır. Örneğin; Batılı ülkeler tarafından zulüm, işkence ve holokost benzeri soykırıma maruz kalan Yahudiler, Osmanlı Devleti'ne sığınma talebinde bulunmuştur. Aynı zamanda farklı etnik kökene sahip olan bireylerin de Osmanlı Devleti'ne iltica talebinde bulundukları bilinmektedir. Osmanlı Devleti, çok kültürlü yapısından dolayı farklı din, ırk ve mezhepten olan insanlara kültür ve geleneklerini devam ettirebilme özgürlüğü tanımış ve bu topluluklara çeşitli imtiyazlar sunmuştur.³²⁴

3.2. HZ. MUHAMMED ÖRNEKLİĞİNDE İSLAM'IN TANITILMASI

İslam ve Müslüman kelimelerini kullanarak insanların aklında olumsuz tipolojiler üretmeye çalışan Avrupa, insanlığın İslam dini ve Hz. Muhammed'le tanışmasını engellemek amacıyla kara propagandalar üretme yoluyla İslamofobik setler örme girişiminde bulunmaktadır. Bunu yaparken Batı'nın bilinçli olarak, İslam'a ve Hz. Muhammed'e yönelik hakaret içerikli eylemler ve tavırlar sergilediği, İslam'ı ve peygamberini şiddet yanlısı, kadın düşmanı, barbar, bağınaz, ilkel ve gayri medeni şekilde göstermeye çalıştığı bilinmektedir.³²⁵ Dolayısıyla İslam'a ve peygamberine yönelik bu olumsuz tavırları ortadan kaldırmak ve İslam'ı

³²³ Mehmet Sağlam, "Geleneksel Türk Hoşgörüsü", *Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 8/23 (1996): 361.

³²⁴ Sağlam, "Geleneksel Türk Hoşgörüsü", 361-363.

³²⁵ "İslamofobinin yaygınlaşması Müslüman varlığına tehdit", *aa.com.tr*, 15 Ocak 2015, erişim 6 Şubat 2021, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/islamofobinin-yayginlasmasi-musluman-varligina-tehdit/83782>.

doğru bir şekilde tanıtmak için Hz. Muhammed'in örnekliği önemsenmektedir. Toplumsal açıdan farklı kimliklerle bir arada yaşama hususunda Hz. Muhammed'in hayatında ortaya koyduğu örneklerin, İslam dünyasına ve modern dünya insanlığına katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Örneğin; İslam Medeniyetinin oluşumunda Hılfu'l Fudul, Medine Sözleşmesi ve Veda Hutbesi gibi örnekleri farklı inanç ve kültür yapıları içerisinde barındıran kozmopolit toplumların birlikte yaşama ve sorunların çözümü noktasında önemli bir işlev üstlenmiştir.³²⁶ Bu örnekler modern çağda yaşayan Müslümanların, Hz. Muhammed'in içinde bulunduğu kozmopolit toplumda, ehli kitap, müşrik ve münafıklara karşı göstermiş olduğu hoşgörü ve tahammül yapısının günümüze uyarlanması ve farklı inanç, kültür ve gelenekten gelen insanlara karşı sergilenmesi bakımından önemsenmektedir.

Hz. Muhammed'in toplumda insanları dillerine, dinlerine, renklerine, cinslerine ve ekonomik konumlarına göre ötekileştirmede bilinmektedir. Üstünlüğün yalnızca takvada olduğunun altı çizilerek herkesin eşit olarak kabul edildiği, bunun sonucunda ise Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Bilal, Hz. Zeyd gibi diğer sahabiler arasında hiçbir fark gözetmediği bilinmektedir.³²⁷

Hz. Muhammed'in çok kültürlü bir toplum yapısına sahip olan Medine'ye hicretinden sonra ilk olarak Medineli yerli Müslümanlar (Ensar) ile Muhacir Müslümanlar arasında yakınlaşmayı ve dayanışmayı sağlayan adımlar attığı bilinmektedir. Muhacir Müslümanların yalnızca Araplardan oluşmadığı bilindiği gibi Bilal-i Habeş gibi Afrikalı ve Selman Farisi gibi İranlı Müslümanlardan oluştuğu bilinmektedir. Hz. Muhammed'in çeşitli bölge ve kabilelerden meydana gelen ve farklı diller konuşan Müslümanları bir araya getirmesi bakımından çok kültürlü bir toplum ideali hedeflediği görülür. Dolayısıyla Hz. Muhammed'in Müslümanlar arası kardeşlik duygularını ön plana çıkaran sosyal yardımlaşmayı teşvik ettiği gözlenir. Ayrıca çok kültürlü bir toplumun temel yapı taşını, kabile ve soy gibi etnik ve kültürel bölünmüşlüğü ötesinde bir kavram olan ümmet bilincinin oluşturduğu gözlenir. Dolayısıyla bu kavramla zaman ve mekândan bağımsız

---

³²⁶ Kemal Göz, "İslam Toplumunda Birlikte Yaşama Kültürünün Dönüm Noktaları", *The Journal of Academic Social Science Studies* 55/2 (2017), 234-235.

³²⁷ Hamit Dikmen, "Hz. Peygamberde Hoşgörü ve İnsan Sevgisi", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/2 (2003): 129-130.

olarak birlikte yaşama ve çok kültürlü yaşam modelinin temelini atıldığı görülür.³²⁸

Batı tarafından İslam, kadın düşmanlığı ve erkek egemenliğini benimseyen bir din olarak lanse edilmektedir. Halbuki bu durum, Müslümanların kadın haklarına karşı gerekli özeni göstermeyişi ve Batı'nın İslam'a ön yargılı bakmasından kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı kadının haklı arayışının feminizm aldatmacasıyla farklı mecralara çekildiği görülmektedir.³²⁹ İslam'ın kadın haklarına verdiği değer ve hassasiyetin ne kadar önemli olduğu Hz. Muhammed'in hayatıyla tatbik edilmiştir. Örneğin; Allah tarafından erkekler ve kadınların birbirlerinin örtüsü olarak nitelendirilmesi³³⁰, Veda Hutbesinde kadın haklarını gözetip korumakla tüm insanların sorumlu tutulduğu, Hz. Muhammed'in eşlerinin kamusal alanda aktif rol üstlendikleri, kadın sahabilerin günlük hayatta gerek ev içinde gerek ev dışında çeşitli meslekler edindikleri, toplumda lider pozisyonlarda görevlendirilmeleri, düzenli olarak camilere gittikleri, toplu ibadetlere katıldıkları, hicret ve biatlere katıldıkları, savaflara katılıp yaralılara yardım ettikleri, Hz. Muhammed'le fikir alışverişlerinde bulundukları bilinmektedir. Bu örneklerden yola çıkarak kadınların kamusal alanda aktif rol oynamaları teşvik edilmiştir. İslam dini ile kadın, sosyal statüsü yüksek bir konuma getirilmiş, kadının medeni, sosyal, siyasi, ekonomik, eğitim ve hukuki hakları garanti altına alınmıştır.³³¹ İslam'da insani niteliklerinden ötürü kadın ve erkek eşit konumda kabul edilmiş, hak ve sorumluluklar kapsamında kadının erkeklerle eşit statüde bulunması gerektiği bildirilmiştir. Dolayısıyla İslam dini ve Hz. Muhammed tarafından, kadın haklarına gereken hassasiyetin gösterilmesi konusunda insanlar uyarılmış ve kamusal alanda kadının statüsü önemsenmiştir.

Hz. Muhammed'in sevgi ve merhamet dolu bir rehber olması, sadece Müslümanları değil, dili, dini, ırkı, rengi ne olursa olsun tüm insanlığı kuşatıcı bir özelliğinin bulunduğu bilinmektedir. Hz. Muhammed'in günlük hayatında Yahudi bir kişinin cenazesi yoldan geçerken ayağa kalkarak saygı göstermesi, gayri

---

³²⁸ Süleyman, Dinçer. "Hz. Muhammed (sav) Döneminde Çok Kültürlü Toplumsal Yapısıyla Medine'de "Birlikte Yaşama Modeli"nin Temelleri". *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/2 (2020): 1251.

³²⁹ Esposito - Kalın, *Korku ve Nefret Söylemi*, 164.

³³⁰ el-Bakara 2/187.

³³¹ Caner Taslaman - Feryal Taslaman, *İslam ve Kadın*, (İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2019), 30-37.

Müslimlerle olan ilişkileri, kız çocuklarına değer vermesi³³², kendisine kin ve nefret duyanlara karşı merhametli olması, bireyler ve toplumlar arası diyalogları geliştirme gayreti, güven ve huzurun hâkim olduğu bir toplum inşa etmesi bakımından Müslümanlara örneklik teşkil etmektedir.

3.3. AŞIRI İSLAMİ GRUPLARLA MÜCADELE KAPSAMINDA MÜSLÜMANLARIN ROLÜ

11 Eylül travmalarından sonra yaşanan hadiseler bağlamında dünyaya küresel bir icat olarak yerleşen ve endüstrileşen İslamofobi salgını hızla yayılmaktadır. Bu olaylarla birlikte İslam dini, terörizme indirgenerek fundamentalist³³³, radikal, aşırı ve şiddet yanlısı konumuna itilerek ötekileştirilmektedir.³³⁴ Zihniyetlerini ve dini referanslarını İslam dininden aldığı iddia eden aşırı dini grupların, kendilerine has kullandıkları konvansiyonel jargon ifadeler³³⁵ nedeniyle Müslümanları, dinin doğru anlaşılması ve yorumlanması hususunda bilimsel çalışmalar yapmaya yöneltmektedir. İslam'ı, selefi aşırıcilık anlayışına hapsederek modernite karşıtı bir pozisyona taşıyan aynı zamanda modernizme karşı silahlanma yapılması gerektiğine yönelik propagandalar yapan aşırı dini grupların, Müslümanların terörist olarak tanınmasına ve İslam'ın terör dini olarak anlaşılmasına neden olduğu bilinmektedir.³³⁶ Çünkü Batı tarafından, İslam'a ve Müslümanlara yönelik İslamofobik nefret söylemlerinin, radikal oluşumların güçlenmesine ve motivasyonlarına katkı sağlayacak argümanlar içerdiği bilinmektedir. Dolayısıyla bu grupları besleyip büyüten ve dinamizme eden en büyük etkenin Batı'nın İslamofobik dili ve politikaları olduğu ifade edilebilir.³³⁷

İslam'da cihat, darül harp, küfür, vb. gibi kavramların Aşırı dini gruplar tarafından yanlış kullanılması sonucu Batı tarafından İslam, terör, vandallık, barbarlık ve şiddet yanlısı bir din olarak algılanmaktadır. Bu grupların İslam adına

---

³³² Hamit Dikmen, "Hz. Peygamberde Hoşgörü ve İnsan Sevgisi", 131-135.

³³³ Kutlu, *Çağdaş İslami Akımlar ve Sorunları*, 22.

³³⁴ H. Ezber Bodur, "Dini Motifli Terör Fenomeni ve İslam'ın Siyasal İstismarı", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, /5 (2005): 74.

³³⁵ Kutlu, *Çağdaş İslami Akımlar ve Sorunları*, 64.

³³⁶ Muhammed Faruk Çakır vd., "Radikalleşme, Şiddet İçeren Aşırılık ve Terörizm" (Ankara: Polis Akademisi Yayınları, (2017), 19.

³³⁷ Bodur, "Dini Motifli Terör Fenomeni ve İslam'ın Siyasal İstismarı", 82.

yaptıkları eylemler neticesinde toplumlara korku ve nefret tohumları ektiği görülmekte aynı zamanda İslam'ı tanımak isteyen bireylerin zihinlerinde İslam adına olumsuz izlenimler bıraktığı gözlenmektedir. Müslümanları el kesen, adam öldüren, intihar saldırıları düzenleyen, recmeden, kadınları hapseden, vb. özellikle gösteren bir şeriat algısının, İslam dininde yeri olmadığı açıktır. Bu grupların beslendiği Selefi veya Vehhabi ideolojilerin, günümüzde el Kaide ve DAEŞ gibi terör örgütlerini oluşturduğu gözlenmektedir.³³⁸

Aşırı İslami Gruplarla Mücadele kapsamında Müslümanlara düşen görevin çok önemli olduğu açıktır. İslam'ın yanlış tanıtılması ve Müslümanların terörist, barbar, öcü gibi gösterilmesine sebebiyet veren bu oluşumların din açısından ne kadar tehlikeli bir intiba bıraktığı yaşanan hadiseler sonucunda anlaşılmaktadır. Bu gruplar global ölçekte İslamofobinin yükselmesine neden olmaktadır. Aynı zamanda Batı dünyasının İslam'ı olumsuz değerlendirmesinde de birer koz olarak kullanıldığı bilinmektedir. Müslümanlar açısından, bu gruplarla mücadele edilmesi ve yaptıkları eylemlerin meşruiyet çizgisine taşınmaması için gerekli akademik platformların düzenlenip, bilimsel çalışmaların yapılması ve aşırıcılığa yönelen bireylere karşı rehabilitasyon çalışmalarının başlatılması önemli görülmektedir.

---

³³⁸ Sevinç, *Batı'da İslamofobi ve Psikolojik Temelleri*, 223-224.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İslamofobi, İslam'a ve Müslümanlara karşı korku, nefret, kin, ön yargı, ayrımcılık, dışlama, ötekileştirme ve yabancı düşmanlığı olarak tanımlanmaktadır. İslam'ın doğuşundan itibaren var olan bu düşmanlık köklü bir geçmişe dayanmaktadır. Küresel bir tehdit olarak gündeme gelen İslamofobi, tarihte Doğu ve Batı arasında yaşanan diyalektiğin tezahürü olarak gündemde yer almaktadır. Avrupa'nın İslam'a karşı takındığı tutumun temelinde dini, askeri, siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel birçok unsur ve sözde İslami terör örgütlerinin gerçekleştirmiş olduğu eylemler bulunmaktadır. Avrupa'nın İslam medeniyeti hakkında negatif imaj oluşturma çabaları, Haçlı Seferleri esnasında yaşanan etkileşimlerle birlikte oryantalistlerin kendi algıları doğrultusunda Doğuyu tanıma veya tanımlama uğraşları ve hayali bir doğu oluşturma girişimleriyle sonuçlanmaktadır. Sovyetler Birliğinin dağılması sonucu ortak düşmanın yok olması, Avrupa'yı yeni bir düşman arayışına yöneltmiş ve İslam dininin hedef gösterilmesiyle bu düşmanlık farklı boyutlar kazanmıştır. Batı kendi benliğine aykırı bir tehdit öznesi olarak gördüğü İslam dinini radikalizm, terör, şiddet, vandallık, barbarlık, ilkel, gayri medeni, savaş yanlısı ve hoşgörüsüzlük gibi ithamlarla nitelendirmektedir.

11 Eylül saldırılarından sonra popülerleşen İslamofobi, Avrupa'nın birtakım propagandaları ve nefret söylemleri doğrultusunda küresel bir tehdit olarak tüm dünyaya hızlı bir şekilde yayılmaktadır. Siyaset, medya, sosyal medya ve dijital oyunlar aracılığıyla subliminal mesajlar içeren korkuların bilinçaltına yerleştirilmesi sonucu İslamofobi vakalarında artış olduğu gözlenmektedir.

AB ülkelerinde yükselen İslamofobinin, çok kültürlülüğe, özgürlüklere, toplumsal barışa, demokratik ve evrensel değerler için büyük risk taşıdığı görülmektedir. Avrupa ülkelerinde yaşayan Müslüman vatandaşlara yönelik uygulanan baskı ve şiddet içerikli politikaların, Müslümanları kamusal alanlardan uzaklaştırmak için kılık, kıyafet ve çeşitli ibadetlerden mahrum bırakma seviyesine

ulaştığı bilinmektedir. Müslümanlara uygulanan kısıtlamaların, çok kültürlülüğün hoşgörü ve diyalog sahalarının kapanmasına neden olduğu gibi Müslümanlara yönelik çeşitli ayrımcılık, dışlama ve ötekileştirme kampanyalarına da yol açtığı görülmektedir.

Küresel modern dünyada ayrımcılık ve nefret suçlarının engellenmesi kapsamında, İslam'a ve Müslümanlara yönelik ön yargı ve nefret kaynağı olan İslamofobinin meşrulaştırılmasının önüne mutlaka geçilmelidir. Altun'a göre, Avrupa tarihinde faşizmden komünizme kadar en ölümcül ideallerin gerçekleştiği ve holokost benzeri katliamların yaşandığı bilinmektedir. Avrupa kendi içerisinde bu tarz katliamlardan yola çıkarak ders çıkarmış, özeleştiri yapmış ve en nihayetinde insan hakları, demokrasi kapsamında toplumsal sözleşmeler oluşturma girişiminde bulunmuştur. Avrupa, bugün de aynı gelişmelerden faydalanıp İslamofobi ile mücadele edebilir. Nasıl ki Avrupa antisemitizm gibi ırkçı saldırıları özel bir suç olarak kabul ediyor ve bir insan Yahudi olduğundan dolayı kendine yapılan ayrımcılığı şikâyet edip hakkını arayabiliyorsa, İslam'a ve Müslümanlara yönelik yapılan ötekileştirme ve ayrımcı tutumlar İslamofobik suç kapsamında değerlendirilmeli ve yasal olarak suç sayılmalıdır.³³⁹ Avrupa açısından, Müslüman varlığının güvenlikçi politikalarla entegre edilemeyeceği anlaşılmalıdır. Avrupa açısından, Müslümanlar çok kültürlü ve çoğulcu bir toplum içerisinde değerlendirilmeli hukuk, eğitim ve kamu politikalarında ötekileştirilmelerin önüne geçilmelidir.

İslamofobi ile mücadele kapsamında Müslümanların en önemli görevi, Kur'an-ı Kerim'in emrettiği güzel ahlak prensiplerini yerine getirmeleri, dini doğru yorumlamaları, insanlara karşı sevgi, saygı ve hoşgörüyle muamele etmeleri gerektiği önem teşkil etmektedir. Kur'an-ı Kerim'de, Müslümanların farklılıklara açık, gerilimden uzak, kapsayıcı ve birleştirici davranışlar sergilemesi istenilmektedir. Dolayısıyla Kur'an ayetlerini referans alarak ve bağlamlarından koparıp literal okuma girişiminde bulunan aynı zamanda tüm dünyaya korku yayan terör örgütleriyle mutlaka mücadele edilmelidir. Bu örgütlerin yaptıkları her eylemin, dayandıkları referansların ve davranışların Kur'an-ı Kerim'de bir karşılığının ve meşruiyet zemininin bulunmadığı hatırlatılmalıdır. İslam dininin

---

³³⁹ "İletişim Başkanı Altun: Avrupa, Müslümanları Potansiyel Suçlu Görmekten Vazgeçmeli".

terörle birlikte anılmasının neden yanlış olduğu akademik çalışmalarla gün yüzüne çıkarılmalı ve bu çalışmalardan insanların faydalanabilmesi için kamuoyuyla gereken paylaşımlar yapılmalıdır. İslamofobiye karşı en güçlü mücadelenin Kur'an-ı Kerim ayetlerinin doğru aktarılması ve anlaşılmasıyla verilebileceği öngörülmektedir.

Kökleri geçmişe dayanan, eylemleri ise modern ve emperyal tutumlara endeksli olan bu örgütlerin, İslam dini ile olan bağlantıları mutlaka incelenmelidir.

İslamofobi ve Aşırı gruplarla mücadele kapsamında aşağıda bazı önerilerde bulunulmuştur:

- Öncelikle aşırıcılığa neden olan faktörlerin belirlenmesi hususunda bilimsel analizler yapılmalıdır. Aşırıcılığın mikro ve makro düzeyde incelenmesi sonucunda, durum analizinin doğru sonuçlar verebilmesi için bilimsel yargının çok önemli olduğuna inanılmaktadır.
- Aşırıcılığa yönelen bireylerin sosyoekonomik ve kültürel boyutları araştırılmalı, kültürel dışlanma, içe kapanma, toplumsal soyutlanma, ayrımcılığa maruz kalma, değer görmeme, özgüven eksikliği, statü ve kimlik arayışı ile diğer psiko-sosyal boyutları incelenmelidir.
- Aşırı/Radikal grupların, İslam'da şiddeti meşrulaştırıcı *cihat*, *hilafet*, *tağut*, *dar'ül harp*, *dar'ül küfür*, *dar'ül islam* gibi kavramları suistimal etmesine izin verilmemeli ve bu kavramların doğru anlaşılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır.
- İslam ülkeleri tarafından Taliban, el Kaide, Boko Haram, Daeş, Fetö gibi terör örgütü liderlerinin ve üyelerinin İslami bir hayat yaşayıp yaşamama durumları araştırılmalı, küresel örgütler ve devletlerle olan iş birlikleri, finansal ve silah destekleri tespit edilmeli ve gerekli bilgilerin kamuoyuyla paylaşımı yapılmalıdır. Bu örgütlerin, dini hurafelerinin bertaraf edilebilmesi için din istismarcılığını engellemeye yönelik kampanyalar başlatılmalıdır.
- İslam'ın insanlığın emniyeti için kamu güvenliğinin sağlanması hususunda önemi belirtilerek, her türlü terör faaliyetinin ve intihar saldırılarının İslam'da hiçbir meşru zemininin olmadığına dair söylemler ve demeçlerle vurgular yapılmalıdır.

- Müslümanlar tarafından, toplumsal açıdan farklı birey ve gruplarla empatiyi önceleyen minvalde diyalog kurulmalı ve farklı kültürlerin varlıklarına yönelik kapsayıcı söylemler geliştirilmelidir.
- Ortadoğu’da yaşanan işgaller ve gelişmeler karşısında Müslümanların içine hapsolan birikmiş kin ve nefret duygularının önüne geçilmeli, küresel odaklı düşünülerek akli selim ve sağduyulu davranmaya özen gösterilmelidir.
- Müslümanların Selefi aşırıcılık, Vehhabilik, Haricilik, Nizarilik, vb. hareketlerden gençleri koruyabilmeleri ve bu gruplara katılan gençlerin geri kazanılabilmesi için gerekli tedbirlerin alınması, alternatif dini söylemlerin geliştirilmesi kapsamında ilmi çalışmalar yapılmalıdır.
- Selefi aşırıcılıkla mücadele kapsamında bu grupların elinde bulunan tekfir, dinden çıkma, münafık gibi dini ifadelerin, İslami kaynaklarda var olan hükümlere aykırı olduğuna yönelik deliller üretilmelidir. Derin bir tarihi geçmişine bulunan Selefi ideolojiyi bütünüyle dışlamak yerine ibn-i Teymiyye gibi tekfirci aşırılığa karşı çıkan boyutlarına vurgu yapılmalıdır.³⁴⁰ Aynı zamanda tekfirci aşırılık gibi söylemlerin Selefi zihniyete olumsuz sıfatlar yüklediği ve modern dünyada yaşayan Müslümanların sorunlarının çözülmesinde yetersiz kaldığı bilimsel verilerle ispat edilmelidir.
- Müslümanlar alternatif söylem olarak, Türk İslam Medeniyeti tarihinde önemli işlevler üstlenen, eleştirel akli ön plana çıkaran Maturidi-Yesevi yaklaşım eksenine yönelmelidir. Akıl, ilim, irfan ve ahlak anlayışını ön plana çıkaran Hanefilik-Maturidilik doktrininin ihyası için bilimsel çalışmalar yapılmalıdır. Müslümanlar tarafından, “Anadolu irfanı” kapsamında Mevlana’nın, Hacı Bektaş’ın, Yunus Emre’nin dini söylemleri etkin hale getirilmeli ve modern insanlığa takdim edilmelidir.
- Modern dünyada önemli propaganda araçlarından biri olan sosyal medyanın, terörün sponsoru haline getirilmemesi için Müslümanlar tarafından çeşitli alternatif kanallar üretilerek kontrol altına alınmalıdır.

---

³⁴⁰ ibn Teymiyye, *Kitabu'l-İman*. çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Polen Yayınları, 2020), 316.

- Müslümanlar açısından, modern çağla beraber değişen ve gelişen teknolojiler sayesinde bilginin değerinin en üst düzeyde olduğu anlaşılmalı, kahramanların savaş meydanlarından değil bilim kurumlarından, laboratuvarlardan ve diplomasi kanallarından çıktığı bilinmeli ve bu sahalarda kahramanlar çıkarmak için var gücüyle çeşitli altyapılar hazırlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Abay, Ahmet. *İslâm Düşüncesinde Eleştiri Kültürü ve Tahammül Ahlâkı*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2019.
- Aktay, Yasin. *Küreselleşme, Çokkültürlülük, Sahicilik*, İstanbul: Tezkire Yayınları, 2015.
- Abduh, Muhammed. *Fatiha Suresi ve Amme Cüzü Tefsiri*. İstanbul: İşaret Yayınları, 2018.
- Abduh, Muhammed – Rıza, Muhammed Reşid. *Tefsiru'l-Menar*. İstanbul: Ekin Yayınları, 2012.
- Ağçoban, Sıddık. “Dinsel Şiddet Bağlamında SETA’nın ‘Almanya’da İslamofobi 2015’ Raporunun Değerlendirilmesi”. *Bilimname: Düşünce Platformu* 2016/32 (2016): 147-163.
- Akpınar, Soner - Şahin, Büşra. “Orhan Pamuk Romanlarında ‘Öteki’”. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 5/11 (2017): 330-344.
- Aktaş, Murat. “Avrupa’da Yükselen İslamofobi ve Medeniyetler Çatışması Tezi”. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* 3/1 (2014): 31-54.
- Akyüz. “İslam ve Batı İlişkilerine Bir Neşter: Medeniyetler Çatışması’ndan İslamofobi’ye Açılan Yol”. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8/6 (2020): 1663-1674.
- Almalı, Arda. “Almanya’da Yükselen İslamofobi ve Dergilerdeki İslam Karşıtı Yayınlar”. *Uluslararası Toplumsal Bilimler Dergisi* 2/2, (2018): 129-145.
- Allen, Chris “Islamophobia and It’s Consequences”, Samir Amghar vd., *European Islam Challenges for Public Policy and Society*, Centre for European Policy Studies, Brussels, 2006, 144-167.
- Arslan, Ömer Faruk. *Cumhuriyet Dönemi Osmanlı Ötekileştirmesi (1923-1938)*. Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.
- Atikkan, Zeynep. *Amerikan Cinneti*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006.
- _____, *Avrupa Benim Batı Avrupa’da Aşırı Sağın Yükselişi*. İstanbul: Metis Yayınları, 2014.
- Aydın, Mehmet S. *Din Felsefesi*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2014.
- Ayhan, Bünyamin, - Mehmet Emin Çiftçi. “İşid, Propaganda ve İslamofobi”. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2018): 17-32.
- Bakır, Zülfiye Zeynep, “Avrupa’da Çokkültürlülüğün Çöküşü ve Müslümanlar”, *Araştırma* 57, *İNSAMER*, (Şubat 2018), 1-7.
- Barker, Martin. *The New Racism*. Londra: Junction Books 1981.
- Bauman. Zygmunt. *Sosyolojik Düşünmek*, çev. Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2018.
- _____, *Postmodern Etik*. çev. Alev Türker. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020.

- Bayraklı , Enes - Yerlikaya, Tugay. “Felsefi Açıdan İslamofobi ve Eleştirisi”, *İnsanlığın İslamofobi ile İmtihanı*. ed. Ejder Okumuş. 245-262. Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2018.
- Bilgin, Beyza. “İslamda Ötekine Bakış”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42/1 (2001).
- Bilgin, Nuri. *Kimlik İnşası*. İzmir: Aşina Kitaplar Yayınevi, 2007.
- “Bilgisayar Oyunlarında İslamofobi”. T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı, 2016.
- Bodur, H. Ezber. “Dini Motifli Terör Fenomeni ve İslam’ın Siyasal İstismarı”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, /5 (2005): 65-88.
- Bulaç, Ali. “Ötekinin Kimliği ve İmajı”. *Birikim Dergisi* /3 (1995): 76-80.
- Cahen, Claude. *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*, çev. Mustafa Daş, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2016.
- Canatan, Kadir. “İslamofobi ve Anti-İslamizm: Kavramsal ve Tarihsel Bir Yaklaşım”, *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm*. ed. Kadir Canatan vd. 19-62. Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2007.
- Canatan, Kadir. “Batının Doğuda Bir Şeytan Yaratma Girişimi Olarak İslamofobi ve Anti-İslamizm / Islamophobia and anti-Islamism as an Attempt to Create a Demon by the “Western” in the “East”: A Historical Approach / الإسلاموفوبيا ومعاداة الإسلام محاولة من الغرب لخلق شيطان في الشرق؛ مقارنة تاريخية”. *İlahiyat Akademi* / 6 (Aralık 2017): 87-104.
- Canikli, İlyas. “İslamofobinin Bir Tezahürü Olarak Peygamber Karşıtlığı”, *İnsanlığın İslamofobi ile İmtihanı*. ed. Ejder Okumuş. 306-326. Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2018.
- Comte, A. *Pozitif Felsefe Dersleri ve Pozitif Anlayış Üzerine Konuşma*. çev. Erkan Ataçay. Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2015.
- Comte, Auguste. *Pozitivizm İlmi hali*, çev. Peyami Erman. İstanbul: Milli Eğitim Yayınları, 1986.
- Çakır, Muhammed Faruk - Aslan, Ömer - Kıyıcı, Hakan- Söylemez, Hatice İlbay - Öztürk, Müberra - Şahin, Yakup - Demirbaş, Mehmet. *Radikalleşme, Şiddet İçeren Aşırılık ve Terörizm*. Ankara: Polis Akademisi Yayınları, 2017.
- Çalışkan, Necmettin - Okşar, Yusuf. “Hâricîlik Anlayışının Kökenleri ve Günümüzdeki Yansımaları”. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (2020): 99-124.
- Çapar, Mustafa. *Türk Ulusal Sisteminde Öteki ve Ötekiye Yaklaşım*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004.
- Çay Sağlam, Tuba - Yaşar, Mustafa. “Teoride, Pratikte ve Araştırmalarda Öteki ve Ötekileştirme”. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 12/3 (2017): 135-154.
- Çıngı, Mustafa. “Dijital Oyunseverlerin İslamofobi İçerikli Oyunlara Bakışı”. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2018): 49-72.
- Delanty, Gerard. *Avrupa’nın İcadı*. çev. Hüsamettin İnaç. Ankara: Adres Yayınları, 2014.
- Dikmen, Hamit. “Hz. Peygamberde Hoşgörü ve İnsan Sevgisi”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/2 (2003): 129-138.

- Dinçer, Süleyman. “Hz. Muhammed (sav) Döneminde Çok Kültürlü Toplumsal Yapısıyla Medine’de “Birlikte Yaşama Modeli”nin Temelleri”. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/2 (2020): 1248-1259. <https://doi.org/10.33206/mjss.552073>
- Durkheim, Emile. *Dini Hayatın İlkel Biçimleri*. çev. Fuat Aydın. İstanbul: Ataç, 2005.
- Efil, Şahin. “Kendini ‘Öteki’nde Fark Etmek: Ben-Öteki İlişkisinin Felsefi Uzantıları”. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 5/2 (2016): 51-66.
- Engels, Friedrich - Marx, Karl. *Alman İdeolojisi*. çev. Olcay Geridönmez - Tonguç Ok. İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2013.
- Er, Tuba - Ataman, Kemal. “İslâmofobi ve Avrupa’da Birlikte Yaşama Tecrübesi Üzerine”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (2008): 747-770.
- Esgin, Mehmet. “Kur’an-ı Kerim’in Öteki Dinlere Karşı Tavrı”. *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/5 (2014): 77-105.
- Esposito, John L & Kalın, İbrahim. *Bir Korku ve Nefret Söylemi Olarak İslamofobi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2018.
- Evkuran, Mehmet. “Postmodern Sömürgeci Evre ve İslamofobi’nin İnşası Üzerine”, *İnsanlığın İslamofobi ile İmtihanı*. ed. Ejder Okumuş. 92-113. Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2018.
- Eyüpoğlu, Osman vd. "Bireysel Dini Tecrübe ve İşlevselcilik Açısından Kur'an Kıssaları". *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6 / 4 (Ekim 2017): 263-287.
- Eyüpoğlu, Osman - Batuk, Cengiz . “Özsel ve İşlevsel Din Tanımları Bağlamında Assisili Francis Mistisizmi ve Protestan Ahlakının Mukayesesi”. *On dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* /38 (2015): 95-122.
- Fırlı, Ethem Ruhi. “Hariciler”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16:169-175. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Gölcü, Abdülkadir- Aydın Varol, F. Betül. “Yükselen Bir Trend Olarak İslamofobi Endüstrisi: Amerikan”. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2018): 73-88.
- Göle, Nilüfer. *İç İçe Girişler: İslam ve Avrupa*. İstanbul: Metis Yayınları, 2010.
- Göz, Kemal. “İslam Toplumunda Birlikte Yaşama Kültürünün Dönüm Noktaları”. *The Journal of Academic Social Science Studies*, (2017): 233-246.
- Günay, Tümer. “Çeşitli Yönleriyle Din”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28/1 (1987): 213-267.
- Günay, Ünver. *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2012.
- Habermas, Jürgen. *Öteki Olmak, Ötekiyle Yaşamak, Siyaset Kuramı Yazıları*. çev. İlknur Aka. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019.
- Haldun, ibn. *Mukaddime*. ed. İrfan Bülbül. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 2013.
- Hentsch, Thierry. *Hayali Doğu*. çev. Aysel Bora. İstanbul: Metis Yayınları, 2008.
- Hıdır, Özcan. “İslamofobi-İrkçilik-‘Kültürel İrkçilik’ İlişkisi”. *Ombudsman Akademik*, /7 (2017): 23-49.
- Huntington, Samuel P. *Medeniyetler Çatışması ve Yeni Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*. çev. Mehmet Turhan - Cem Soydemir. İstanbul: Okyanus Yayınları, 2006.

- İzutsu, Toshihiko. *Kur'an'da Allah ve İnsan*, çev. Süleyman Ateş. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat Yayınevi, 2011.
- İlhan, Vahit - Bağcı, Ceyhan. "İslamofobinin Medyadaki Stratejik Gücü Olarak Televizyon Dizileri: Homeland Örneği". *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 1/2 (2018): 169-189.
- Kalaycı, Batuhan - Ulusal, Dilek. "Bilgisayar Oyunlarında İslamofobi". *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 1/2 (2018): 36-42.
- Kalın, İbrahim. *İslam ve Batı*. Ankara: İsam Yayınları, 2019.
- Kapar, M. Ali. "Hz. Peygamber'in Güvenilirliği". *İSTEM* /1 (2003): 39-58.
- Kar, Sait. "Felsefi Açıdan İslamofobi ve Eleştirisi", *İnsanlığın İslamofobi ile İmtihanı*. ed. Ejder Okumuş. 38-65. Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2018.
- Karaağaç, Hilmi. "Ehl-i Sünnet'e Göre Tekfir Problematiği". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, /40 (2013): 163-186.
- Karaca, Faruk. *Yabancılaşma ve Din*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2014.
- Karaman, Hayrettin vd. *Kuran- Kerim Meal*. 5. Cilt. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017.
- Kaya, Osman. "Dini Radikalizm-Terör, Din İstismarı ve Terör Örgütlerine Katılımı Etkileyen Faktörler" *Bartın Üniversitesi Uluslararası İslamofobi ve Terör Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. ed. Azize Topper Kaygın vd. 89-98. Bartın: Bartın Üniversitesi Yayınları, 2017.
- Kearney, Richard. *Yabancılar, Tanrılar, Canavarlar, Ötekiliği Yorumlamak*. Çeviren Barış Özkul. İstanbul: Metis Yayınları, 2012.
- Keyman, Fuat - Mutman, Mahmut & Yeğenoğlu, Meyda. *Oryantalizm Hegemonya ve Kültürel Fark*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.
- Kirman, Mehmet Ali. "İslamofobinin Kökenleri: Batılı Mı Doğulu Mu?" *Journal of Islamic Research* /1 (2010): 21-39.
- Köse, Meryem & Küçük, Meryem. "Oryantalizm ve 'Öteki' Algısı". *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi* 1/1 (2015): 107-127.
- Kurum, Mehmet - Avcı, Engin. "Radikalizm ve Aşırıcılıktan Terörizme: Siyasal Şiddetin Araçsallaştırılması". *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 14/28 (2018): 37-90.
- Kurt, Abdurrahman. "Sosyolojik Din Tanımları ve Dine Teolojik Bakış Sorunu". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (2008): 73-93.
- Kutlu, Sönmez. *Çağdaş İslami Akımlar ve Sorunları*. Ankara: Fecr Yayınları, 2018.
- Kuyucuoğlu, İsa. "Danimarka'da Karikatür Krizi ve Yankıları" *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm*. ed. Kadir Canatan vd. 406-434. Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2007.
- Lean, Nathan. *İslamofobi Endüstrisi*. çev. İbrahim Yılmaz. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Lewis, Bernard. *İslam ve Batı*, çev. Çağdaş Sümer. Ankara: Akılçelen Kitaplar, 2017.
- , *Ortadoğu İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi*, çev. Selen Y. Kölay. Ankara: Arkadaş Yayınları, 2017.
- Meriç, Övünç - Yarar, Nesrin. "İmparatorluğu Sorunsallaştırmak: #charliehebd0 Saldırısı ve İslami Radikalizm". *Ankara Üniversitesi İlef Dergisi* 2/1 (2015): 11-43.
- Müller, F. Max. *Physical Religion*, The Gifford Lectures, London, 1981.

- Okumuş, Ejder. “Müslümanların İslamofobi ile İmtihanı”, *İnsanlığın İslamofobi ile İmtihanı*. ed. Ejder Okumuş. 354-389. Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2018.
- Okuyan, Mehmet - Öztürk, Mustafa. “Kur’an Verilerine Göre “Öteki”nin Konumu”. *İslam ve Öteki*. ed. Cafer Sadık Yaran 163-216. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2001.
- Övet, Talha. “Terörizm İslamofobi ve Nefret Suçu İlişkisi”. *Güvenlik Bilimleri Dergisi* 5/1 (2016): 109-140.
- Özalp, Ahmet. “Ötekileştirme: Sembolik Etkileşimci Bir Bakış”. *Toplum Bilimleri Dergisi* 8/16 (2014): 206-227.
- Özkan, Mustafa. “Medine Vesikası”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2:212-15. Ankara: TDV Yayınları, 2019.
- Parla, Jale. *Efendilik, Şarkiyatçılık, Kölelik*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.
- Sağlam, Mehmet. “Geleneksel Türk Hoşgörüsü”. *Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 8/23 (04 Ocak 1996): 359-364.
- Said, Edward W. *Oryantalizm*. çev. Selahattin Ayaz. İstanbul: Pınar Yayınları, 1991.
- Schnapper, Dominique. *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*. çev. Ayşegül Sönmezay. (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005): 43-45.
- Schwoebel, Robert. *Hilalin Gölgesi Rönesans'ta Türk İmajı (1453-1517)*, çev. Eşref Bengi Özbilen, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013.
- Sevinç, Kenan. *Batı'da İslamofobi ve Psikolojik Temelleri*. Bursa: Emin Yayınları, 2019.
- Sinanoğlu, Mustafa. “İslam”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/1-2. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Subaşı, Necdet. “İslamofobi: Eski ve Yeni Sınırlar”, *İnsanlığın İslamofobi ile İmtihanı*. ed. Ejder Okumuş. 13-34. Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2018.
- Taslaman, Caner & Taslaman, Feryal. *İslam ve Kadın*. İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2019.
- Taş, Kemaleddin. “Sosyolojik Din Tanımları”, *Din Sosyolojisi*. ed. Niyazi Akyüz - İhsan Çapçioğlu. 37-43. Ankara: Grafiker Yayınları, 2018.
- Taylor, Charles. *Çokkültürcülük, Tanınma Politikası*, haz. Amy Gutmann, çev. Yurdanur Salman, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005.
- Tekgürler, Merve. “Öteki Nedir, Nasıl Oluşturmuş?” *Boğaziçi Üniversitesi Avrupa Çalışmaları Merkezi Öğrenci Forumu Bülteni* /3 (2015): 6-10.
- Temizkan, Ömer. *Öteki Tartışmaları Çerçevesinde Zygmunt Bauman'ın Öteki Yaklaşımı*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011, 81-82.
- Teymiyye, ibn. *Kitabu'l-İman*. çev. M. Beşir Eryarsoy, İstanbul: Polen Yayınları, 2020.
- Tosun, Osman Burak - Erol, Devrim Deniz. “Yeni Zelanda Cami Saldırısını Katilin Gözünden İzlemek”. *Birlik Dergisi* /361 (2019): 626-633.
- Ulutaş, Ejder. “Seçmeli Uzaklık: Batı'da Çok Kültürlülük Romantizminden İslam Fobiasına”, *İnsanlığın İslamofobi ile İmtihanı*. ed. Ejder Okumuş. 331-349. Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2018.
- Uysal, Veysel - Ayten, Ali. “Karikatür Krizi Bağlamında Yerel-Evrensel Tutumlar ve Dindarlık”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/29 (2005): 27-40.

- Uzun, Nihat. *Avrupa'da İslamofobi*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2012.
- Waardenburg, Jacques. *İslam ve Din Bilimleri*. çev. Ramazan Adıbelli. İstanbul: İz Yayıncılık, 2011.
- Watt, W. Montgomery. *İslam'ın Ortaçağ Avrupası Üzerine Etkisi*. çev. Yolsal Ümit Hüsrev. Ankara: Bilgesu Yayınları, 2013.
- Weber, Max. *Din Sosyolojisi*. çev. Latif Boyacı, İstanbul: Yarı Yayınları, 2012.
- Yaman, Ahmet. “Savaş”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 36:189-194. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Yardım, Müşerref. “Postmodern Haçlı Seferi: İslamofobi”. *Yörünge Dergisi* (2019): 26-32.
- Yavuzer, Hasan - Açıkgöz, Ümran. “Yükselen Tehlike İslamofobi”. *Zeitschrift für die Welt der Türken* 10/ 3 (2018): 247-276.
- Yeğenoğlu, Meyda. *Sömürgeci Fanteziler, Oryantalist Söylemde Kültürel ve Cinsel Fark*. İstanbul: Metis Yayınları, 2017.
- Yel, Ali Murat. “Medya ve Sinemada Temsil Edilme Biçimleriyle İslam Karşıtlığı”. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2018): 5-16.
- Yılmaz, Yasin “Kitle İletişim Hukuku Bağlamında İslamofobik Yayınlar”, *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 1/2 (2018): 287-297.
- Yorulmaz, Bilal. “Dijital Oyunlarda Müslüman Temsili”. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 1/2 (2018): 275-286.
- Yüksel, Mehmet. “İslamofobinin Tarihsel Temellerine Bir Bakış: Oryantalizm ya da Batı ve Öteki”. *Journal of Istanbul University Law Faculty* 72/1 (2014): 189-200.
- TDK. “Öteki”. *Türkçe Sözlük*. 1862. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011

İnternet Kaynakları

- “70 sayfa manifesto yayınlamış: Ayasofya minarelerden kurtulacak”. *cumhuriyet.com.tr*, Erişim 15.03.2020. <https://www.cumhuriyet.com.tr/galeri-sayfa-manifesto-yayinlamis-ayasofya-minarelerden-kurtulacak-1295233/3>.
- “ABD’de öldürülen 3 Müslüman genç defnedildi”, Anadolu Ajansı. Erişim 15.03.2020. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdde-oldurulen-3-musliman-genc-defnedildi/75398>.
- “AP seçimleri öncesi Müslüman karşıtlığı yasal düzenlemelerle sistemleştirdi”. Anadolu Ajansı. Erişim 15.03.2020. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ap-secimleri-oncesi-musliman-karsitligi-yasal-duzenlemelerle-sistemlesti/1481814>.
- Atçeken, İsmail Hakkı. “İslam’da Hoşgörü ve Hz. Peygamber’in Hoşgörü Anlayışı”. *Sonpeygamber.info/İslam*, Erişim 21.03.2020. <https://www.sonpeygamber.info/islam-da-hosgoru-ve-hz-peygamber-in-hosgoru-anlayisi>.
- “Avrupa’daki büyük terör saldırıları”, Anadolu Ajansı. Erişim 15.03.2020. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/avrupadaki-buyuk-terror-saldirilari-/886942>.
- Ayde, Yassine – Semerci, Ali. “KİK: Macron’un İslam hakkındaki açıklamaları nefret kültürünü artırıyor”. Anadolu Ajansı. Erişim 20.03.2020. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kik-macronun-islam-hakkindaki-aciklamalari-nefret-kulturunu-artiriyor/2017855>.
- Bag, Mustafa. “Yeni Zelanda’daki cami katliamını yapan saldırgan 43 gün Türkiye’de kalmış”. *tr.euronews.com*. Erişim 15.03.2020. <https://tr.euronews.com/2019/03/15/yeni-zelanda-daki-cami-katliamini-yapan-saldirgan-43-gun-turkiye-de-kalmis>.
- Barın, Hilal. “Runnymede Trust Raporları Bağlamında İslamofobi”. *setav.org*. Erişim 16.04.2020. <https://www.setav.org/runnymede-trust-raporlari-baglaminda-islamofobi/>.
- “Bombalı saldırıyı düzenleyenler parçalandı”. *hurriyet.com.tr*. Erişim 20.03.2020. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/bombali-saldiri-yi-duzenleyenler-parcalandi-38517082>.
- “Bush’tan ‘Haçlı seferi’ yakıştırmaları”. *hurriyet.com.tr*. Erişim 20.03.2020. <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/bushtan-hacl-seferi-yakistirmasi-16285>.
- “Cameron: Çokkültürlülük başarısız oldu”, *bbc.com*, Erişim 15.05.2021. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/02/110207_cameron.
- “Cami katliamı yapan saldırganın dinlediği müziğin sırrı”. *cumhuriyet.com.tr*, Erişim 22.03.2020. <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/cami-katliami-yapan-saldirganin-dinledigi-muzigin-sirri-1296197>.
- Esposito, John L. “Obama da İslamofobiye güçlendirdi”. *yenisafak.com*. Erişim 23.03.2020. <https://www.yenisafak.com/roportaj/obama-da-islamofobiye-guclendirdi-568827>.

- Kuru, Ahmet T. “Fransa’da Macron’un konuşması ve öğretmen cinayeti: İslam ve laiklik tartışmalarında kim haklı?” *tr.euronews.com*. Erişim 24.10.2020. <https://tr.euronews.com/2020/10/23/fransa-macron-konusmasi-ve-ogretmen-cinayeti-islam-ve-laiklik-tartismalarinda-kim-hakli>.
- “Marine Le Pen entend "mettre l'islam radical à genoux” *lemonde.fr*. Erişim 18.01.2021. https://www.lemonde.fr/election-presidentielle-2012/article/2012/03/25/marine-le-pen-entend-mettre-l-islam-radical-a-genoux_1675357_1471069.html
- “Macron, ‘Fransa İslamı’ beyannamesinden memnun”. *dw.com*. Erişim 02.02.2021. <https://p.dw.com/p/3o3jz>.
- “Merkel'den 'çok kültürlülük başarısız oldu' itirafı”, *bbc.com*, Erişim 15.05.2021. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/10/101017_merkel
- Mutlu, Sefa. “Dijital oyunlarda ‘İslamofobi’ tehlikesi”. Anadolu Ajansı. Erişim 18.10.2020. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/dijital-oyunlarda-islamofobi-tehlikesi/660381>.
- “Müslüman gençler katledildi, ABD sustu”. *sabah.com.tr*. Erişim 12.02.2021. <https://www.sabah.com.tr/dunya/2015/02/12/musluman-gencler-katledildi-abd-sustu>.
- “Müslümanları Hitler’e benzeten vekile ceza”, *milliyet.com.tr*. Erişim 17.11.2020. <http://www.milliyet.com.tr/dunya/muslumanlari-hitlere-benzeten-vekile-ceza-2104040>.
- “Neve Şalom’a 2. Hain Terör Saldırısı!” *nevesalom.org*. Erişim 15.11.2020. <https://www.nevesalom.org/teror.html>.
- New Zealand mosque shooting suspect: What we know*. CBC News. Erişim 15.05.2020. <https://www.youtube.com/watch?v=20fPsPBj9Ew>.
- News, Mepa. “Samuel Huntington”, *mepanews.com*. Erişim 8.12.2020. <https://www.mepanews.com/samuel-huntington-3184h.htm>.
- Özcan, Yusuf. “Macron: Fransa’da cumhuriyetin ortağı olması için İslam’ın yapılandırılması gerekiyor”. *aa.com.tr*. Erişim 13 Şubat 2021. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/macron-fransada-cumhuriyetin-ortagi-olmasi-icin-islam-in-yapilandirilmasi-gerekliyor/1993420>.
- “Paris kana bulandı: 127 ölü”. *tr.sputniknews.com*, Erişim 13.05.2020. <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201511131019016363-paris-saldiri/>.
- “Paris’te saldırıya uğrayan Charlie Hebdo dergisinin tarihi”. *ntv.com.tr*. Erişim 13.05.2020. <https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/pariste-saldiriya-ugrayan-derginin-tarihi,n9km1Px6WESVInRKkw7zcg/tRvBZiqZjk-VF6hLKhdsYA>.
- “Samuel Paty: Fransa’da bir öğretmenin başının kesilmesiyle ilgili soruşturmada dördü öğrenci 15 kişi gözaltına alındı”. *bbc.com*. Erişim 13.05.2020. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54612743>.
- “Teröristin silahındaki ifadeler ve semboller”. *ensonhaber.com*. Erişim 13.05.2020. <https://www.ensonhaber.com/gundem/teroristin-silahindaki-ifadeler-ve-sembooller>.
- Trust, Runnymede. “İslamophobia: A Challenge For Us All”. *runnymedetrust.org*. Erişim 13.05.2020. <https://www.runnymedetrust.org/companies/17/74/Islamophobia-A-Challenge-for-Us-All.html>.

- Winter, Jeffrey. “Zenofobi: Yabancılardan Neden Korkarız?”. *evrimagaci.org*. Erişim 17.01.2020. <https://evrimagaci.org/zenofobi-yabancılardan-neden-korkariz-5298>.
- “Yeni Zelanda manifestosu! 74 sayfalık manifesto tam oku!” *bolgegundem.com*. Erişim 16.03.2019. <https://www.bolgegundem.com/yeni-zelanda-manifestosu-74-sayfalik-manifesto-tam-oku-775726h.htm>.
- “Yeni Zelanda’da cami saldırganına ömür boyu hapis cezası verildi”. *tr.euronews.com*. Erişim 16.03.2019. <https://tr.euronews.com/2020/08/27/yeni-zelanda-da-cami-sald-rgan-na-omur-boyu-hapis-cezas-verildi>.
- “Yeni Zelanda’daki cami katliamcısından manifesto: Angela Merkel’i öldür, Erdoğan’ı öldür, Sadık Han’ı öldür”. *tr.sputniknews.com*. Erişim 16.03.2019. <https://sptnkne.ws/kXNg>.
- “Yeni Zelanda’daki katliamcı saldırıdan önce manifesto yayınlamış”. *sabah.com.tr*. Erişim 16.03.2019. <https://www.sabah.com.tr/galeri/dunya/yeni-zelandadaki-katliamci-saldiridan-once-manifesto-yayinlamis>.
- “Yeni Zelanda’daki Katliamda Saldırganın Dinlediği Müzik Dikkat Çekti”. *haberler.com*. Erişim 16.03.2019. <https://www.haberler.com/yeni-zelanda-daki-katliamda-saldirganin-dinledigi-11839917-haberi/>.
- Yunus, Dr. Muhammed. *Hollanda Milletvekili Geert Wilders: “Erdoğan İslam bayrağını taşıyan tehlikeli bir islamcıdır”*. *youtube.com*. Erişim 16.03.2020. <https://www.youtube.com/watch?v=DGSSCZATVUM>.